

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE "KİBİR"

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN

HAZIRLAYAN
Abdullah DOĞAN

ELAZIĞ-2017

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE "KİBİR"

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN

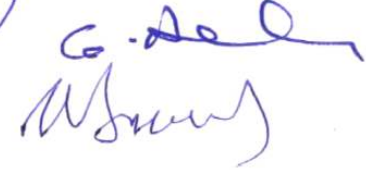
HAZIRLAYAN
Abdullah DOĞAN

Jürimiz,/..../2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Yrd. Doç. Dr. Naim DÖNER

2. Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN
Dekan

3. Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun.....tarih ve
..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Kur'an-ı Kerim'e Göre "Kibir"****Abdullah DOĞAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****Tefsir Bilim Dalı****Elazığ-2017; Sayfa: IX+91**

Allah Teâlâ, bu dünyayı imtihan ve musibet, ahiret hayatını ise ceza ve mükâfat yeri olarak yaratmıştır. İnsanları da imtihana tabi tutmak için bu dünyaya mükemmel bir şekilde yaratıp gönderen Allah, onlara hayra ve şerre yönelme kabiliyeti vermiş, hayra yönelmeyi emrederken, şerre yönelmeyi de yasaklamıştır.

Cenab-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de hayra yönelenleri mükâfatlandıracağını, şerre yönelenleri de cezalandıracağını beyan etmektedir. Güzel ahlak hayırken, kötü ahlak da şerdir. Güzel ahlak, toplumların temellerini güçlendirip, onların ilerlemelerine sebep olurken; kötü ahlak ise, toplumların temellerini zayıflatıp, onların yıkılmasına sebep olmaktadır. Toplumların yıkılmasına, fertlerin de maddi ve manevi yönden yıpranmalarına sebep olan kötü ahlaklardan biri de; insanların kendisini büyük görerek, başkalarına karşı aşağılayıcı bir şekilde davranması anlamına gelen "kibir"dir.

Kibir konusunda yapılan bu çalışmada "kibir" kavramının sözlük ve terim anlamı yapılarak, Kuran'da kibirle ilgili kullanılan kelimelerin anlamları araştırıldıktan sonra bu kavramın sebepleri ve çeşitleri incelenerek, konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de kibir kıssalarından örnekler verilerek konunun daha iyi anlaşılması sağlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Allah, Peygamber, Ayet, Kibir, Kıssalar.

ABSTRACT

Master's Thesis

“Arrogance” According to the Qur'an

Abdullah DOĞAN

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Commentary Discipline

Elazığ-2017; Page: IX+91

Allah Almighty has created this world as a trial and a tribulation, and the life of the hereafter (after death) as a place of punishment and reward. In order to put people to trial, Allah, who created and sent them to the world, gave them the ability to turn towards charity and enormity, and ordered to turn to the charity, and forbade them to turn to the enormity.

Allah Almighty declares in the Qur'an that he will reward those who turn towards charity and punish those who turn towards the enormity. One of those charities is good morality, and one of the enormity is bad morality.

Good morality strengthens the foundations of the societies and causes them to rise, while bad morality weakens the foundations of societies and causes them to be demolished. One of the bad morals which causes the destruction of the societies and the material and spiritual (moral) aspects of the members are also arrogance.

In this study about arrogance, the concept of "arrogance" is defined and after explaining the meanings of the words used about arrogance in the Qur'an. The reason and the types of arrogance are examined and the understanding of the subject is better understood by given examples from arrogant anecdotes in the Qur'an will be provided.

Keywords: Qur'an, Allah, Prophet, Verse, Arrogance, Anecdotes.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN METODU	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUR'AN'DA GEÇEN 'KİBR' İN SEMANTİK ANALİZİ.....	3
1.1. Kibrin Tanımı.....	3
1.1.1. Kibrin Sözlük Anlamı.....	3
1.1.2. Kibrin Terim Anlamı.....	6
1.1.3. Kibrin Kur'an'daki Anlamları.....	11
1.1.3.1. Tekebbür (تَكَبُّر).....	11
1.1.3.2. İstikbar (استكبار).....	14
1.1.3.3. Kibriya' (كِبْرِيَاء).....	19
1.1.4. Kur'an'da Kibirle İlgili Kullanılan Kelimeler.....	24
1.1.4.1. Ucb (عجب).....	24
1.1.4.2. Ğurur (غرور).....	26
1.1.4.3. Cebr (جبر).....	28
1.1.4.4. İstiğna (إِسْتِغْنَى).....	29
1.1.4.5. Bağy (بَغَى).....	30
1.1.4.6. Ulüvv (علو).....	32
1.1.4.7. Batire (بطر).....	33
1.1.4.8. Atâ (عتَا).....	34
1.1.4.9. Tağa (طَغَى).....	35
1.1.4.10. İstinkâf (استنكاف).....	37
1.1.4.11. Mele' (مَلَأَ).....	38

1.1.4.12. İstihza' ve Suhriye (إستهزاء وسخرية)	39
1.1.4.13. Merah (مرح).....	40
1.1.5. Kur'an'da Kibirle İrtibatlı Kavramlar	41
1.1.5.1. Kibir - İman İlişkisi.....	41
1.1.5.2. Kibir - Küfür İlişkisi	43
1.1.5.3. Kibir ile Kızb İlişkisi	46
1.1.5.4. Kibir ile Cehl İlişkisi.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'AN'DA KİBİR OLGUSU.....	49
2.1. Kibrin Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı.....	49
2.2. Kibri Teşvik Edip Hazırlayan Sebepler	49
2.2.1. Ucub	50
2.2.2. Hıkd (Kin)	51
2.2.3. Hased	52
2.2.4. Riya.....	54
2.3. Kur'an'da Kibrin Sebepleri.....	56
2.3.1. İlim Sebebiyle Kibirlenmek	56
2.3.2. Amel ve İbadetin Çokluğu Sebebiyle Kibirlenmek.....	58
2.3.3. Soy Üstünlüğü Sebebiyle Kibirlenmek	59
2.3.4. Ekonomik Güç Sebebiyle Kibirlenmek	60
2.3.5. Giyim, Kuşam ve Güzellik Sebebiyle Kibirlenmek	62
2.4. Kibrin Kısımları	63
2.4.1. Allah'a Karşı Kibirlenmek	63
2.4.2. Peygamberlere Karşı Kibirlenmek	65
2.4.3. İnsanlara Karşı Kibirlenmek.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ANDA KİBİRLE İLGİLİ KISSALAR.....	71
3.1. Şeytan ve Kibir.....	71
3.2. Karun ve Kibir.....	75
3.3. Nemrut ve Kibir	78
3.4. Firavun ve Kibir	80

SONUÇ	84
BİBLİYOGRAFYA	86
EKLER	90
Ek 1. Orijinallik Raporu	90
ÖZGEÇMİŞ	91

ÖNSÖZ

Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havva'dan meydana gelen insanoğlu, diğer varlıklar gibi Cenab-ı Allah'ın bir sanatıdır. Yalnız diğer varlıklardan bazı meziyetlerden dolayı üstün kılınmıştır. Melek ve Cinlerin kendisine secde ettirildiği, kâinattaki birçok şeyin emrine verildiği, akıl, kalp, vicdan, his, şuur, idrak gibi birçok meziyetlerle mücehhez kılınmış, değerli ve kıymetli bir varlık olarak yaratılmıştır.

Ancak bu üstün ve meziyetlerle mücehhez kılınan insan, dünya hayatında huzur ve saadeti elde etmesi, ahiret hayatında da büyük makamlara ulaşabilmesi için Cenab-ı Allah'ın kendisine verdiği sorumlulukları yerine getirmekle değer ve kıymet alabilir. Allah katında insanların değeri ve kıymetinin düşmemesi için Rabbinin yasakladığı davranışlardan uzak kalmasıyla mümkün olur. İnsanların Allah katında değerini artıran davranışlar; alçakgönüllülük, hayâ, doğruluk, iyilik, iffet, şefkat, merhamet, cömertlik, adalettir. Onun değerini düşüren davranışlar ise; ikiyüzlülük, haset, kibir, riyâ, kin, cimrilik, gıybet, yalan gibi davranışlardır.

İnsanların Allah katında kıymetini yükselten güzel davranışlar; Peygamberlerin sıfatı olurken, salih insanların ameli olmaktadır. Dinin de bir parçası olan güzel davranışlar, insanlar arasında sevgi, saygı, muhabbet, kardeşlik gibi davranışlar meydana getirerek bir bütün halinde güçlenmelerine sebep olmaktadır. İnsanların Allah katında kıymetini düşüren ve kalbin manevi hastalıkları olan kötü davranışlar ise, insanlar arasındaki sevgi, saygı ve kardeşlik gibi duyguları ortadan kaldırarak, parçalanmalarına sebep olmaktadır. Eğer bu hastalıklar tedavi edilmezse bunlar, dünya hayatını bozduğu gibi ebedi olan ahiret hayatını da tehlikeye atar.

Biz de buradan hareketle dünya hayatını bozup, ahiret hayatını da tehdit eden kalbin manevi hastalıklarından olan kibir konusunu ele aldık. Araştırmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte; araştırmanın konusu ve önemi, amacı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde; kibir'in sözlük ve terim anlamı, kibrin Kur'an'daki anlamları, Kur'an'da kibirle ilgili kullanılan kelimeler ve Kur'an'da kibirle ilişkilendirilen kavramlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde; kibrin mahiyeti, kibri teşvik edip hazırlayan sebepler, Kur'an'da kibrin sebepleri ve kibrin kısımları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise; Kur'an'da kibirle ilgili kıssalar ve sonuç hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Bu mütevazı çalışmayı tamamlamayı nasip ettiği için Yüce Rabbime sonsuz hamd eder, çalışmamız esnasında bize yol gösteren, çalışmamızı büyük bir titizlikle takip edip özellikle kıymetli zamanlarını ayırarak görüşlerinden ve önerilerinden istifade ettiğim değerli danışmanım ve hocam Prof. Dr. Ėıyasettin Arslan'a ve tezin hazırlanmasında emeğini ve desteğini esirgemeyen değerli babama şükranlarımı sunuyorum.

Gayret ve çalışmak bizden başarıya ulaştırmak Yüce Allah'tandır.

ELAZIĞ-2017

Abdullah DOĞAN

KISALTMALAR

a. g. m	: Adı geçen madde
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DiBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DKS	: Dini Kavramlar Sözlüğü
H.z.	: Hazret
r.a.	: Radiyallahu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi Vesellem
Şamil İA	: Şamil İslam Ansiklopedisi
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc	: Tercüme eden
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Araştırmamızın konusu "Kur'an'ı Kerim'e Göre Kibir"dir. Bahse konu olan kibir; Müslümanların ahlakını zedeleyen, mertebesini düşüren, Allah ve Resulü'nün hoşnut olmadığı kötü bir ahlaktır. Kur'an-ı Kerim'e göre kibir; kendini yüksek görerek gururlanmak, başkasını hor ve hakir görmektir. Müslümanları küfre götürebilecek yollardan biri olduğu için Cenab-ı Allah yüce kitabında defalarca kibirden bahsetmiş ve şöyle buyurmaktadır: "İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez. "Buyurmaktadır. Dinimize göre büyüklük ve ululuk ancak Allah Teâlâ'ya mahsustur. Kim Allah'a karşı büyüklükte münazaa'ya girerse, Allah ona azabını tattırır. Allah, kibirlik taslayan insanların kalbinde; sevgi, merhamet, şefkat gibi duyguları almıştır. Çünkü onların kalbinde; zorbalık, kendisinden başkasını düşünmeme, herkese yüksekte bakma, nefret gibi duygular bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim; Şeytan, Nemrut, Firavun, Karun gibi şahıslardan bahsederken görüyoruz ki hepsi kibirliklerinden dolayı Peygamberlerine karşı gelmişler ve hepsi de bu yüzden helak olmuşlardır.

Dinimiz, ahlaki bir zaaf olarak kibri menettiği için biz de konunun önemine binaen, araştırmamızda bu konuyu ele aldık. Kibrin ne olduğunu araştırmak ve kibri tedavi etmenin yollarının neler olduğunu anlatarak konumuzu zenginleştirmeye çalıştık.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için şimdiye kadar pek çok sayıda tefsirler ve mealler yazılmıştır ve bundan sonra da yazılmaya da devam edilecektir. Herkes kendi ilmine göre Kur'an'dan istifade etmektedir. Bizim çalışmamızda bunlardan bir tanesi olup, Kuran'da Allah'ın menettiği kötü ahlaklardan bir tanesi olan kibri anlatmak, incelemek ve bu kötü ahlaktan uzaklaşarak Rabbimiz ile olan bağlılığımızı kuvvetlendirmek, insanlar arasındaki ilişkilerimizi güzelleştirmek, dünya ve ahiret mutluluğu elde etmektir. Bu durum konumuzu seçmemizde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kişiyi kibirli davranmaya iten sebeplerin ne olduğunu araştırmaya çalışarak, kibrin gerek kişilerde ve gerekse toplumda ne gibi olumsuzluklara sebep

olduğunu inceleyerek ve konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de örneklere değinerek kibrin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

III. ARAŞTIRMANIN METODU

Kur'an-ı Kerim'in araştırılıp, öğrenilmesi her müslüman için ve özellikle de bilginlerin ve din âlimlerin bir görevidir. Çünkü müslümanların başvurması gereken ilk kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an insanların düşüncelerine, hareketlerine, davranışlarına, iç dünyalarına değer ve anlam veren yegâne bir kitaptır. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ'nın bizlere doğru yolu göstermek için gönderdiği bu mukaddes kitabımızı, doğru ve kapsamlı bir şekilde incelemek, anlamak, araştırmak ve bizlere yapmamızı istediği iyilikleri yapıp, menettiği şeylerden de kendimizi, ailemizi, çevremizi sakındırmaktır. Araştırma konumuz olan "Kur'an-ı Kerim'e Göre Kibir" konusunda elimizden geldiği kadar çok sayıda kaynaklara müracaat etmeye çalıştık. Özellikle Kur'an ayetlerini göz önüne alarak yaptığımız bu çalışmamızda Türkçe ve Arapça yazılmış değişik tefsirleri inceleyerek, onlardan yararlanmaya çalıştık. Bununla birlikte konumuzla alakalı olan hadis kitaplarından, diğer bilimlerle ilgili eserlerden de faydalanmaya çalıştık. Daha sonra kibrin sözlük anlamını ve terim anlamını, Kur'an ayetleri ışığında ele almaya çalıştık.

Böylece kavramın genel bir çerçevesini oluşturduktan sonra, kavramın Kur'an'daki anlamlarına yardımcı olacak kavramları incelenmeye tabi tuttuk. Daha sonra araştırmamızın metodunda önem arz eden alt başlıklar ile ilgili bilgi vermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUR'AN'DA GEÇEN 'KİBR' İN SEMANTİK ANALİZİ

1.1. Kibrin Tanımı

1.1.1. Kibrin Sözlük Anlamı

Sözlük anlamına baktığımızda kibir; "büyüklik" anlamında olup, tevazunun zıddı olarak; kişinin kendisini üstün görerek, diğer kişilere karşı aşağılayıcı bir şekilde davranmasıdır. Fakat kibir kelimesinin sözlük anlamlarına baktığımızda görüyoruz ki, en fazla ilk akla gelen anlamlarda kullanıldığını, büyüklenme, böbürlenme anlamında kullanılan kibir kavramının ise bu mizaçların dışı yansıması şeklinde olduğunu görmekteyiz.¹

Kur'an-ı Kerim'de kibir kavramın geçtiği ayetleri incelediğimizde bu kavramın aslı olan "k-b-r" kelimesinin farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Biz de bu kelimenin Arapça ve Türkçe sözlüklerdeki anlamları inceleyerek bu anlamlardan bazılarını konuda yer vermeye çalıştık. Şimdi onları inceleyelim:

1-Kibir kavramının sözlükteki manalarına baktığımızda bunlardan biri olan "Büyüklik" kelimesinin farklı manalarda kullanıldığını görülmektedir:

a)Büyüklik, zaman manasında kullanılmıştır. Sözelimi "Falan adam büyüktür." كَبِيرٌ فَلَانٌ denildiğinde, onun daha yaşlı olduğu anlaşılmaktadır.² Bu konuda Allah şöyle buyuruyor:

إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ

"Onlardan biri veya her ikisi senin yanında **yaşlanırsa**, sakın onlara öf bile deme."³

b)Büyüklik; bazen de üstünlük ve makam manalarına gelmektedir.⁴ Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ

"Allah görünmeyeni de bilir, görüneni de. **Büyüktür** ve yücelerden yücedir."⁵

¹ Çağrı, Mustafa, 'Kibir', DİA, Ankara, 2002, XXV, 562.

² Rağıp, İsfahani, (Trc: Mehmet, Yolcu), Müfredat(Kur'an Kavramları Sözlüğü), Çıra Yayınları, İstanbul, 2012, s.887.

³ isra, 17/23.

⁴ Rağıp, İsfahani, a.g.e., s.887.

⁵ Rad, 13/9.

c)Büyüklik; şeref ve zorbalık manalarında da kullanılmıştır. Bu anlamlar için; " كبر كبرياء " kelimeleri kullanılmaktadır.⁶

2-**Kibir:** Bir şeyin çoğu manasına gelip, şan ve şeref yönünden üstün olan, büyüklük ve ululuk.⁷

3-**Kibir:** kendini büyük görerek "büyüklik", başkalarını küçük görerek "büyüklenme" anlamlarına gelmektedir.⁸

4-**Kibir:** Büyük olmak, iri cüsseli olmak gibi anlamlara gelmektedir. Mazi fiilindeki çekimi olan "كَبُرَ" fiili bu anlamda kullanılmıştır.⁹

5-**Kibir:**Galip gelmek, inat etmek, bildiği halde bir şeyi inkâr etmek.¹⁰ كَابَرَ مُكَابَرَةً:

6-**Kibir:** Büyüklük, ululuk, azamet, kendini beğenme, çalım satma; kurum, böbü, gurur.¹¹

7-Büyükleme, kibirlenme, kendini büyük göstermek için cebr ve zorlama: يَكْبُرُ - تَكْبُرُ " yapmak, büyükleme muttasıf olmak, büyüklük sahibi olmak. " İsmi Faili: مُتَكَبِّرٌ olup, cemisi de; مُتَكَبِّرُونَ - مُتَكَبِّرِينَ demektir.¹²

8-**Kibir:** Soy bakımından daha büyük olmak anlamına gelmektedir. Bu anlam için;" كَبُرَ ve كُبِرَ "kelimeleri kullanılmaktadır.¹³

9-Bir işi ulu görmek, büyükleme, yanında büyük : كَبُرَ - إِكْبَاراً أَلَامَرُ: رَأَاهُ كَبِيرًا وَعَظَمَ : olmak, hayret etmek manalarına gelmektedir.¹⁴

Ayrıca أَكْبَرُ kelimesi şu anlamları da ifade etmektedir:

a)-Büyütmek¹⁵ : عَظَّمَهُ

b)-Çocuğun büyük abdestini yapması¹⁶ : أَصَبَّيْ

c)-Kadının hayız görmesi¹⁷ : الْمَرْأَةُ حَاضَتْ

Kur'an'ı Kerim'de Yusuf süresinde geçen şu ayeti misal verebiliriz:

⁶ Cevheri, İsmail b.Hammad,Tacü'llüğa ve Sıhahı'l Arabiye,Daru'l İlmi,Beyrut,1984,II,108.

⁷ Mustafa b.Şemsettin b.Karahisari, *Ahteri Kebir*, Daru İhyai't Turasil Arabî, Beyrut, H. 952, II,192.

⁸Canbulat, Mehmet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Grup Mat. Ankara,2007,s.380.

⁹İbn Manzur,Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü'l – *Arabi'l Muhit*, Daru Sadır, Beyrut, 1955, V, 126.

¹⁰Mes'ud, Cübran, *Er-Raid (Asrın Lügat Sözlüğü)*, Daru'l İlmi li'l melayin, Beyrut,1964,s.653.

¹¹ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar yayınları, İstanbul,2008,s.973.

¹² Çanga, Mahmut, *Mu'cem'ül Müfrehes Tercümesi (Kur'an Kelimelerinin Anahtarı)*, Timaş Yayınları, İstanbul 1986,s.416.

¹³Firuzabadi, Mecduddin Muhammed b. Ya'kub, *el-Kamusu'l Muhit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut,1994,s.602.

¹⁴ Sarı, Mevlüt, *El-Mevarid (Arapça-Türkçe Lügat)*, Bahar Yayınları, İstanbul,1982, s.1278.

¹⁵ Sarı, Mevlüt, a.g.e, s.1279.

¹⁶ İbn Manzur,a.g.e.,V,128.

¹⁷Firuzabadi,a.g.e.,602.

"Kadınlar Yusuf'u gördüklerinde hayız haline uğradılar."¹⁸ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ أَي حُضْنُ

Taberi(ö.310/922),bu ayeti tefsir ederken şöyle demektedir: "O kadınlar Hz. Yusuf'u (a.s) gördükleri zaman hayretlere düşerek, Hz. Yusuf'u (a.s) büyük, yüce bir varlık olarak kabul etmişlerdi."Şeklinde açıklamıştır.¹⁹

7-Farisi olup, dikenli küçük bir ağaç olan Gebre denen bitki.²⁰ الْكَبِيرُ - كِبَارٌ - أَكْبَارُ:

8-Kibir: Kendini büyük görme, başlarından üstün tutma, büyülenme, onur, gurur.²¹

9-Büyükleme anlamına gelen "تَكَبَّرَ" iki şekilde kullanılmaktadır.²² Birincisi, İnsanların yapmış olduğu iyiliklerin başkalarının yaptığı iyiliklerden fazla görerek büyükleme budur. Bu konuda Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ

"Üstündür, istediğini zorla yaptıran, **büyüklikte** eşi olmayandır."²³

İkincisi ise, İnsanların kendilerini zoraki kibirli göstermeye çalışmaları şeklinde kendilerini şişirmeleridir. Genel olarak insanların çoğu hakkında kullanılan tekebbür budur. Bu konuda Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

فَقِينَسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ

"Bak, **büyüklik taslayanların** yeri ne kötüdür."²⁴

10-Esma-i Hüsnâ'dan olan "الْكَبِيرُ"; çok büyük(büyüklik derecelerinin en yükseğinde bulunan) anlamına gelmektedir.²⁵

11-"كَبِيرَةً": Büyük olmak, büyük günah manasında kullanılır. Bu kelimenin çoğulu ise, "كِبَائِرٌ"²⁶ şeklindedir. Allah şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ

"Onlar ki günahın **büyüklerinden** ve çirkin işlerden kaçınırlar, yalnız bazı küçük kusurlar hariç."²⁷

¹⁸ Yusuf,12/31.

¹⁹Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi, İstanbul,2013,V,20.

²⁰ Luvis, Ma'luf, *Munncid*, Matbaatul Kasulikiye, Beyrut, 1980, s.670.

²¹ TDK. *Türkçe Sözlük*, Yeni Baskı, Ankara, 1988, II, 2145.

²² Rağıb,İsfahani,a.g.e.,s.890.

²³ Haşr,59/23.

²⁴ Zümer,39/72.

²⁵ Çanga,Mahmut,a.g.e., s.417.

²⁶Zebidi, Seyyid Muhammed Murteza Huseyin, *Tac'ul Arus min Cevahiri'l Kamus*, Daru'l Fikir, Beyrut-Lübnan, 1994, VII,432.

12-Kavmin şereflipleri, büyükleri manasında "أكبر القوم" kullanılır. Hz.Ebubekir ve Hz. Ömer (r.a) için "الأكبران" denilmektedir.²⁸

13- Allah'ı ta'zim ederek "الله أكبر" demek. Allah'ı كِبَرًا كِبَارًا الْمُؤَدُّنُ azamet ve kibriya ile yâd eylemek.²⁹

Ayrıca şu siğalarda da kullanımı bulunmaktadır:

Bir nesneyi büyütmek, ululamak.³⁰ أَشْيَاءَ جَعَلَهُ كَبِيرًا :
Büyük görmek.³¹ أَوِ الشَّيْءَ رَأَى هَ كَبِيرًا :

1.1.2. Kibrin Terim Anlamı

Kibir, insanların kendisini diğer insanlara karşı üstünlük ve büyüklük iddiasında bulunarak, kendisini farklı görüp,³² diğer insanlara itibar göstermeyerek onları yok saymaktır.³³ Kibir, insanların hakkı kabul etmelerine mani olan kötü bir davranıştır. Bundan dolayıdır ki kibir, birçok insanın hidayete ermelerine mani olmuştur.³⁴ Cenab-ı Allah şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri ayetlerimizden uzaklaştıracam. Onlar her ayeti görseler yine ona iman etmezler. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler, ama azgınlık yolunu görseler, onu yol edinirler. Çünkü onlar, ayetlerimizi yalanladılar ve onlardan gafil oldular."³⁵

Kurtubi bu ayeti şöyle tefsir eder: Allah, Kibirli olan insanların Kur'an'ı anlamamalarını men ediyor. Bazı müfessirlere göre de Allah, kibirli olan kimseleri Kur'an'a iman etmekten ve fayda görmekten onları men ediyor. Bu da onların yapmış oldukları kibirliklerine karşı bir cezadır.³⁶

Allah Teâlâ kibirli olup, kendini diğer insanlardan üstün gören insanları sevmediğini Kur'an'ı Kerim'de açık bir şekilde beyan etmektedir:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

" Muhakkak ki Allah, kibirli olan ve övünen kimseleri sevmez"³⁷

²⁷ Necm,53/32.

²⁸İbn Manzur,a.g.e.,V,127.

²⁹ Zebidi, Muhammed Murteza,a.g.e.,VII,433.

³⁰İbn Manzur,a.g.e.,V,127.

³¹ Rağıb,İsfahani,a.g.e.,s.888.

³² Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997,s.61.

³³Koç, Zafer, *Kur'andan Öğütler*, D.İ.B.Yay., Yeni gün Matbaacılık, Ankara,2010,II,98.

³⁴ Karagöz, İsmail, *Kur'an'da Dört Kavram*, T.D.V.Yay., Ankara,2015,s.55.

³⁵ A'raf,7/146.

³⁶ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed Şemsettin, *Elcamii li Ahkamil Kur'an*, Darul Kutup,1384,III,165.

³⁷Nisa, 4/36.

Şa' ravi bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: İslam, kibir ve övünmeyi yasaklamıştır. Müslüman olan kimselerin bu iki kötü huydan kendilerini sakındırmaları gerekir. Ta ki, başkasına bir iyilik yaptığında bu iyiliği kendinden görmeyip, Allah'ın kendisine vermiş olduğu bir kabiliyet olduğunun farkına varsın. İnsanlara iyilik yaptığın zaman bu iyilikten dolayı kendini onlardan üstün görme, sana bu iyiliğin kimin verdiğine bak. Bunu yaptığın zaman Rabbi'nin sana vermiş olduğu iyiliklere bakmış, Rabbi'ne karşı edebini muhafaza etmiş, başkasına yaptığın iyiliklerden dolayı kibir ve övünmeden uzaklaşmış olursun.³⁸

Kibirli insanlar, kendilerini âlemin merkezinde olduğunu hayal ederler ve bu hayalle dünyadaki kapıların kendileri için açıldığını, herkesin kendilerine hizmetkâr olduğunu düşünen, ancak gerçek anlamda hiçbir şeyi olmayan zavallı kimselerdir. Bu şekilde harekette bulunan kimselerde nankörlük duygusu meydana gelmektedir. Bunun sebebine baktığımızda görüyoruz ki; kendisini herkesten yüksek görerek, dünyadaki her şeyin kendisine ait olduğunu zannetmesinden kaynaklandığını görmekteyiz.³⁹

Cenab-ı Allah'ın kendisine verdiği nimetleri kendinden olduğu zannına kapılarak Rabb'ini unutup, bu nimetlerin kendileri için ebedi olduğu hayalini kurup, ahreti inkâra kadar giderler. Buna rağmen bu kibirlerinden dolayı Allah'ın huzuruna gitmeyi düşünseler bile kendilerinin önemli bir yerde olduğunu sanırlar.⁴⁰ Allah Teâlâ bu tabloyu şöyle açıklar: "Rabbime döndürülmüş olsam bile muhakkak ki O'nun katında benim için daha güzel şeyler vardır" ⁴¹diyerek hayal kurarlar.

Bu ayetten anlıyoruz ki o nankör insanlar şöyle düşünmektedir: Şayet ahiret olsa bile Allah bu dünyada bana iyilik yaptığı gibi ahirette de iyilik yapacak diye inanmadığı halde temennide bulunmaktadır.

Mütevazı ve olgun insanlar ise, bu dünyada kendisine verilen tüm nimetlerin Allah'tan olduğunu bilip, kendi acizliğinin, fakirliğinin farkına vararak mütevazı bir şekilde kendisine verilen bu nimetlere karşı Rabbi'ne şükür ve hamd ederler.

Kur'an-ı Kerim'de Allah birçok yerde kibirli insanlardan bahsettiği gibi, Peygamberimiz(s.a.v) de birçok hadis-i şeriflerinde kibirden bahsetmektedir. Hadis-i

³⁸ Şa' ravi, Muhammed Müteveli, *Tefsirul Şa' ravi Lil Kur'an'il Kerim*, Günlük Haber Yayınevi, Mısır, 1997.1,207.

³⁹ Pak, Zekeriya, *Kur'an'da Kulluk*, Kayıhan Yayınları, İstanbul,1999, s.242.

⁴⁰ Buladı, Kerim, *Kur'an'da Nankörlük Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul,2001,s.126.

⁴¹ Fussilet, 41/50.

şeriflere göre kibir; insanları hor görüp, insanlara yüksekte bakarak onları küçümsemek, hakkı kabul etmemektir.⁴²

Hiz. Peygamberimiz (s.a.v), kibirle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

وعن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ » فقال رجلٌ : إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ تَوْبُهُ حَسَنًا ، ونَعْلُهُ حَسَنًا قال : « إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ »

*Abdullah b.Mes'ûd (r.a)'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez.” Sahabenin biri: İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, deyince şunları söyledi: “Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçük görmektir.” buyurdu.*⁴³

Bu hadisi şerifte, Bir kimsenin elbisesinin, ayakkabısının, arabasının, evinin güzel olmasını istemesi kibirden sayılmadığı beyan edilmiştir. Ancak bir kimse bu nimetleri kendinde bilip, Rabbini unuttur ve insanları da hor ve hakir görürse işte bu kibir olur. Hz. Peygamber (s.a.v) başka bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmaktadır:

وعن أنس رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تُعْجِبُهُ نَفْسُهُ ، مَرَجَلٌ رَأْسَهُ ، يَخْتَالُ فِي مَشْيِهِ ، إِذْ خَسَفَ اللَّهُ بِهِ ، فَهُوَ يَتَجَلَّجَلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

*Ebu Hureyre'den(r.a) Resulullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bir zaman, adamın biri güzel elbisesi içinde kurularak yürüyordu. Başını taramış, kendini beğeniyor ve çalım satıyordur, derken Allah onu yerin dibine geçirdi. O,kıyamet gününe kadar yerin derinliklerinde kıpırdayıp gidecektir."*⁴⁴

Bu hadiste, kibrin haram olduğu ve bu şekilde davranışlarda bulunan kimseleri dünya ve ahiret hayatında onları kötü bir son beklediği bildirilmektedir ve bazı günah sahipleri de ahirete gitmeden onları dünya hayatında da cezalandırdığını görüyoruz. Yere batırılan bu kibir sahibi gibi.

⁴² Çağrııcı,a.g.m., 'Kibir'DİA, XXV, 562.

⁴³Müslim, İman 39;Tirmizi, Birr 61;Ebu Davud, Libas 26.

⁴⁴Buhari, Enbiya 54,Libas 5;Müslim, Libas 49,50;Tirmizi, Kıyamet 47;Nesai,Zinet 101.

Cahiliye devri Arapları, kibirle yoğrulmuş bir toplumdur. Fiillerinde, hareketlerinde, davranışlarında bunları görmek mümkündür. Kibirde o kadar ileri gitmişlerdi ki, birisinin bir kızı dünyaya geldiği zaman toplum içerisinde yüz karası olarak gördükleri için diri diri toprağa gömüyorlardı. Birisinin bir şeyi yere düştüğü zaman onu eğilip almayı kendilerine zillet sayarlardı.⁴⁵

Cahiliye Arapları, toplum içerisinde kendilerini rencide edecek, küçük düşürecek en küçük bir hareketi bile kendilerine zillet görürlerdi. Öyleki, Cahiliye Arapların ileri gelenlerinden bir kısmı Hz. Peygamber (s.a.v) giderek biz iman edersek yerimiz ne olacak dediği zaman, Hz. Peygamber (s.a.v) onlara derdi ki, diğerlerinin yeri neyse sizinde yeriniz o olacak deyince, biz köleler, cariyeler, fakirlerle aynı seviyede mi olacağız diye kibirlerinden dolayı iman etmiyordu. Bu kibir onları küfre devam etmelerine sebep oluyordu.⁴⁶ Hz. Peygamberimiz (s.a.v) de bu konuya dikkat çekerek şöyle buyurmuştur:

وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ ؟ كُلُّ غَتَّلٍ جَوَّاطٍ مُسْتَكْبِرٍ

*Harise ibnu Vehb el-Huzai (r.a.) şöyle dedi: Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem)şöyle buyurdu: "Cehennemlikleri size haber vereyim mi? Onlar katı yürekli, kibirli ve insanlar içinde büyüklük taslayan kimselerdir."*⁴⁷

Bu hadiste şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Kibirli ve kaba insanlar hakka karşı yumuşak olmadığı gibi, varlıklara karşı da merhametli olmazlar. Bunlar cehennem ehli olan kimselerdir. Buna karşı cennet ehli olan kimseler ise; insanlara karşı kibirli olmayıp onlara karşı daima alçakgönüllü olan kimselerdir.

Mütevazı olan insanlar, Cenab-ı Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirerek insanlara karşı kibirli ve gurulu davranışlarda bulunmayıp, aksine insanlara karşı alçakgönüllü, merhametli, saygılı olan kimselerdir. Rabbimiz, insanların bu güzel ahlaka sahip olmalarını isteyerek onları Kur'an'da şöyle methetmektedir: “Onlar yeryüzünde tevazu içinde yürürler”⁴⁸buyurmaktadır.

⁴⁵ Aydın,Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, s.244-245.

⁴⁶ Aydın,Hayati, a.g.e., s.245.

⁴⁷ Buhari, Tefsir 68,Edep 61,Eyman 9;Müslim, Cennet 46,47;Tirmizi, Cehennem 13.

⁴⁸ Furkân, 25/63.

Allah Teâlâ'nın Kur'an'da övgüyle bahsettiği bu güzel ahlaki Resulullah'ın (s.a.v.) şahsiyetinde bizlere emretmekte ve şöyle buyurmaktadır: “*Sana tâbi olan müminlere alçak gönüllü davran!*”⁴⁹

Dünyadaki tüm şeylerin Hz. Peygamberimiz (s.a.v.)'in yüzü suyu hürmetine yaratılmış olmasına rağmen, Resulullah (s.a.v.), hayatında hiçbir zaman alçakgönüllülüğü elden bırakmamış, yanına korkak bir şekilde yaklaşan kimseye, " Ben de sizin gibi kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum" demiştir. Ashabın Peygamberimizi (s.a.v.) bu kadar çok sevip, değer vermesinin sebeplerinden biri de onun bu kadar çok alçakgönüllü oluşudur. Her mevki ve makamda olan kişiler rahatlıkla efendimizle oturup, konuşabiliyorlardı.⁵⁰ Resulullah (s.a.v.)'in ne kadar mütevazı olduğunu şu hadis-i şerif bize en güzel bir şekilde anlatıyor:

وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : إِنْ كَانَتْ الْأُمَّةُ مِنْ إِمَاءِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ

*Enes (r.a) der ki: "Medine cariyelerinden biri Resûlullah'ın (s.a) elini tutarak onu bir yere götürecek olsa, Resulullah (s.a.v.) o cariyenin istediği yere kadar giderdi"*⁵¹

Bu hadiste anlıyoruz ki Hz. Peygamber (s.a.v.), insanları incitmeyen, kırmayan, onlara yumuşak bir şekilde davranan insanların en alçakgönüllü olanıydı. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) ailesi dâhil hiç kimseye yük olmazdı, aksine herkesin derdiyle dertlenir, onlara yardımcı olur, sorunlarına çareler bulurdu. Ailesine ev işlerinde yardım eder, elbisesini diker, çarşıda ihtiyaçlarını temin eder, elbisesini temizler, koyunları sağlar, mescidin inşasında herkes bir kerpiç taşırken Hz. Peygamber (s.a.v.) iki kerpiç taşır, ashabıyla birlikte mescidin imarında çalışırdı.

Tarih bize gösteriyor ki; maddi ve manevi yönden güçlü olan kimseler, insanlara zulm edip, kibirli ve gururlu davranışlarda bulunduklarından dolayı yerle bir olduğu, bu güç sahibi kişilerin zamanımızda adları bile hatırlanmak istenilmediği görülmektedir. Ancak insanlara karşı adaletli olan, insanları hor ve hakir görmeyen, onlara iyilik edip yararı dokunan kimseler ise günümüzde ve gelecekte de sürekli hayırla anılacaklardır.⁵²

⁴⁹ Şuara, 26/215.

⁵⁰ Yılmaz, Ömer, *Kur'andan Öğütler*, Ankara, 2010, II, 365-366.

⁵¹ Buhari, Edeb 61; İbn Mace, Zühd 16.

⁵² Yılmaz, Ömer, a.g.e., II, 365-366.

Bu iyi ve kötü haslet sahibi kimselerin ahiret hayatındaki durumlarını Allah Resulü (s.a.v.) bize şöyle haber veriyor:

*Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'imiz(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cennet ile cehennem münakaşa ettiler. Cehennem: Bende zorbalar ve kibirliler var, dedi. Cennet: Bende yalnız zayıflar ve yoksullar var, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ onların çekişmesini şöyle halletti: Ey cennet! Sen benim rahmetimsin, dilediğime seninle merhamet ederim. Ey cehennem! Sen de benim azabımsın. Dilediğime seninle azâb ederim. Ben her ikinizi de dolduracağım."*⁵³

1.1.3. Kibrin Kur'an'daki Anlamları

Kibir kavramının sözlük ve terim anlamlarından bahsettikten sonra konunun daha iyi bir şekilde kavrayabilmek için kibir kavramının Kur'an'daki anlamları olan, Tekebbür (تَكَبَّرَ)-İstikbâr (اِسْتَكْبَار) - Kibriya (كِبْرِيَاء) kelimelerinden bahsetmeye çalışacağız."K-b-r " kökünden meydana gelen Tekebbür, İstikbâr ve Kibriya üç farklı vezinden olup bu üç kelime şu anlama gelmektedir: Bir kimsenin kendisinde bulunmadığı halde diğer kişilerden üstün olduğunu zannederek kendini onlardan üstün tutmaya çalışmasıdır.⁵⁴

1.1.3.1. Tekebbür (تَكَبَّرَ)

"K-b-r" kökünden meydana gelip, "ke-bi-re" veya "ke-bu-re" olarak da okunabilen "Tekebbür" Arapça bir kelime olup, "Tekebbere" fiilinin masdarıdır.⁵⁵

Kur'an-ı Kerim'de Tekebbür kelimesinin geçtiği ayetleri incelediğimizde sadece Haşr süresinde mütekebbir kelimesi Allah'ın isimleri arasında olduğu,⁵⁶ Kur'an'da geçen diğer tekebbür kelimeleri ise, fiil ve isim kalıplarında kullanıldığı bunların sayısı da sekiz olarak geçtiği görülmektedir.⁵⁷

Tekebbür kelimesi Kur'an'da olumlu ve olumsuz manalarda kullanılmaktadır: Olumlu olarak; İsmi fail biçiminde (Mütekebbir),yalnız Cenab-ı Allah'ı tanımlamak

⁵³Müslim, Cenne 34.35.36.

⁵⁴ Polater, Kadir, *Kur'an Açısından Kibir Sorunu Ve Sonuçları*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, XVII,64.

⁵⁵ Turgay, Nureddin, *'Tekebbür'*, Şamil İA, İstanbul,2000,VIII,32.

⁵⁶ Bkz., Haşr 59/23.

⁵⁷ Bkz.A'râf 7/ 13,146;Nahl 16/29;Mü'min 40/27.

için kullanılmıştır. Olumsuz anlamda ise; İblis ve insanlar için ismi fail ve fiil biçiminde kullanılmıştır.⁵⁸

Tekebbür kelimesi terim olarak; bir kimsenin Cenab-ı Allah'a karşı ululuk taslayarak, hakkı kabul etmemek, kendini insanlardan yüksek görmektir.⁵⁹

Mütekebbir kelimesi kendisini büyük göstererek kibirlenen, her konuda büyüklük ve ululuğun kendisine ait olduğunu iddia eden kimsedir. Hâlbuki büyüklük taslayan kimselerin bu sıfatları kullanmaları hoş karşılanmamaktadır. Çünkü büyüklük, ululuk, yücelik yalnızca Allah'a mahsustur. Cenab-ı Allah'ın bu büyüklüğünü ve yüceliğini göstermesi hem kendi hakkı olup, hem de bu sıfatlarını insanlara tanıtır, onları bilgilendirerek, insanların dünya hayatında kibirlenmekten, büyüklenmekten vazgeçip onları mutluluğa götüren en mükemmel sıfatlardır.⁶⁰

Tekebbür; insanların davranışlarında, fillerinde, hareketlerinde geçici bir durum olmayıp tam tersine onların hayatlarının tümünü etkileyen değişmeyen tutum ve tavırlardır. Bu değişmeyen tutum ve tavırlar, Allah'a, Peygambere ve dine karşı yapılması tekebbürün en menfi yanını oluşturmaktadır. Çünkü tekebbürün, küfür ve şirk ile anlamsal bir bağı olduğu söylenebilir.⁶¹ Bununla alakalı olarak Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ

*"Ey Muhammed! Kıyamet günü, Allah'a karşı yalan uyduranların yüzlerinin simsiyah kesildiğini görürsün. Kibirlenenler için cehennemde yer mi yok?"*⁶²

Sa'di tefsirinde bu ayet hakkında şöyle demektedir: Kıyamet gününde Allah'a şerik ve evlat isnat edenler, Allah'ı layık olmayan vasıflarla vasıflandıran o yalancılardan yüzleri simsiyah olacak. Allah'a itaat etmeyen, Allah'ın varlığını ve birliğini inkar eden, Allah'a karşı kibirde bulunanlara cehennemde yer yok mudur? Evet, vardır,

⁵⁸ İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, (Çev: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul, 2013, s. 198.

⁵⁹ Kasapoğlu Abdurrahman, *Kuran'da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997, s. 174.

⁶⁰ Bursalı, Mustafa Necati, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Erhan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 102.

⁶¹ Yolcu, Mehmet, *Kur'anda İnkâr Psikolojisi*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004, s. 133.

⁶² Zümer 39/60.

söylemektedir.⁶³ Konumuzla alakalı olarak Allah Resulü (s.a.v.) de şöyle buyurmaktadır:

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُغْشَاهُمُ الدُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، يُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُقَالُ لَهُ بُولَسُ تَعْلُوهُمْ نَارُ النَّارِ: يُسْقَوْنَ مِنْ عَصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ: طَبِئَةِ الْخَبَالِ

*Amr İbn Şuayb an ebihî an ceddîhi (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (a.s) buyurdular ki: "Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi hasrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüştür. Cehennemde Bûles denen bir hapishaneye sevk edilirler. Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri kendilerine içecek olarak verilir. Bu içeceğe tinetu'l habal denir."*⁶⁴

Cenab-ı Allah dünyadaki düzeni öylesine mükemmel bir şekilde yaratmıştır ki bu da onun büyüklüğünün, azametinin bir göstergesidir. Misal verecek olursak; güneşin, ayın, yıldızların, gece ile gündüzün yaratılışı gibi. Bunlardan hiçbirinin yörüngesini değiştirmedigine ve birbirinin yerine geçmediğine şahit olmaktayız. Yüce Allah'ın Peygamberi aracılığıyla bize gönderdiği ve en mükemmel olan dinimizde de iyi ve kötü olan davranışlarda hiçbir zaman bir arada bulunmaz. İyi olan davranışlar imanı güçlendirir, kötü olan davranışlar da imanı zayıflatır. Bundan dolayıdır ki iman ile bu kötü davranışlar bir arada bulunmaz. Kibir veya tekebbürün bulunduğu yerlerde iman bulunmaz, imanın da olduğu yerlerde kibir bulunmaz. Bununla alakalı olarak Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ، وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ

"Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez." Buyrulmuştur.⁶⁵

Kibirli olan kimselerle ilgili olarak bu hadiste, kalbinde zerre kadar kibir barındıran bir kimse cennete giremez, yani küfre götürecek bir kibirse, ebedi olarak

⁶³Sa'di, Abdurrahman b.Nasır *Teysirul Kerimir Rahman Fi Tefsiril Kelamil Mennan*, Darus-Selam, Riyad,2015,I,310.

⁶⁴ Tirmizi, Kıyamet 48.

⁶⁵Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul,2012, XV,24.

cehennemde kalır. Eğer küfre götürecek bir kibir değilse, cehennem azabını çekmeden cennete giremez.

Kur'an'ı Kerim'de tekebbür'ün geçtiği ayetleri incelediğimiz zaman görmekteyiz ki, tekebbür'ün kendisini en büyük ve en önde gören kişilerde rastladığını ve bunların da başı olarak Şeytan'ın (İblis) geçtiğini görmekteyiz. Çünkü Şeytan'ın bu şekilde vasıflandırılması sebebi olarak, kendisini büyük görerek Allah'ın emrine isyan etmesidir. Rabbimiz Şeytan'ın bu durumunu bizlere şöyle açıklamaktadır:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

*"Hani biz meleklere Âdem'e secde ediniz"dedik de hemen secde ettiler. Yalnız iblis kaçındı, kendini büyük gördü ve kâfirlerden oldu."*⁶⁶

Bu ayette görmekteyiz ki, Şeytanı secde etmesine engel olan şey kibridir. Kur'an bize şeytan dışında da tekebbür'e kapılanlar olduğunu haber veriyor; Firavun ve kurmayları,⁶⁷ Hz.Şuayb'in (a.s) kavmi⁶⁸, Hz. Salih'in (a.s) kavmi ve Âd kavmi⁶⁹ gibi...

Allah'ın en güzel isimleri konusunda çalışmalar yapmış olan **Halimi**, Tekebbür'le ilgili olarak Kur'an'daki: "Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder,"⁷⁰ ayetini mütekebbir için: "Kulları ile vahiy ve Peygamberlerinin sünneti yoluyla konuşan" anlamında değişik bir mana vermiştir.⁷¹

1.1.3.2. İstikbar (استكبار)

"كِبْرًا" kökünden meydana gelen İstikbar, Arapça bir kelime olup, bir kimsenin başkaları üzerinde büyüklük isteğinde bulunup, büyüklenme,⁷²Peygambere uymaktan ve tevhidden uzaklaşmak,⁷³kişinin kendisini büyük görerek, inadından dolayı gerçeği kabullenmeme,⁷⁴kendi kendine büyülenerek gururlanma, anlamlarına gelmektedir.⁷⁵

⁶⁶Bakara, 2/34.

⁶⁷Bkz. Yunus 10/75; Kasas,28/3; Ankebût,29/39.

⁶⁸Bkz. A'raf,7/88.

⁶⁹Bkz. Fussilet,41/15.

⁷⁰ Bkz. Neml 42/51.

⁷¹ Yurdagür, Metin, *Ayet Ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996,s.91.

⁷² Özalp, Ahmet, *"İstikbâr"*, Şamil İA, IV,174.

⁷³ Kasapoğlu, Abdurrahman, a.g.e.,s.174.

⁷⁴İbn Manzur,a.g.e.,V,126.

⁷⁵ Buladı, Kerim, *Kur'an'da Nankörlük Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul,2001,s.124.

Mukatıl b.Süleyman(ö.767),istikbar'ı (İstekberü) iki şekilde tefsir etmektedir:⁷⁶

1-İstikbâr kelimesi, kendisine verilen emre karşı büyüklük taslayarak büyükmek anlamına gelmektedir. Şu ayetler de olduğu gibi:

"O (yani, İblis) dayattı ve İstkbâr etti (yani, Allah'ın Âdem'e secde emrine karşı tekebbür etti, büyüklendi)."⁷⁷

"Sen istikbâr mı ettin (yani, tekebbür mü ettin büyüklendin mi), yoksa yücelerden mi oldun?"⁷⁸

"Şayet istikbâr ederlerse (yani, Allah'ın secde emrine karşı tekebbür ederlerse büyükmirlerse"⁷⁹.

"Hem onlar istikbâr etmezler (yani, tekebbür etmezler, büyükmemezler)."⁸⁰

2-İstikbâr kelimesi, küfürde büyük ve önder olanlar için kullanılmıştır; şu âyetlerde olduğu gibi:

"Zayıflar istikbâr edenlere (yani, küfürde ileri ve önder olanlara) diyecekler ki..."⁸¹

"Zayıflar, istikbâr edenlere (yani, küfürde önder olanlara) diyecekler ki..."⁸²

"كَبُرَ" kökünden meydana gelen Müstekbir de, İstif'al vezninden olup, İstekbera fiilinin İsmi failidir. Kelimenin sözlükteki anlamı"büyük olmak"olup, bu büyüklüğün durum, mertebe, nitelik, nicelik... Bakımından olabilir. ⁸³Müstekbir kelimesinin terim anlamı ise;büyük olmayıp aksine aciz ve zayıf biri olmasına rağmen diğerkışilerden kendisini büyük görerek, Allah'ın buyruklarına boyun eğmeyen, insanları hor ve hakir görerek onlara eziyet eden, onları sömüren bir sınıfı ifade etmektedir.⁸⁴Kur'an -ı Kerim'de müstekbir kelimesini incelediğimizde bu kelimenin kökü olan " كَبُرَ " fiilinden türemiş kelimeler olduğunu görmekteyiz: Kebair, Keburat, Kibriya, Kübera, Ekâbir gibi. Bunların geçtiğı ayetlerden birkaçını burada vermekte fayda görüyoruz:

"Eğer yasakladıklarımızın **kebair** (büyük günahlar)ından kaçarsanız, seyyiatınızı örter ve sizi kerim bir yere getiririz"⁸⁵

⁷⁶ Mukâtil b.Süleyman, (Çev:M.Beşir Eryarsoy), *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2004,s.433-434.

⁷⁷ Bakara, 2 /34.

⁷⁸ Sad,38 / 75.

⁷⁹ Fussilet 41 / 38.

⁸⁰ Secde, 32/ 15.

⁸¹ İbrahim, 14 / 21.

⁸² Mü'min 23 / 47; Ayrıca bkz. Sebe', 31-33.

⁸³ Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul,2011, s.411.

⁸⁴ Ertan, Muammer, 'Müstekbir', Şamil İA,VI,97.

⁸⁵Nisa., 4 /31.

"Ağızlarından çıkan söz ne büyük (**keburat**)"⁸⁶

"**Kibriya** (yücelik) göklerde ve yerde O'nun içindir"⁸⁷

"Ve dediler ki: "Rabbimiz, muhakkak biz efendilerimize ve **küberamıza** (büyüklerimize) itaat ettik; onlar da bizi yoldan çıkardılar"⁸⁸

"İşte böyle her memlekette **ekâbiri** oranın mücrimleri kıldık ki, orada hile yapmasınlar. Onlar ancak kendilerine hile yapıyorlar farkında değiller"⁸⁹

Müstekbirlerle ilgili olarak Cenab-ı Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ . وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَارِكُوا إِلَهَئِنَّا لَشَاعِرٌ مَجْنُونٌ . بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ.

"Çünkü onlar, kendilerine, "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" denildiği zaman inanmayıp büyüklük taslıyorlardı. "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı mı terk edeceğiz?" Diyorlardı. Hayır, öyle değil. O, hakkı getirmiş, (önceki) peygamberleri de tasdik etmiştir."⁹⁰

Bu ayette geçen "lâ ilâhe illallah (Allah tan başka ilah yoktur) " ifadesini Mekke'li müşrikler bunu duydukları zaman tepkilerinin ne olduğunu bize bildirmektedir. Çünkü bu kelime onların inançlarını, değerlerini, toplumsal düzenlerini kısacası bütün hayatlarını tehdit ediyordu. Cahiliye Arapların benliklerinde büyülenme duygusu onları o kadar çok sarmıştı ki, Resulullah'ın kendilerini islama davet ettiğinde bunu kabul etmeyip, davasını da çürütemeyince bu sefer de Resulullah'ın şahsını hedef alarak onun deli, kâhin, şair gibi saçmalıklarda bulunup onu insanların gözünden düşürebileceklerini zannediyorlardı. İşte Kur'an'da onların bu boş sözlerini çürüterek Resulullah'ın gerçeği dile getirdiğini bildirmektedir. Ayette geçen, önceki Peygamberleri tasdik ettiğinin belirtilmesi ise, diğer dinlerde bulunan evrensel ilkelerin Resulullah'ın getirdiği İslam dininde de mevcut olduğunu bize bildirmektedir.⁹¹

Müstekbirler; Cenab-ı Allah'ın kendilerine doğuştan vermiş olduğu güzel kabiliyetlerini kullanmayıp, aksine sonradan elde ettiği kötü kabiliyetlerini kullanarak

⁸⁶Kehf, 18/5.

⁸⁷Casiye, 45 / 37.

⁸⁸Ahzab, 33 / 67.

⁸⁹En'am, 6/123.

⁹⁰Saffat, 37 / 35-37.

⁹¹Komisyon, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, D.İ.B.Yay., Ankara, 2014, IV, 531.

Allah'ın kendisine vermiş olduğu makam, mevki vs. gibi geçici şeylere güvenmektedirler. Onların bu durumu hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ

*"Ad kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, "Bizden daha güçlü kim var? "demişlerdi. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi inkâr ediyorlardı."*⁹²

Bu ayette Rabb'ini unutarak gücüne, kuvvetine güvenip yeryüzünde haksız bir şekilde büyüklük taslayan Ad Kavminden bahsedilmektedir. Acaba Ad Kavmi bu gücüne güvenerek büyüklük tasladığı zaman kendilerini yaratan Allah'ın daha güçlü, kuvvetli olduğunu düşünmediler mi? Evet düşündüler, fakat kimsenin kendilerinden daha güçlü olmadığı büyüüne kapılarak, büyüklük tasladılar ve bundan dolayı inat edip, inkâr ediyorlardı.⁹³Müstekbirler, güç ve kuvvetlerine o kadar çok güvenmişlerdi ki, Allah tarafından gelen uyarılara kulaklarını kapatıp, ayetleri inkar etmişlerdi. Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا تَنَالَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَسَّرَهُ بَعْدَآبِ أَلِيمٍ

*"Ayetlerimiz o sapık kimseye okunduğu zaman sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulakların da ağırlık varmış gibi büyükenerek sırt çevirir. İşte onu can yakıcı azapla müjdele"*⁹⁴

Seyyid Kutup tefsirinde bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Bu ayette mütekebbir olanların içinde haktan yüz çevirerek, kendilerini büyük zannederek böbürlenmiş kişilerinin görünüşlerini bize anlatmaktadır. Cenab-ı Allah onların durumlarına uygun düşen aşağılayıcı bir şekilde sanki onların Allah'ın ayetlerini dinlemelerine engel olan ağır bir işitme kaybı vardır. Eğer bir işitme kaybı yoksa neden ayetlerimizi işitmeyip de onlardan yüz çevirsin. Ayette geçen; "İşte onu can yakıcı azapla müjdele" burada

⁹² Fussilet,41/15.

⁹³Baküvi, Mir Muhammed Kerim, (Çev:Ahmed Bedir), Keşfu'l Hakayik An Nüketi'l-Ayati Ve'd Dekayik, Altınpost Yayınları, Balıkesir,2012, III,15.

⁹⁴ Lokman,31/7.

geçmekte olan "müjdele" müstekbirlerin alaycı tutumlarına uygun düşen bir küçümsemedir.⁹⁵

İstikbâr kelimesi ikiye ayrılmaktadır: İyi olan ve kötü olandır. İyi olan İstikbâr; İnsanların kendilerini önemli ve kıymetli olarak değerlendirip, bu şekilde tutum ve davranışlarda bulunup, kendisini bu sıfatlarla donatmasıdır. Kötü olan İstikbâr ise; insanların kendisine ait olmadığı niteliklerle övünerek kendilerini olduğundan farklı bir biçimde belirtmesidir.⁹⁶

Yüce dinimiz İslam, müslümanları tanıtırken onların; tevazulu, merhametli, adaletli gibi güzel ahlaka sahip olduğunu söyler; güzel olmayan ahlaklar olan zulüm, azgınlık, kibir gibi davranışlardan da kendini muhafaza ederler. Bundan dolayıdır ki İstikbâr, müslümanların tanımı dışında olup kâfirlere has olan sıfatlardır. Çünkü küfürle anlamdaş olup, küfrün sebepleri veya sonuçları olan zulüm, azgınlık, büyüklenme gibi tutum ve davranışlar istikbarla alakalı olan fiillerdir.⁹⁷

Cenab-ı Allah'ın buyruğuna karşı gelerek kibirlenip, büyüklenme (İstikbâr) iddiasında bulunan ilk kişi Şeytan (İblis)'dir. Kendisini büyük görüp kibirlendiğinden dolayı Hz. Âdem'e (a.s.) secde etmemiş ve Kur'an'ın ifadesiyle "Kâfirlerde olmuştur."⁹⁸ Allah'ın buyruğuna karşı gelme sebebi sorulduğunda: *"Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın"* cevabını verdi.⁹⁹ Şeytan'ın, Allah'ın bu emrine karşı gelişinde bulunan kibirlenme fikri, günümüzde de Allah'ın emrine karşı gelenlerin başvurduğu bir özellik olarak görülmektedir. Cahiliye döneminde Peygamberimiz (s.a.v.)'e karşı gelenlerde de bu kibir özelliği görülmektedir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an'da Allah'ın emrine karşı gelen toplumlardan bahsedilirken; İstikbar, müstekbir kelimeleri kullanılmıştır.¹⁰⁰ Bu hususla alakalı olarak Cenab-ı Allah Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ

*"İlâhınız bir tek ilâhtır. Bununla beraber ahirete inanmayanların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenmiş kimselerdir."*¹⁰¹

⁹⁵Seyyid Kutub, *Fizilal-il Kur'an* Birleşik yayıncılık, İstanbul,2012, VIII,222.

⁹⁶Zebidi,a.g.e.,VII,432.

⁹⁷İbn Manzur,a.g.e.,V,125.

⁹⁸ Bakara, 2/34.

⁹⁹ Bkz.A'râf 7/12; Sâd 38/76.

¹⁰⁰ Demirci, Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, İfav Yayınları, İstanbul,2000, s.137-138.

¹⁰¹ Nahl,16/22.

Onlar sadece Ahireti inkâr etmezler, büyüklüğe layık olmadıkları halde kendilerini büyük görüyorlar. İstebere manası, kendinde büyüklüğün emareleri olmadığı halde zorlayarak kendisini büyük göstermektir. Çünkü biz insanlar, başkalarının çocukları olduğumuz için kibir taslamamız caiz değildir.¹⁰²

Kur'an'ı Kerim'de istikbar kelimesinin geçmiş olduğu ayetleri incelediğimizde görüyoruz ki, istikbar kelimesiyle aynı anlamı içeren veya onunla eş anlamlı olan kelimelerde bulunmaktadır. Bunlar; Beğa, Batire, ata, tuğyan gibi.¹⁰³İlerleyen konularda bunlara değineceğimizden dolayı burada bunlara kısaca bahsetmekte faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Beğa: İnsanlara karşı büyüklükte aşırı gidip, bu kibirden dolayı insanlara zulm etmesi, onlara haksızlıklarda bulunmaktır. **Batire;** Allah'ın kendisine vermiş olduğu mal ve mülkten dolayı aşırı bir şekilde büyüklenerek böbürlenmektir. **Atâ;** Nereye varacağını düşünmeden büyüklenerek, insanlara karşı davranışlarında kaba bir şekilde hareketlerde bulunmaktır. **Teğa veya tuğyan;** Allah'ın kendisine vermiş olduğu güç ve kuvvetine sınırsız bir şekilde güvenerek kendisini yaratan Rabbi'ni inkâr etmektir.¹⁰⁴

Kur'an-ı Kerim'deki ayetleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki istikbar; kibirleriyle ün yapmış olan İblis, Firavun, Karun, Nemrut gibi şahısların değişmez bir sıfatıdır. Bundan dolayıdır ki istikbar, kâfirlerin en temel niteliğidir. Müsteکbirler, Cenab-ı Allah'ın ayetlerini yalanlama cüretinde bulunmuş, Peygamberlerin kendilerine yapmış olduğu tebliğe karşı çıkararak onları toplum içerisinde rencide etmeye çalıştılar, inananları da aşağılayarak onlara zulmettiler. Görüyoruz ki büyükleme iddiasında bulunanların bu genel özellikleri günümüzde de kâfirlerin inananlara karşı gösterdikleri tavır ve tutumlarının bir göstergesidir.¹⁰⁵

1.1.3.3. Kibriya' (كبرياء)

Kibriya' kelime olarak; saltanat, sultan, mülk, egemenlik, ululuk gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁶ Nitekim aşağıdaki ayetlerde kibriya' bu anlamlarda kullanılmıştır:

قَالُوا أَجِئْنَا لِنُلْفِتَنَّا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ بِمُؤْمِنِينَ

¹⁰² Şa'ravi, Muhammed Mütevellî, a.g.e., V,68.

¹⁰³ Özalp, Ahmet, a.g.m., 'İstikbâr', Şamil İA, IV,174.

¹⁰⁴ Yolcu, Mehmet, a.g.e., s.130-131.

¹⁰⁵ Özalp, Ahmet, a.g.m., 'İstikbâr', Şamil İA, IV,175.

¹⁰⁶ İbn Manzur, a.g.e., V,125.

“Dediler: Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndürüp de kibriya(büyüklük ve saltanat) ikinizin eline geçsin diye mi bize geldin? Biz ikinize de iman edecek değiliz.”¹⁰⁷

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Göklerde ve yerde ululuk, yalnız O'na aittir. O, üstün iradelidir, her yaptığını bir hikmete göre yapar.”¹⁰⁸

Kibriya' kelimesi terim olarak; mertebesi çok büyük olan, zatının ve sıfatlarının özelliği bilinmeyecek kadar yüce olan demektir. Bu sıfat sadece Cenab-ı Allah'a ait olduğundan dolayı insanların kendini büyük görerek bu sıfatı kullanmaları kendisini yaratan Rabbine karşı bu sıfatta yarışıyor demektir. İnsanların bu sıfatı kullanmamaları konusunda Allah onları uyarmış ve bu sıfata sahip olanları cezalandıracağını bildirmiştir.¹⁰⁹ Bu hususla alakalı olarak kudsi bir hadiste Cenab-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

عن أبي سعيد وأبي هريرة رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِزُّ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَ عَنِي شَيْئاً مِنْهُمَا عَذَّبْنَاهُ

Ebu Said ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Allah Teâlâ hazretleri şöyle dedi: "Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm."¹¹⁰

Allah Teâlâ'ya mahsus olan izar ve ridayı kendilerine hasmı gibi kullanan kişilerin imani gerçeklerden yararlanması mümkün değildir. Çünkü Allah, kendisine ait olan Kibriya ve azamet sıfatını kendilerine aitmiş gibi kullanan kişileri cezalandırır. Onun cezalandırdığı kişilerinde imandan nasiplenmesi imkânsızdır.¹¹¹ Cenab-ı Allah da şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ

¹⁰⁷ Yunus,10 / 78.

¹⁰⁸ Casiye,45 / 37.

¹⁰⁹ Tatlisu, Ali Osman, a.g.e., s.60-61.

¹¹⁰Ebu Davut, Libas 25;İbn Mace,Zühd 16.

¹¹¹ Öztürk, Yener, Kur'an'da Kalp Ve Mühürlenmesi, Pınar Yayınları, İstanbul, 2003,s.160.

*"Onlar bir delilleri olmadığı halde, (kibirlerinden ötürü) Allah'ın ayetlerini çekiştirler. Gerek Allah katında gerek mü'minlerin nazarında bu hal, büyük buğzu gerektirir. İşte Allah kibir tutsağı zorba kalpleri böyle mühürler."*¹¹²

Taberi bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Delilleri olmadığı halde Allah'ın ayetlerini çekiştiren o müsriflerin kalplerini mühürlediği gibi, Allah'ın birliğine karşı tekebbürde bulunan ve Peygamberlerini tasdik etmeyen ve hakka tabi olmayan Cebbar ve mütekebbirlerin kalplerini de Allah mühürlemiştir.¹¹³

Konunun daha iyi anlaşılması için "Kbr" kökünden meydana gelen kibir kelimesinin çekimleri olan; kebir, tekbir, ekâbir kübera' kelimeleri burada yer vereceğiz:

Kebir

"K-b-r" kökünden meydana gelen kebir kelimesi; kadri yüce olan, çok önemli, büyük olan, miktarı çok olan demek olup, çoğulu kibar ve kübera olmaktadır. Kur'an'da beş ayette Allah'ın sıfatı olarak "büyüklük, yücelik" anlamına gelen "El-Alî ve El-Müteâlî" kelimeleriyle kullanılmaktadır.¹¹⁴ Ayetlerde kelime bu anlamda kullanılmıştır:

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ

*"Allah görünmeyeni de bilir, görüneni de. Büyüktür ve yücelerden yücedir."*¹¹⁵

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

*"(Bu sonsuz güç şundandır) Çünkü Allah, varlığı kendinden olan Hak'tır. Müşriklerin O'nu bırakıp da tapındıkları putlar ise hep batıldır. Şüphesiz Allah, yücedir, büyüktür."*¹¹⁶

İmam Gazali(ö.505/1111);El-Kebir'i,"Kibriyâ sahibi"olarak açıklamıştır. "Kibriyâ""zât yüceliği" anlamına geldiğini söylemektedir. **Hattabi**(ö.388); bu ismi, her

¹¹² Mümin, 40/35.

¹¹³ Taberi,a.g.e.,VII,115.

¹¹⁴ Karagöz, İsmail,a.g.m., "Kebir",DKS,s.367-368.

¹¹⁵ Ra'd, 13/9.

¹¹⁶ Hac,22 /62.

büyüğün yüceliği karşısında küçüldüğü mutlak büyük demektir. **Ebû İshâk ez-Zeccâc**(ö.311)da; bu ismi, kudret yüceliğinin kastedildiğini söyler.¹¹⁷

Kebir ismi, Cenab-ı Allah'ın en güzel isimlerinden birisi olup, Kur'an'da Rabbimizin adı olarak yedi defa geçmektedir.¹¹⁸

Kebir kelimesi Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü, yüceliğini, ululuğunu belirttiği gibi, Allah'ın azabının büyüklüğünü, mükâfatının çokluğunu da ifade ettiği görülmektedir, şu ayetlerde olduğu gibi:

ثَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ
لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

*"Yaptıkları işler başlarına inerken zalimlerin, korkudan titrediklerini görürsün. Utanıp iyi işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler. Rab'lerinin yanında onlara diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur."*¹¹⁹

فَقَدْ كَذَّبَكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِم مِّنْكُمْ نُنْفِهُ عَذَابًا كَبِيرًا

*"Bunun üzerine Allah, müşriklere der ki; "İşte düzmece ilahlarınız, sizin sözlerinizi yalanladılar. Artık ne azabımı başınızdan savabilirsiniz ve ne size yardım edecek birini bulabilirsiniz. Aranızdaki zalimlere büyük bir azap tattıracağız."*¹²⁰

Kebir kelimesi, Cenab-ı Allah dışındaki başka nesneler içinde kullanılmaktadır. Büyük gün, büyük kurtuluş, büyük cihad, büyük lanet, büyük mükâfat, büyük günah gibi.¹²¹

Tekbir

"K-b-r-" kökünden meydana gelen tekbir kelimesinin sözlük anlamı; büyük görmek, bir şeyi büyük yapmak, ululamak manalarına gelmektedir. Terim anlamı ise; Cenab-ı Allah'ı yüceltmek, Allah Ekber diyerek Allah'ı kibriya' ve azametle

¹¹⁷ Yurdağür, Metin, a.g.e, s.149-150.

¹¹⁸ Toptaş, Mahmut, *Esmâü'l-Husnâ Şerhi*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2000,s. 46.

¹¹⁹ Şura, 42 /22.

¹²⁰ Furkan, 25/ 19.

¹²¹ Karagöz, İsmail, a.g.m,"Kebir", DKS, s.368.

anmaktır.¹²² Allah'ı Ekber lafzını gerek dilciler ve gerekse Esmâ-i Hüsnâ müelliflerince iki şekilde yorumlamışlardır:

İsmi tafdilî kıyaslama yoluyla büyüklük ve üstünlük olduğunu söyleyen âlimler Ekber'e "kebîr" manasını vermişlerdir. Diğer görüşe sahip olan âlimler ise; Cenab-ı Allah'a nisbet edilen üstünlük ve yüceliğin kıyaslama yoluyla bir ortaklığın söz konusu olamayacağını ve ismi tafdil anlamını vermeyi mahzurlu görmüşler ve bunun "hiçbir şeye benzemeyen, her şeyden yüce" manalarına geldiğini söylemektedirler.¹²³

Cenab-ı Allah'ın büyüklüğünü, yüceliğini, üstünlüğünü belirtmek için bize emrettiği ibadetlerimizde "Allahu Ekber" diyerek onun ismini yüceltiriz. Namaza kılarken, Kabeyi tavaf ederken, şeytan taşlarken gibi durumlarda büyüklüğün, yüceliğin sadece Rabb'imize mahsus olduğunu "Allahu Ekber" diyerek tekrarlamış oluruz.¹²⁴

Ekâbir

Ekber kelimesinin çoğulu olan Ekâbir; toplumların önde gelenlerine ve reislerine verilen isimdir.¹²⁵ Bu hususla alakalı olarak Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُّجْرِمِينَ لِّيُكْرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

*"Mekke'de, oranın ileri gelenlerini, tuzak kurmaları için günahkârlar kıldığımız gibi, her ülkede fesat çıkarmaları için, oranın büyüklerinden ve ileri gelenlerinden günahkârlar kıldık."*¹²⁶

Sabunî tefsirinde bu ayeti açıklarken, İbnu'l Cezvi'nin(ö.597)şöyle dediğini bize aktarıyor: Toplumların reisleri ve ileri gelen kişileri, Cenab-ı Allah tarafından kendilerine verilmiş olan zenginlik ve başkanlık nedeniyle büyüklendiklerinden dolayı bunların küfre daha yakın oldukları için bütün toplumlarda, memleketlerde günahkârlar kılınmışlardır ve bu yapmış oldukları hilelerinin vebali kendilerini çepeçevre sarmıştır.¹²⁷

¹²²İbn Manzûr, a.g.e., V, 125-126.

¹²³ Topaloğlu, Bekir, a.g.m., 'Kebîr', DİA, XXV, 162.

¹²⁴Özalp, Ahmet, a.g.m., 'İstikbâr', Şamil İA, IV, 174.

¹²⁵ Ünal, Ali, a.g.e, s.411.

¹²⁶ En'am, 6/123.

¹²⁷Sabuni, Muhammed Ali, *Savfetü't-Tefasir*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, II, 243.

Kübera'

Kübera'; Ekâbir kelimesiyle aynı manalara gelip, toplumların büyükleri, reisleri ve ileri gelenleri manalarında kullanılmaktadır.¹²⁸ Cenab-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ

*"Yine derler ki: "Ey Rabbimiz! Biz beylerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yanlış yola götürdüler."*¹²⁹

Taberi tefsirinde bu ayeti şöyle açıklamaktadır: Kâfir olan kimselerin kendi suçlarını diğer insanların üzerine atarak, tabi oldukları reislerinin kendilerini doğru yoldan saptırdığını söyleyerek cezadan kurtulacaklarını zannederler. Hâlbuki ileri sürdükleri bu bahaneler onların cezadan kurtulamayacağını aksine kendilerini doğru yoldan saptıran kişilere daha çok azabın verileceğini bildirmektedir.¹³⁰

1.1.4. Kur'an'da Kibirle İlgili Kullanılan Kelimeler

1.1.4.1. Ucb (عجب)

Ucb kelimesi sözlük anlamı; Kibirlenmek, övünmek, kendini beğenmek, üstün görmek, şımarık manalarına gelmektedir.¹³¹ Terim anlamı ise; Allah tarafından kendisine verilmiş olan makam, mevki, zenginlik, güzellik gibi lütufları büyük görerek bunların hakiki sahibi olan Cenab-ı Allah'ı unutup, bu nimetlerin ve kendisinin bir gün bu fani âlemde gideceğini düşünememektir. Cürcani de ucb'u şöyle tarif eder; bir kimsenin kazanmadığı bir mertebeyi, mevkiyi kendisi kazanmış gibi göstererek düşünebilmesidir, diye tanımlamaktadır.¹³²

Kötü davranışlardan biri olan ucb; övünmenin ve büyüklenmenin bir neticesidir. Kendisinin zayıf ve güçsüz bir kul olduğunu unutarak kendisine verilen lütufların Rabbi'nden geldiğini ve bir gün bu kendisine verilen lütufların kendisinden alınacağını düşünmemesidir. Kendini beğenen kişiler, başkalarının hareketlerini, fiillerini, davranışlarını kısacası hiçbir şeylerini beğenmez, onlara kıymet vermezler. Çünkü sadece kendisini düşünür, her şeyin kendi hakkı olduğunu iddia ederler. Hâlbuki şöyle

¹²⁸ Ertan, Muammer, a.g.m., 'Müstekbir' Şamil İA, VI, 97.

¹²⁹ Ahzab,33/67.

¹³⁰ Taberi, a.g.e, VI,524.

¹³¹ İbn Manzur, a.g.e., I, 581.

¹³² Cebecioğlu, Ethem, a.g.e, s.276.

bir düşünebilse, kendini büyük görerek beğenen ilk kişi iblis'ti. Bu ucb, onu cennetten attırdı ve Allah'ın rahmetinden uzaklaşmasına sebep oldu. Hz. Âdem ise, alçakgönüllülüğü sayesinde Allah'ın övgüsüne ve merhameti nail olmuştu.¹³³

İmam Gazali(ö.505/1111) ucb hakkında der ki; Cenab-ı Allah'a göre kendini beğenen kimseler, günahlarının bir kısmını hatırlamazlar, onu araştırmaya gerek duymazlar, çünkü ucb'undan dolayı günahlarını unuturlar. Eğer günahlarından bir kısmını hatırlayacak olursa onu önemsiz görüp, bunu düzeltmeye çalışmazlar.¹³⁴ Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde ucb'u kötölemiştir. Allah şöyle buyuruyor:

وَصَافَتْ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كُنُوزُكُمْ فَلَمْ تَتَذَكَّرُوا لَكُمْ عَالِيكُمْ الْأَرْضُ
بِمَا رَحِبْتُمْ ثُمَّ وَلِيْتُمْ مُدَبِّرِينَ

*"Gerçekten Allah size birçok yerde, birçok olayda olduğu gibi Huneyn savaşı günü de yardım etti. Hani o gün sayıca çok oluştunuz hoşunuza gitmiş, böbürlenmenize yol açmıştı da bu kalabalık size hiçbir yarar sağlamamıştı; yeryüzü, onca genişliğine rağmen size dar gelmişti de sonra arkanızı dönüp kaçmıştınız."*¹³⁵

Bu ayetinin inmesinin sebebi; Mekke Feth olunduktan sonra Arap kabileleri birleşerek müslümanlara karşı güçlü bir ordu hazırlamıştı. Hz. Peygamber de 12.000 kişilik bir orduyla onlara savaşmaya gitti. Müslümanlardan bazıları sayılarının çokluğuyla övündükleri için Allah'ın güç ve kuvvetini biran olsun unutmuşlardı. İlk başta yenilgiye uğramışlar, daha sonra Resulullah'ın duası ve askeri dehasıyla galip gelmişlerdi.¹³⁶

Gazali(ö.505/1111), insanların kendilerini beğenmeye (ucb) götürecek sebepleri şu şekilde açıklamaktadır: Fiziği, giyim ve kuşamıyla ucb'e kapılması; dünya işlerinde ve dini konularda kendi aklına güvenerek ucb'a kapılması; Kendi soy ve ırkıyla övünerek ucb'a kapılması; evlat, akraba, aşiret vs.lerin çokluğuyla övünerek ucb'a

¹³³ Hızlı, Mefail, 'Ucb', Şamil İA, VIII,109.

¹³⁴ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b.Muhammed,(Trc: Ali Aslan),*İhyau Ulümi'd-din*, Merve Yayınları, İstanbul, 1992, III,856.

¹³⁵ Tevbe 9/25.

¹³⁶ Hızlı, Mefail, a.g.m, Ucb, Şamil İA,VIII,110.

kapılması, mal ve mülkün çokluğuna güvenerek ucb'a kapılmak gibi sebepleri sayabiliriz.¹³⁷

İnsanların ucb ve kibirten uzaklaşabilmesi için kendisine verilmiş olan nimetlerin Rabbinden olduğunu bilip, bunlardan kendisini uzaklaştırarak bunların yerine kalbine alçakgönüllülüğü, şefkati, merhameti yerleştirerek dünya ve ahirette aziz olmalarına vesile olur.

1.1.4.2. Ğurur (غرور)

Ğurur kelimesi sözlük anlamı; aldanma, aldatma, bilgisizlik, kandırma gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; insanların ahlaki ve manevi yönden kıymetsiz görülen şeylerin çekiciliğine kendisini kaptırarak onlarla teselli olmaktır.¹³⁸ Türkçe sözlükte ise gurur; kibir, övünme, onur, kendini beğenme gibi manalara gelmektedir.¹³⁹ Garur kelimesi ise; gurur kelimesinden meydana gelip insanları dalgınlığa düşürmeye çalışarak aldatan, kandıran, yanıltan şeylerdir. Kur'an'da gurur kelimesi daha çok dünyadaki değersiz şeylerin cazibesine kapılma, aldanma manalarına gelip, Kur'an'da yirmiyedi ayette geçmektedir.¹⁴⁰ Cenab-ı Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

"Biliniz ki, dünya hayatı oyundan, eğlenceden, süs ve gösterişten, birbirinize karşı övünmeden, mal ve evladı çoğaltma yarışından ibarettir. Bu hayat, ekini ve bitkisi çiftçisinin yüzünü güldüren bol yağmura benzer. Fakat bir süre sonra kuruyan bu bitki örtüsünün sarardığını görürsün. Arkasından da ot kırıntılarına dönüşür. ahirette ise, bir yanda ağır bir azab, öbür yanda Allah'ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı, aldatıcı bir hazdan başka bir şey değildir."¹⁴¹

İnsanları en güzel bir şekilde yaratıp dünyaya gönderen Allah, dünyadaki her şeyi onun emrine vermiş, verdiği şeylerden dolayı insanoğlu şükredeceği yerde aksine kendisine verilenlerle övünüp, büyüklük tasladılar. Bu dünyanın kendilerini ve

¹³⁷ Gazali, a.g.e, III,865-873.

¹³⁸ Çağrı, Mustafa, 'Ğurur' DİA, XIV, 213.

¹³⁹ TDK,a.g.e,m.,II,1448.

¹⁴⁰İbn Manzur,a.g.e.,V,13-14.

¹⁴¹ Hadid,57/20.

kendisine verilen nimetlerin bir gün elinden alınacağını düşünemediler. Ayette Allah bunların geçici olduğunu bunlara aldanılmaması gerektiğini söyleyerek, ebedi olanın geçici olana tercih edilmemesi gerektiğini söylemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de gurur kelimesinin geçtiği ayetleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki, insanları gururlanmaya iten sebeplerden biri de şeytanın insanları kandırmasıdır. Allah şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

*"Ey insanlar, Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın şeytan, sizi Allah'ın affına güvendirerek ayartmasın. Şeytan kesinlikle size düşmandır. Onu siz de düşman tutunuz. O taraftarlarını cehennemliklerden olmaya sürükler."*¹⁴²

Kur'an-ı Kerim; bu kandırmanın, aldanmanın, aldatmanın sadece şeytanlara mahsus olmadığını bildirmekte, bu grubun içerisine insan olan şeytanların da dâhil olduğunu söylemektedir. İnsan olan şeytanların bu gruba dâhil olma sebebi ise, süslü ve aldatıcı sözlerle birbirlerini gurura götürmektedir. Kur'an, iki şekilde şeytanın aldattığını söylemektedir: Bunlardan birincisi; Allah ile gurur olup bu gurur, Allah'ın afv ve merhametine güvenerek ibadetlerini yerine getirmeyip, günahlara dalmasıdır. İkincisi de; hayal kuruntusuyla gururlanma olup bu gurur, insanların boş kuruntular peşinden koşarak ve hayal ederek gururlanmasıdır, daha çok münafıklarda görülmektedir.¹⁴³ Allah şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَخَشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ

"Ey insanlar, Rabbinizden korkun ve babanın, çocuğuna yaptığından ceza görmeyeceği, çocuğun da babasının yaptığından ceza görmeyeceği bir günden çekinin."

¹⁴²Fatır, 35 / 5-6.

¹⁴³ Aydın, Hayatı, a.g.e, s.182-183.

Allah'ın vaadi gerçektir. Dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmassın. ¹⁴⁴

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ
وَعَرَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ

"Münafıklar, müminlere "Dünyada sizinle birlikte değil miydik?" diye seslenirler. Müminler de onlara şöyle derler; "Evet, birlikteydik. Fakat siz kendiniz eğri yola saptınız, hep komplo peşinde koşunuz, gerçeklerden kuşku duydunuz, asılsız kuruntulara kapıldınız, sonunda Allah'ın emri gelince öldünüz, o yaman ayartıcı (şeytan) sizi Allah'ın affediciliğine güvendirerek baştan çıkardı." ¹⁴⁵

Hiz. Ömer (r.a) ile oğlu Abdullah arasında geçen şu olay dikkat çekicidir: Halife Hiz. Ömer bir gün su kabını sırtına yüklenmiş, Medine'nin en kalabalık sokaklarında dolaşıyordu. Babasının sırtında kırba ile dolaştığı oğlu Abdullah'ında gözüne ilişti ve kendisine yetişip sordu: Baba sen ne yapıyorsun, koskoca halife sırtında kırba taşır mı, taşıtacak kimse mi bulamadın? Oğlum, bunu taşıtacak adam bulamadığım için veya başka bir mecburiyet dolayısıyla taşıyor değilim. Nefsime gurur gelir gibi oldu, kendimi beğenir gibi oldum, sırf onu küçültmek için bu yola başvurdum. ¹⁴⁶

1.1.4.3. Cebr (جبر)

Cebr, Arapça bir kelime olup sözlükte; güç kullanarak bir şeyi düzeltmek, zorlama, kırığı düzeltme, iyileştirmek, kibirlilik gibi manalara gelmektedir. ¹⁴⁷Terim olarak ise; hukukun kendisine tanımış olduğu bir yetkiyi kullanarak kendisinin yapacağı bir eyleme zorlanmasıdır. ¹⁴⁸

Rağıp İsfahani cebr kelimesini "Herhangi bir biçimde bir şeyi ıslah etmek için zor kullanmadır. Ona göre bu kelime zor kullanmadan da bazı şeylerin düzeltilebileceğini bazen de bazı şeyler düzeltilmeden de zor kullanılabileceğini söylemektedir. ¹⁴⁹

¹⁴⁴ Lokman, 31 / 33.

¹⁴⁵ Hadid, 57 /14.

¹⁴⁶Kızılkaya, N.Hilal, *Her Güne Bir Ayet, Hadis, Hikâye*, Mavi Lale Yayınları, Yenigöven Matbaası, İstanbul,2007,s.341.

¹⁴⁷Rağıp,İsfahani,a.g.e.,s.183.

¹⁴⁸ Kahraman,Fikret,a.g.m., "Cebr" DKS, s.84.

¹⁴⁹ Topaloğlu, Bekir, 'Cebbar', DİA, VII,181.

Kur'an-ı Kerim'de cebr kelimesinin geçtiği ayetlere bakıldığında çoğulu olan "Cebbar" kelimesinin kullanıldığı ve bu kelimenin Kur'an'da dokuz ayette geçtiği görülmektedir ve Cebbar kelimesi; kendi isteğini her vaziyette yürüten, bozuk olan şeyleri düzelten demektir.¹⁵⁰

Mukatil b.Süleyman; Cebbar kelimesini dört şekilde tefsir eder: Cebbar; Allah'ın yarattığı kullarına her şeye rağmen her şeyi veren, kahredici güce sahip olması. Cebbar; güçlü-kuvvetli, boylu-poslu, iri-yarı manalarına gelmektedir. Cebbar; yaratılmışlar için kullanılıp, haksız bir şekilde öldüren demektir. Cebbar; Allah Teâlâ'nın emrettiği ibadetleri kendisine yediremeyip büyüklenen ve mütekebbirleşen manasına gelmektedir.¹⁵¹

Cenab-ı Allah'ın en güzel isimlerinden biri olan Cebbar kelimesi üç anlamı ihtiva etmektedir: Birincisi; Allah Teâlâ, yaratmış olduğu kullarına karşı o kadar merhametli ve şefkatlidir ki, kulları musibetlere uğradığı zaman sabır veren, fakir olan kulunu zenginleştiren, güçsüz olanı kulunu güçlendiren, gönlü kırık olan kulunun gönlünü tamir eden ve onarandır. İkincisi: Cenab-ı Allah, dünyadaki tüm şeylere hâkim olup, her şey ona tabi olmuştur. Üçüncüsü: Allah, her şeyden büyük, ulu ve yüce olan demektir.¹⁵²

1.1.4.4. İstiğna (إستغنى)

Ğına kelimesinden meydana gelen İstiğna kelimesi sözlükte; zengin olmak, kendini yeterli görmek demektir.¹⁵³ İstiğna kelimesi terim olarak; kişinin kendisini varlıklı, zengin görerek bundan dolayı bu gücüne, kuvvetine sonsuz bir biçimde güvenmektir.¹⁵⁴

Ğına kelimesinin meydana geldiği "G-n-y" fiil kökü iki manaya gelmektedir: Birincisi; guna ve gina olup teganni ile aynı manaya gelmektedir. Şarkı söylemek, şiir terennüm etmektir. İkincisi; gına ve gana'dır. Çok mal, mülk ve servete sahip olup başkasına muhtaç olmamaktır.

¹⁵⁰ Yurdagür, Metin, a.g.e, s.87.

¹⁵¹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e, s.217-218.

¹⁵² Tatlısu, Ali Osman, a.g.e, s.58-59.

¹⁵³ Karagöz, İsmail,a.g.m., "İstiğna", DKS,s.332.

¹⁵⁴ İzutsu, Toshihiko a.g.e.,s.204.

Kur'an-ı Kerim'de geçen " G-n-y" fiil kökünün anlamı; zengin etme, etkili olma gibi manalarına gelip, ayrıca hafife alma, gönül tokluğu gibi istiğna biçimde kullanılmakta olup kırka yakın ayette geçmektedir.¹⁵⁵

İstiğna kelimesi; Kendini tanımama, haddini bilmeme gibi anlamlara gelmektedir. İnsanların azmasında ve tuğyana götüren sebeplere baktığımızda en çok tesir eden etmenin istiğna olduğu görülür. Çünkü istiğnada bir insanın başka birine muhtaçlığı söz konusu olmamaktadır. Bu da insanları bilerek veya bilmeyerek küfre götürebilmektedir. Müstağni kelimesi de; Hiçbir şeye muhtaç olmayıp herkesin kendisine muhtaç olduğu, bolluk, bereket ve rahatlık içerisinde yaşayan demektir.¹⁵⁶

Muğni kelimesi sözlükte; ihtiyacını giderme, zengin etmek anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise; Allah Teâlâ'nın istediği kimseyi yükseltip, zengin etmesi demek olup, Cenab-ı Allah'ın en güzel isimlerinden birisidir.¹⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan El-Muğni kelimesi geçmiyorsa da Allah Teala'nın istediği birçok kuluna servet vererek zenginlikte bulunduğuna işaret eden ayetler bulunmaktadır.¹⁵⁸ Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

*"Firavun "Ey Musa, sizin Rabbiniz kimdir? "dedi. Musa "Bizim Rabbimiz, her varlığı farklı niteliklerle donatarak yaratan, sonra da bu varlıkları nitelikleri doğrultusunda yönlendiren Allah'dır."*¹⁵⁹

1.1.4.5. Bağy (بَغَى)

Bağy kelimesi sözlükte; araştırmada aşırı gidip haddi aşmak, arzu etmek, zulmetmek manalarına gelmektedir.¹⁶⁰ Terim anlamı ise; Cenab-ı Allah'a karşı gelerek, dinin emrettiği kuralların dışına çıkmadır. Fıkıh ilminde anlam olarak; isyan eden, isyankâr manalarına gelir.¹⁶¹ Bağy, ayrıca şu anlamları da ihtiva etmektedir: Hased,

¹⁵⁵Rağın, İsfahani, a.g.e., s. 615.

¹⁵⁶ Yolcu, Mehmet, a.g.e., s.137.

¹⁵⁷ Tathisu, Ali Osman, a.g.e., s.230.

¹⁵⁸ Yurdagül, Metin, a.g.e., s.235.

¹⁵⁹ Tâhâ, 20/49-50.

¹⁶⁰Rağıb, İsfahani, a.g.e., s.136.

¹⁶¹ Rağıb, a.g.e., 136

kıskançlık, zina, itaatsizlik ve zulüm gibi manalara da gelmektedir.¹⁶² Kur'an-ı Kerim'de bağı'ın haset ve kıskançlık olarak geçtiği ayeti kerime şudur: "Onlar Allah'ın kendi bağışı olarak dilediği kuluna vahiy indirmesini çekemeyerek O'nun indirdiği kitabı inkâr etmekle benliklerini ne kötü şey karşılığında sattılar da katmerli gazaba uğradılar! Kâfirleri alçaltıcı bir azap beklemektedir." ¹⁶³

Bağı ile zulüm'ün kastedildiği ayet şudur: "De ki; Allah sadece açık-gizli bütün kötülükleri, günahı, haksız saldırıyı, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmedeği şeyleri O'na ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediklerinizi söylemeyi haram kıldı." ¹⁶⁴

Bağı ile isyan ve itaatsizliğin kastedildiği ayet şudur: "Fakat Allah kendilerini bu zor durumdan kurtarır kurtarmaz hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara dalarlar. Ey insanlar, yapacağınız taşkınlıklar aslında kendi aleyhinizedir, bu yolla geçici dünyanın yararını elde edersiniz, ancak sonra bize dönersiniz, biz de yaptıklarınızı size bir bir haber verimiz." ¹⁶⁵

Bağı ile zinanın kastedildiği ayette şu şekildedir: "Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah'ın lütfu ile kendilerini zenginleştirene kadar namuslu kalmaya özen göstereyin, zinadan kaçınınlar. Ödeyecekleri belirli bir bedel karşılığında özgürlüklerine kavuşmak üzere sizinle sözleşme yapmak isteyen elinizin altındaki köleler ile kendilerinde iyi insan olma belirtileri gördüğünüz takdirde sözleşme yapınız. Allah'ın size bağışladığı servetinizden onlara yardım ediniz. Namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi dünyalık çıkarlarınız uğruna fuhşa zorlamayınız. Kim onları zorlarsa bilsin ki, uğradıkları zorlamadan sonra Allah onlar hakkında affedicidir ve merhametlidir." ¹⁶⁶

Bağı kelimesiyle aynı anlama gelen" beğa, inbeğa, ibteğa "kelimelerine de burada kısaca değinmekte faydalı olacağı kanaatindeyiz. **Beğa**; İnsanlara karşı kendisini büyük gördüğünden dolayı onlara eziyet etme, zulüm etme gibi davranışlarda bulunmaktır.

İbteğa kelimesi de; insanların bir şeyi elde etmek için çaba sarf etmesi olup, eğer elde etmek istediği şey güzelse, fiil de güzeldir. **İnbeğa ise**; Bir kimse bir şeyi elde etmek istediği zaman o şeyin kendisine uygun olması, uygun düşmesidir. ¹⁶⁷

¹⁶² Mukâtil b. Süleyman, a.g.e, s.420-421.

¹⁶³ Bakara, 2/ 90.

¹⁶⁴ A'raf, 7/ 33.

¹⁶⁵ Yunus, 10/ 23.

¹⁶⁶ Nur, 24 / 33.

¹⁶⁷ Ünal, Ali, a.g.m. 'Bağı', Şamil İA, I, 255.

Hız. Âdem'den (a.s) bu yana Allah'a inanan insanlar, birçok sıkıntılarla imtihanlardan geçmektedir. Öyle zamanlar oluyordu ki, zalimlerin zulmü altında tahammülleri kalmayarak Allah'ın yardımı ne zaman diye haykırıyorlardı. Sonunda Allah, onlara rahmet kapılarını açarak, gönüllerini ferahlatmıştır. Şımaran insanlar ise, Allahın dinine bağlı kalmayıp, mal ve mevkilleriyle gururlanıp insanların üzerinde bağı (zulüm) ederek mallarına el koyuyordu.

1.1.4.6. Ulüvv (علو)

Ulüvv kelimesi sözlükte; fesat çıkarmak, haddini aşmak anlamlarına gelip, kibir kelimesiyle aynı manalara gelip kibrin değişik bir boyutunu teşkil etmektedir.¹⁶⁸ Ulüvv kelimesiyle aynı anlamlara gelen " Âlâ, Âliyyü, Âliye" kelimelerde bulunmaktadır. **Âlâ kelimesi**; yükselmek, zorbalık yapmak, büyüklenme anlamlarına gelmektedir. Âlâ kelimesinin isim biçimi olan **Âli** de; büyük, yüce anlamlarına gelip çoğulu da **Âlin**'dir. **Âli'ye kelimesi**; yerin üstü, yüksek gibi manalara gelmekte olup, Ula ve Ulya ise yüce manalarına gelmektedir.¹⁶⁹ **Aliyyü kelimesi**: Ulüvv ve A'la kelimesinden oluşmuş olan Aliyyü kelimesi Esma-i Hüsnâ'dan olup; güç ve kudret sahibi olan, yüce olan, şan ve şeref gibi manalara gelir. Kur'an'da Aliyyü kelimesinin geçtiği ayetlerde Kebir¹⁷⁰, Azim¹⁷¹ve Hâkim¹⁷² isimleriyle beraber kullanılmaktadır. ¹⁷³Kur'an'da Şeytan'ın Cenab-ı Allah'a karşı büyüklenmesi bu kavramla açıklanmaktadır:

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ

"Allah şöyle dedi: "Ey İblis, bizzat vasıtasız olarak yarattığıma Secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibirlendin mi? Yoksa şımaranlardan mı oldun?"¹⁷⁴

Sabuni bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Allah, her şeyi yaratandır. Hız. Âdem'i de kendi eliyle yaratıp ve tüm isimleri de ona öğretti. Melek ve Şeytan'a kendisine secde etmesini emretti. Şeytan kibirlenip secde etmekten kaçındı. Bu ayeti kerime: " Ey

¹⁶⁸İbn Manzur, a.g.e.,XV, 82.

¹⁶⁹İbn Manzur,a.g.e.,XV,83.

¹⁷⁰ Bkz..Nisâ,4/34;Hac, 22/62; Lokman,31/30; Sebe', 34/23;Mümin,40/12.

¹⁷¹ Bkz.Bakara,2/255;Şûrâ, 42/4.

¹⁷² Bkz.Şûrâ, 42/51.

¹⁷³ Yurdagül, Metin, a.g.e, s.148.

¹⁷⁴Sad,38 / 75.

iblis, bizzat vasıtasız olarak yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibirlendin mi? Yoksa şımaranlardan mı oldun? " Şeytanı kınamak için inmiştir.¹⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de, Şeytan dışında da büyüklük iddiasında bulunup Rabbine karşı gelenlerden biri de olan Firavun ve kavmi de bu kavramla tanıtılmaktadır, şöyleki:

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ

"Sonra Musa ile kardeşi Harun'u ayetlerimiz ile ve açık kanıtla destekli olarak gönderdik. Firavun ile onun önde gelen adamlarına. Fakat onlar büyüklük kompleksine kapılarak iman etmeye yanaşmadılar. Zaten onlar kendilerini beğenmiş kimselerdi."¹⁷⁶

Bu ayette Allah Teâlâ, Hz. Musa ve Hz. Harun (a.s.)'u kendisinin bir tek ilah olduğunu, sadece kendisine ibadet edileceğini bildirmek için Firavun ve onun kavmine tebliğde bulunmak için gönderildiler. Fakat Firavun ve kendisine uyanlar kibirlendiler, büyüklük tasladılar, Allah'ın emrine uymaktan kaçındılar, kendilerine gönderilen o iki Peygamberin değerini, kıymetini anlamadılar.¹⁷⁷

1.1.4.7. Batire (بطر)

Batire kelime sözlükte; nimete şükretmemek, övünmede haddi aşmak, sevinmek, şıarmak, nimet ile azmak, kibir, gurur gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an'da batire kelimesinin anlamı ise, Allah'ın kendisine vermiş olduğu servet ile şıarmak, Hakkı inkâr edip dini vecibelerini yerine getirmeyen zalim ve kâfirlerin sıfatıdır.¹⁷⁸

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, İnsanları en mükemmel bir şekilde yarattığını, kendisine erişebileceği tüm imkânları ve nimetleri verdiğini bildirmektedir. İnsanları bu şekilde donatmasının sebepleri ise; Rabbini unutmuyarak ona hakiki bir manada bir kul olduğunu göstermek davranışlarında alçakgönüllülüğü, doğruyu, yumuşaklılığı, şefkati ve merhametli olmayı istemektedir. Aksine davranışlarda bulunanları ise yani; Rabbini unutup ona hakiki bir manada kul olmayıp, kendisine verilen nimetlerle şımaran, insanlara karşı büyüklenme iddiasında bulunanları ise Allah, onların zalimlerden olup, helak olacağını bildirmektedir. Bu iki durumla ilgili olarak Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

¹⁷⁵ Sabuni, a.g.e, V,308.

¹⁷⁶ Mü'minun,23 / 45-46.

¹⁷⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Mealisi ve Tefsiri*, Sentez Yayınevi, İstanbul, V,2282.

¹⁷⁸ İbn Manzur, a.g.e., IV, 68; Rağıb İsfahani, a.g.e., s.129.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِينُهُمْ لَمْ تَسْكُنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ
وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا
ظَالِمُونَ

"Biz refah içinde şımarmış nice şehirleri helak ettik. İşte yerleri! Kendilerinden sonra pek az kimse oturabilmiştir. Onlara hep biz varis olmuşuzdur. Rabbin memleketlerin ana merkezlerinin halkına ayetlerimizi okuyacak bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir. Zaten biz halkı zalim olan memleketleri helak etmişizdir."¹⁷⁹

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

"Yurtlarından çalım satarak, halka gösteriş yaparak sefere çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayınız. Şüphe yok ki, Allah onların bütün yaptıklarını bilgisi ile kuşatmıştır".¹⁸⁰

1.1.4.8. Atâ (عَاتَا)

Atâ kelimesi sözlükte; Nimetten dolayı şımarmak, büyüklük taslamak, bağışlama, hibe, verilen şey anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da ise; bağış, lütuf, ihsan manalarına gelip, dört ayette geçmektedir.¹⁸¹ Şöyle ki:

وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْذُوذٍ

"Mutluların varacakları yer ise cennettir. Gökler ile yer durdukça Rabbinin dileği uyarınca cennetlikler kesintisiz bir bağış olarak orada sürekli kalacaklardır."¹⁸²

Atâ kelimesinden meydana gelen Atiyye (çoğulu Atayan) ise; bağış, ihsan, hediye manalarına gelmektedir.¹⁸³ Şu ayette olduğu gibi:

كُلًّا نُمِدُّ هُوْلَاءَ وَهَؤُلَاءَ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا

¹⁷⁹Kasas,28 /58-59.

¹⁸⁰Enfal,8 / 47.

¹⁸¹İbn Manzur,a.g.e.,IV,68;Rağıb,İsfahani,a.g.e.,s.129;Karagöz,İsmail,a.g.m., "Atâ"DKS,s.41.

¹⁸²Hud,11/ 108.

¹⁸³ Ocak, Metin, Kur'an'da İhsan ve Muhsin Kavramları, İnkilap Yayınları, İstanbul, 1999,s.39.

*"Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin ihsanından artırarak veririz. Rabbinin ihsanı kesilmiş değildir."*¹⁸⁴

Hz. Ömer (r.a.) , fey ve zekât gelirlerinden elde ettiği imkânlarla kurmuş olduğu divan teşkilatı aracılığıyla fakir müslümanlara yılda bir defa vermek için dağıttığı paraya Atâ demiştir. Medine de bunların dağıtımını halife kendisi yapmış, diğer yerlerde de bu dağıtım işini görevlendirdiği memurlara vermiştir. Memurlar bu atiyelerin dağıtımını yaparken bizzat kendileri evlere kadar götürüp muhtaç olanlara verirdi.¹⁸⁵

Cenab-ı Allah 'ın en güzel isimlerinden olan Rahim sıfatı, Dünya hayatında Rabbinin emirlerini yerine getiren mü'min kulları için ahiret gününde onlara mükâfat olarak sadece Onlara mahsus kılınan bir sıfat olup; Rahman sıfatı ise, dünya hayatında herkesi kapsayan ve herkesi rızıklandıran Allah'ın bir sıfatıdır. Çünkü Allah'ın rahmet kapısı herkese açık olup bu rahmeti herkesi kuşatır. İnsanlar dünya ve ahiret saadetini elde etmek için birbirlerine karşı merhametli ve şefkatli olup, kendi aralarında yardımlaşma ve dayanışmalarda bulunduğu zaman birbirlerine karşı olan sevgileri, saygıları daha da kuvvetlenir. Kalplerinde birbirlerine karşı beslemiş olduğu kin, nefret, kibir gibi duyguların kalpten çıkmasına sebep olur. Birçok kin ve nefretler insanların birbirleriyle hediyeleşerek yok olduğu gibi, aralarındaki sorunlarda ortadan kalkarak birbirlerine karşı muhabbet ve sadakat meydana gelir. Allah Resulü (s.a.v) kendisine verilen hediyeleri kabul eder ve kendisi de karşılığında hediye verirdi. Biz insanlar da Resulullah'ın (s.a.v.) bu sünnetini yerine getirerek birbirlerimize karşı hediyeleşip ve hediyeleşmeyi teşvik etmeliyiz.

1.1.4.9. Tağa (طغى)

Tağa kelimesi; Ahlaki olarak belirlenmiş olan değerlerin dışına çıkma, taşkınlık yapmak, küfür ve isyanda haddi aşmak, olarak tanımlanmaktadır. Tağa kelimesinin türevleri olarak; tuğyan, tağut, tağiye olmaktadır.¹⁸⁶

Tuğyan kelimesi; İnkârda aşırıya gitmek, zulüm, aşırı azgınlık göstermek, haddi aşmak gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; Allah tarafından kendisine verilen lütuflar sayesinde belli bir yere gelip kendisini büyük görmeye başladığı zaman, gaflete

¹⁸⁴ İsrâ, 17/20.

¹⁸⁵ Karagöz, İsmail, a.g.m "Atâ" DKS, s.41.

¹⁸⁶ Kasimi, Cemalu'ddin, Mehasinu't Te'vil, Darul Fikr, Beyrut, 1978, II, 51.

düşüp haddini aşarak Rabbine ortak koşmaya başlar ve nefesine tabi olur, buna tuğyan denir.¹⁸⁷ Tuğyan dört şekilde tefsir edilir.¹⁸⁸ Dalâlet anlamına gelip, şu ayette belirtildiği gibi:

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَفَضَّلْنَا بِهِمْ أَجَلُهُمْ فَتَدَّرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِطْغَانِيَهُمْ
يَعْمَهُونَ

"Allah, insanlara iyiliği istedikleri çabuklukta kötülüğü verseydi, süreleri hemen bitirilirdi. Oysa biz, bizimle karşılaşacaklarını beklemeyenleri azgınlıkları içinde debelenmeye bırakırız."¹⁸⁹

İsyan anlamına gelir, Cenab-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

إِذْ هَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

"Şimdi sen Firavun'a git. Çünkü o gerçekten azıttı."¹⁹⁰

Yükseklik ve çokluk anlamlarına gelir, ayette:

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ

"Sular kabarınca biz sizi akıp giden (gemide) taşıdık."¹⁹¹

Zulüm anlamına gelir, ayet şöyle:

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

"Tartıda titiz olun diye."¹⁹²

Tağut kelimesi; zorba kişi, azgın, insanlara zorla hükmeden kâfir demektir. Kur'an'da, Kâfirlerin arkadaşı ve onların yardımcısının Tağut olduğu; inananların arkadaşı ve yardımcısının ise, Allah olduğu bildirilmektedir.¹⁹³ Şu ayette bunun delilidir:

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

¹⁸⁷ Kahraman, Fikret, a.g.m., "Tuğyan" DKS, s.664.

¹⁸⁸ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e, s. 282-283.

¹⁸⁹ Yunus, 10 / 11.

¹⁹⁰ Taha, 20 / 24.

¹⁹¹ Hakka, 69 / 11.

¹⁹² Rahman, 55 / 8.

¹⁹³ Ünal, Halit, a.g.m. "Tuğyan", Şamil İA, VIII, 99.

*"Allah müminlerin dostu, kayıracısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin dostları ise Şeytan ve yoldaşlarıdır. Bunlar, onları aydınlıktan çıkararak karanlıklara sokarlar. Onlar, orada ebedi olarak kalmak üzere Cehennemliklerdir."*¹⁹⁴

Tağiye kelimesi; büyük kral, yüksek ses, zor, büyük tufan, istikbar, insanları sindirip ezen hükümdar gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim; Nuh Kavminin azgınlıkları, Semud kavminin zulümleri, ad kavminin taşkınlıkları gibi tağiye ile nitelendirilmiştir¹⁹⁵

1.1.4.10. İstinkâf (استنكاف)

İstinkâf kelimesi; çekinmek, tenezzül etmemek, tiksilmek anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁶ İstinkâf'ın nedeni, kişinin kendisini büyük görerek kibirlenmesidir. Fakat istinkâf, kibrin daha ileri boyutunu teşkil eder. Kişinin kendisini yaratan Rabbine karşı imtina etmesi, gaflet, şehvet gibi durumlardan kaynaklanmayıp, Allah'ın emrini yerine getirmeme sebebi kibirdir.¹⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de istinkâf kelimesinin geçtiği ayetlerde istinkâf'ın; İnsanların Allah'ın emirlerini yerine getirmekten imtina ettikleri, Meleklerin ve Peygamberlerin ise Cenab-ı Allah'a kullukta imtina etmedikleri bildirilmektedir.¹⁹⁸ Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ
إِلَيْهِ جَمِيعًا
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا
فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Mesih de, yakınlaştırılmış (yüksek derece sahibi) melekler de, Allah'a kul olmaktan kesinlikle çekimser kalmazlar. Kim O'na ibadet etmeğe karşı çekimser davranırsa ve büyükleme gösterirse (bilmeli ki,) onların tümünü huzurunda toplayacaktır. Ama iman edenler ve salih amellerde bulunanlar, onlara ecirlerini eksiksiz ödeyecek ve onlara kendi fazlından ekleyecektir de. Çekimser davrananlar ve

¹⁹⁴ Bakara,2/257.

¹⁹⁵ Yolcu, Mehmet, a.g.e,s.94.

¹⁹⁶İbn Manzur,a.g.e., IX, 340.

¹⁹⁷ Polater, Kadir, a.g.e. s.65.

¹⁹⁸ Karagöz, İsmail, a.g.m,"İstinkâf"DKS, s.339.

*büyüklenenler, onları acıklı bir azapla azaplandıracaktır ve kendileri için Allah'tan başka bir (veli) koruyucu-dost ve yardımcı da bulamayacaklardır."*¹⁹⁹

1.1.4.11.Mele' (مَلَأَ)

Mel' kökünden meydana gelen Mele' kelimesi; seçkinler, fikir danışılan, halkın ileri gelenleri, grup, hulk, kabine gibi manalara gelmektedir.²⁰⁰ Mele' kelimesi Kuran'da; fikirleriyle toplumu etkileyip onları yönlendirebilen kişiler, idarecilerin kendileriyle danıştığı kimselerdir. Mele' kelimesi menfî olmayıp, ancak Kur'an'da bu kelime, toplumları Peygamberlere karşı tahrik edip, onlara tabii olmayı engellediğinden dolayı bu kibirli grup kast edilir. Peygamberler tebliğ görevini yerine getirirken onların tebliğine engel olanların en başında büyüklük iddiasında bulunan müstekbirler, mel'eler bulunmaktaydılar.²⁰¹ Mel'eler, toplumların seçkinleri, ileri gelenleri olup toplumların içinde bulundukları değerlere göre farklılık göstermektedir. Mesela; Kapitalist toplumlarda, serveti elinde tutanlar; Faşist toplumlarda, diktatörler, İslam da ise; âlimler gibileridir. Mele' kavramı Kur'an'da otuz ayette geçip, daha çok müşrik toplumların ileri gelenleri ve inananlara karşı zulüm, işkencede aşırıya gidenler için kullanılmaktadır.²⁰² Allah şöyle buyuruyor:

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا لِمَنْ أَمَنَ مِنْهُمْ أَنْ صَالِحًا مَرْسَلًا مِنْ رَبِّهِ قَالُوا
إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ

*"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden zayıf görünen müminlere: "Siz, dediler, Salih'in, gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" (Onlar da): "(Evet), doğrusu biz onunla gönderilene inananlarız!" dediler."*²⁰³

Mele'ler; toplumun ileri gelenleri olduğu gibi, hükümdarları etkileyen ve hükümdarların istişare ettiği kimselerde olmaktadır. Allah şöyle buyuruyor:

قَالَ لِلْمَلَأِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ

¹⁹⁹Nisa,4/172-173.

²⁰⁰Firuzabadi,a.g.e.,s.66;Rağıb,İsfahan,a.g.e.,s.776.

²⁰¹Tellioğlu, Ömer, a.g.m."Mele'",Şamil İA, V,171.

²⁰² Ünal, Ali, a.g.e, s 420.

²⁰³A'raf, 7 / 75.

"Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere: "Bu dedi, herhalde çok bilgili bir sihirbaz! Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?"²⁰⁴

Bu ayetlerde anlaşıyor ki: Toplumların önderleri, ileri gelenleri ellerindeki sermayelerinin, makamlarının ve güçlerinin kaybolacağı endişesine kapıldıklarından dolayı Peygamberlerin davetine karşı çıkmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in davetine karşı çıkan, var güçleriyle onu susturmak için ellerinden gelen her şeyi yapan Kureyşlilerin önde gelenlerin sebebi de buydu.²⁰⁵ Bu hususla alakalı olarak Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ إِنَّهُمْ كَانُوا ثَائِرِينَ
أَجْرُمُوا صَعَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

"Onlara bir ayet gelince, "Allah'ın peygamberlerine verilen vahiy aynen bize de verilmedikçe asla inanmayız" derler. Oysa Allah peygamberlik görevini kime vereceğini herkesten iyi bilir. Bu azılı günahkârlar düzenledikleri komplolardan ötürü Allah katında aşağılanmaya ve ağır azaba çarpılacaklardır."²⁰⁶

H. Peygamber (s.a.v.), bir gün Kâbe'de namaz kılarken, Kureyşliler ona eziyet vermek için Resulullah (s.a.v.)secdede olduğu sırada deve işkembesini sırtına atmışlardı. Hz. Fatma yanına gelip deve işkembesini Resulullah'ın sırtında aldıktan sonra Resulullah şöyle dua etti: Allah'ım! Kureyş mele'leri olan Ebu Cehil, Utbe b.Rabia, Şeybe b.Rabia, Ukbe b.Ebi Muayt ve Ümeyye b.Halef'leri sana havale ediyorum" diye dua etmişti. Bunların hepsi bedir savaşında öldürüldü.²⁰⁷

Bu ayet ve olayda anlıyoruz ki; Müşrik liderleri Hz. Peygamber' e gelen vahiy niye bize gelmedi diye kibirlendiklerinden dolayı iman etmiyorlardı. Bu kibirlerinden dolayı Cenab-ı Allah bu dünyada onlara ceza verdiği gibi Ahirette de en kötü yer olan Cehennemle azaplandıracaktır.

1.1.4.12.İstihza' ve Suhriye (إستهزاء وسخرية)

Suhriye kelimesi; maskaralığa almak, eğlenmek, gülünecek bir şekilde başkasının kusurlarına dokunmak gibi anlamlara gelir. İstihza kelimesi ise; alaya almak,

²⁰⁴ Şuara,26/34-35.

²⁰⁵ Çelik, İbrahim, a.g.m,"Mele'",DİA, XXIX,36-37.

²⁰⁶En'am,6/124.

²⁰⁷ Tellioğlu, Ömer, a.g.m, "Mele", Şamil İA, V,172

taşlamak, gıyapta mizahta bulunmak, başkalarını küçük düşürmek maksadıyla gizli bir şekilde laf dokundurmak gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁸

Kur'an-ı Kerim'de İstihza ve Suhriye kelimelerin geçtiği ayetlere bakıldığında zaman bu iki kelimenin çoğu zaman benzer manalarda kullanıldığı görülmektedir. Ama gerçek manaları ise suhriyenin, küçük görme; İstihza'nın ise, alaya alma anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kur'an'da mü'minlerin kardeş olduğu bildirilmiş ve bu kardeşliği zedeleyecek tüm hareketlerden korunması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır.²⁰⁹ Allah şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِنَسِ الْإِسْمِ الْفُسُوقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

*"Ey inananlar! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin. Belki alay ettikleri kimseler, kendilerinden iyidirler. Kadınlarda başka kadınlarla alay etmesin. Belki onlar kendilerinden iyidirler. Birbirinizde kusur aramayın; birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İnandıktan sonra fasık (yoldan çıkmış) olmak ne kötü bir addır. Kim tövbe etmezse, İşte onlar, zalimlerdir."*²¹⁰

Taberi bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Bu ayeti kerimede umumi bir anlatım kullanılarak alaya almakla ilgili olan her şeyi menetmiştir. Cenab-ı Allah, mü'minlerin birbirlerine lakap takmalarını, birbirlerini ayıplamalarını, dil uzatmalarını menetmesinin sebebi olarak, müslümanlar arasında kardeşliği, saygıyı, sevgiyi, şefkati ortadan aldırmasıdır. Bundan dolayıdır ki, bu ayette böyle hareketlerde bulunan kimselerin günahkâr olacağı ve bu sıfatın da müslümanlara uygun olmadığı açıklanmaktadır.²¹¹

1.1.4.13. Merah (مرح)

Merah kelimesi; kibirlenmek, bir kimsenin aşırı bir şekilde sevinerek haddini aşması²¹² büyüklenmek, böbürlenmek, şırmamak, kendini beğenmek manalarına gelip; Kur'an'da, şırmamak ve büyüklenmek manasında üç ayette geçmektedir.²¹³ Allah şöyle buyuruyor:

²⁰⁸Firuzabadi,a.g.e.,s.520.

²⁰⁹Cevheri,a.g.e.,II,680;İbn Manzur,a.g.e,s.IV,352.

²¹⁰Hucurat, 49/ 11.

²¹¹Taberi,a.g.e, VII,510-511.

²¹²İbn Manzur,a.g.e.,VI,417.

²¹³Karagöz, İsmail, a.g.m."Merah"DKS, s.426.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

"Yeryüzünde şımarıklık taslayarak yürüme. Çünkü sen ne yeri delebilsin ve ne de boyca dağlara erebilsin."²¹⁴

Allah Teâlâ, yeryüzünde büyüklük taslayanların, şımaranların durumunu bizlere ayette şöyle buyurmaktadır:

ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ

"Bu durum sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizdenidir. Cehennem kapılarından, girin orada ebedi kalacaksınız. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür."²¹⁵

Hakkı inkâr edip, hafife alanlar cehennem onlar için en kötü yerdir. Denilse ki, "مَذْخَلٌ" yerine "مَذْخَلٌ" nazma göre daha iyi olmaz mıydı. Yani; "Febi'se medğelul mütekebbirin" denilse Kur'an'ın nazmına göre daha iyi olmaz mıydı? Derim ki; "مَذْخَلٌ" de ebedilik yoktur, fakat مَثْوًى kelimesinde ebedilik vardı Açıklamak gerekirse, bu mütekebbirler cehennemde ebedi kaldıklarından dolayı Allah Teâlâ kelimesini. مَثْوًى .zikretmiştir²¹⁶

1.1.5. Kur'an'da Kibirle İrtibatlı Kavramlar

1.1.5.1. Kibir - İman İlişkisi

"Emân" kökünden meydana gelen iman kelimesi sözlükte; eman vermek, gönül huzuru ile benimsemek, söylediğini kabul etmek, birini söylediği sözde tasdik etmek gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'tan getirmiş olduğu emirlerin doğruluğuna tereddütsüz bir şekilde inanmadır.²¹⁷

İman kelimesi, psikolojik ve fizyolojik olarak ikiye ayrılmaktadır. Psikolojik dediğimiz iç iman; duygusal, iradi ve zihinsel öğelerden meydana gelmektedir. Hissi olan bu duyguların muhtevasını; sevgi, fedakârlık, güven, teslimiyet, şefkat doğruluk

²¹⁴İsra,17/37.

²¹⁵Mü'min,40/75-76.

²¹⁶Zemahşeri,Mahmud b. Ömer, *Tefsirul Keşşaf*, Darul Marife, Beyrut,2009,s.415

²¹⁷Rağıb,İsfahani,a.g.e.,s.26;İbn Manzur,III,22.

gibi öğelerdir. Fizyolojik dediğimiz dış iman ise; ahlaki davranışlar, ibadetler, hukuki münasebetler gibi öğelerden meydana gelmektedir. Allah'ın varlığına birliğine inananların hareketleri ve tavırları, inançlarıyla ahenk içerisinde olmalıdır. Nefis arzulamış olduğu şeylerle insanı dini ve ahlaki yönden olumsuz sayılacak davranışlara itebilir. Böylesi hallerde insanların yapacağı tercih sayesinde imanının kuvvetlenmesine yada zayıflamasına etki etmiş olacaktır.²¹⁸

Kur'an-ı Kerim, ahlak dışı olan davranışların insanların iç dünyasını tahrip ettiğini ve insanları ahlaki olan davranışlardan uzaklaştırarak hidayete girmelerine engel olduğundan sürekli bahsetmektedir. Çünkü bu ahlak dışı olan tutum ve davranışlar insanların kalbini paslandırıldığını ve insanların hakikatleri göremeyecek bir duruma getirdiğini söyler.²¹⁹ Ayetle:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

*"Hayır, hayır, öyle değil. Aksine onların kazandığı günahlar kalplerinin üzerine pas olmuştur."*²²⁰

Mevdudi bu ayeti tefsir ederek şöyle der: Onların bu mevzuda hiçbir mantıklı düşünceleri olmamalarına rağmen ahiret gününü inkâr etmektedirler. Onlar, mantıklı ve net bir şekilde açık kanıtlar olmasına karşın, o kadar günah işlemişler ki onların kalpleri pas tutmuş ve gerçeği göremediği için ahiret gününü inkâr etmektedirler.²²¹

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s), bu gerçeği veciz bir şekilde şöyle izah etmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا عَنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ الثُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضَغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

Nu'man b.Beşir'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü(s.a.v.)şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi, doğru, düzgün olursa bütün vücut iyi, doğru, düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir."²²²

²¹⁸ Kasapoğlu ,Abdurrahman, Kur'an'da Ahlak Psikolojisi, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997,S. 9-10.

²¹⁹ Koç, Zafer, a.g.e, II,99.

²²⁰ Mutaaffin,83/14.

²²¹ Mevdudi Seyyid Ebu'l A'la, *Tefhimul Kur'an(Kur'an'ın Anlamı Ve Tefsiri)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013,VII,68.

²²² Buhari, İman 39;Müslim, Musakat 107.

Yüce Kitabımız Kur'an, müslümanların güzel ahlaka sahip olduğunu bildirmekte ve Allah'ın, onların bu güzel ahlaklarından dolayı övdüğünü belirtmekte, aksine kötü ahlaka yeltenen mü'min kullarını da ikaz ederek şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

*"İnsanları küçümseyip yüz çevirme yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah, kendini beğenmiş övünen kimseyi sevmez."*²²³

Taberi bu ayeti tefsirinde şöyle açıklamaktadır: Ayette anlatılan "Yüz çevirerek böbürlenme" anlamı, insanlar birbirleriyle konuştuğu zaman kişinin, karşısındakini aşağılamamasını ve gurura sürüklenmemesini anlatır. Mücahid ise bu ayeti: Küs olan kişilerden biri konuştuğu zaman diğerinin yüzünü çevirmesini kasteder. İbrahim en Nehai de: İnsanlar konuştuğu zaman karşısındakini küçük gördüğünden dolayı ağzını eğip bükmeyi kasteder.²²⁴

Bu hususla alakalı olarak Allah Resülü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: Bilal-i Habeşi'ye(r.a.)"siyah kadının oğlu" diyerek hakaret eden Hz. Ebu Zerr'i (r.a.), Peygamberimiz'in (s.a.v.) şu şekilde kınadığı bilinmektedir: "Onu, annesinin renginden dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sende hala cahiliye ahlakı bulunmaktadır."²²⁵

Bu hadisi şeriften anlıyoruz ki: Arapların acem üzerinde, acemin de Arabın üzerinde, siyahın beyaz üzerinde beyazın da siyah üzerinde takvadan başka bir üstünlüğü yoktur. Bundan dolayıdır ki, insanların birbirlerini annesinden, babasından, ırkından dolayı ayıplaması cahiliye âdeti olduğu için Müslümanlar bunlardan sakınmalıdırlar.

1.1.5.2. Kibir - Küfür İlişkisi

Küfür kelimesi sözlükte; nankörlük etmek, yalanlamak, gizlemek, örtmek gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; Allah'ın emirlerini inkâr ederek, insanlara tebliğ görevini yerine getirmesi için gönderdiği peygamberleri yalanlamaktır.²²⁶Kur'an-ı Kerim'de insanların, Allah'ı inkâr etmesine ve Peygamberleri yalanlamaya götüren nedenlerin; insanlardan ve toplumdan kaynaklanan nedenler olduğu görülmektedir.

²²³Lokman,31/18.

²²⁴Taberi, a.g.e, VI,437-438.

²²⁵Buhari, İman 22,Edeb 79,Itk 28;Müslim, Eyman 38,40;Ebu Davud, Edeb 133.

²²⁶Karagöz, İsmail, a.g.m., " Küfür",DKS,s.390.

İnsanın kendisinden kaynaklanan neden olarak, büyüklük iddiasında bulunarak kendisini yaratan Rabbine ihtiyaç duymamasıdır. Tolumdan kaynaklanan neden ise, insanların çevrenin ve ailenin tesirinde kalarak ataları gibi olmaya çalışmak olduğu görülmektedir.²²⁷

Küfür; İnsanlara verilmiş olan lütufların, ihsanların kendisini yaratan Rabbinden olduğunu fillerinde, hareketlerinde ve davranışlarında gizlemektir. Mesala; Allah'ın kendisine vermiş olduğu servetten dolayı Rabbi'ne şükür etmesi gerekirken aksine büyüklük taslayarak onu vereni hatırlamayarak nankörlük etmiş olur.²²⁸ Allah şöyle buyuruyor:

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

"Kutsal Kitap kaynaklı bilgisi olan biri ise" Gözünü açıp kapamadan o tahtı sana getireyim" dedi. Süleyman tahtı önünde yere konmuş görünce, "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörce mi davranacağım diye beni sınavdan geçirmek isteyen Rabbi'nin bana yönelik bir lütfüdür. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Yüce Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur ve bağış karşılıksızdır." dedi.²²⁹ Nankör insanlar Hz. Süleyman (a.s.) gibi bir davranışta bulunması gerekirken Karun'un:

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ لَمٍ عِنْدِي أَو لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ

Karun: "Bu servet, ancak bende mevcut bir bilgi sayesinde bana verildi" dedi. O bilmiyormu ki, kendisinden daha güçlü ve ondan daha çok cemaati bulunan nice kimseleri Allah helak etmişti. Suçlulardan günahları sorulmaz. Çünkü Allah onları bilir.²³⁰

²²⁷ Demirci, Muhsin, a.g.e, s.136.

²²⁸ Ünal, Ali, a.g.e, s. 376.

²²⁹ Naml, 27/ 40.

²³⁰ Kasas,28/78.

Bu ayette de görüldüğü gibi, kendi gücüne ve kuvvetine güvenerek büyüklük taslayan kimselerin gerçeği görmelerine karşın hakkı inkâr ettiği görülmektedir. Bu hususla alakalı olarak başka bir ayette de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلاًّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ
الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْعُغْيِ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

"Dünyadaki haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzak düşüreceğim.

*Onlar görecekları hiçbir ayete inanmazlar, eğer doğru yolu görseler de o yola girmezler, fakat sapık yolu görünce hemen ona koyulurlar. Bunun sebebi onların ayetlerimizi yalanlamalar, umursamamalarıdır."*²³¹

Bu ayet şöyle tefsir edilmektedir. Bana itaatten kaçman ve insanlara karşı haksız yere büyüklenenlerin kalplerini Benim azametime, şeriatıma ve hükümlerine delâlet eden delil ve hüccetleri anlamaktan alıkoyacağım. Onlar nasıl haksız yere büyüklenmişlerse, Allah Teâlâ da kendilerini bilgisizlikle zelil kılacaktır. Onlar, doğru yolu, kurtuluş yolunu görseler de o yola girmezler. Helak ve sapıklık yolunu görürlerse hemen onu yol edinirler. Sonra Allah Teâlâ; bu duruma düşmelerinin sebebini şöyle açıklıyor: Bu, (kalelerinin) ayetlerimizi yalanlamış olmalarından ve ondan gafil bulunmalarındandır.²³²

İnsanları en güzel bir şekilde yaratıp yeryüzüne gönderen Cenab-ı Allah, insanlara koymuş olduğu hükümleri yerine getirmeyi emretmiş ve yasaklamış olduğu şeylerden de kendisini muhafaza etmesini istemektedir. Ancak insanoğlu nefsine çok çabuk yenilen bir varlık olduğundan dolayı hatalar, yanlışlıklar yapabilir. Hakiki müslüman odur ki yapmış olduğu bu hatalardan dolayı pişmanlık duyup, Rabbinden kendisini affetmesini istemesidir.

Kişi bu hataları yaparken gafletinden dolayı yapmış olduğu için onu inkâra götürmemektedir, ancak kişi yapmış olduğu bu hatalardan dolayı pişmanlık duymayıp, Rabbinden bağışlanma isteğinde bulunmadığı zaman bu durum o kişiyi inkâra götürmesine sebep olur. Çünkü İnsanları inkâra götüren sebeplerden birinin de kibirden meydana geldiğini Allah Teâlâ şöyle ifade etmektedir:

²³¹ A'raf, 7/146.

²³² İbn Kesir, a.g.e, VI,3084-3085.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنَكَفُوا فَاسْتَكَبُرُوا
فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Ama iman edenler ve salih amellerde bulunanlar, onlara ecirlerini eksiksiz ödeyecek ve onlara kendi fazlından ekleyecektir de. Çekimser davrananlar ve büyüklenenler, onları acıklı bir azapla azaplandıracaktır ve kendileri için Allah'tan başka bir (veli) koruyucu-dost ve yardımcı da bulamayacaklardır."²³³

1.1.5.3. Kibir ile Kizb İlişkisi

Kizb kelimesi; İnsanların fiillerinde, hareketlerinde, sözlerinde doğruluktan uzaklaşarak yalana başvurma, yapmış olduğu eylemin doğru olduğunu bilmesine rağmen, bilerek gerçek olmayan eylemlerde bulunmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَأَمْرَحِبَّا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَيَنْسُ الْقَرَارُ

"Hem o kıyamet günü görürsün ki, Allah'a karşı yalan söyleyenlerin yüzleri kararacaktır. Kibirlenenlerin yeri cehennem değil mi?"²³⁴

Vehbe Zuheyli tefsirinde bu ayet hakkında der: Yani Ey Peygamber! Onlara şu önemli şeyi söyle: O yalancılar, Allah'ın ortağı, eşi ve çocuğu olduğunu söyleyerek yalan beyanlarda bulundukları için yüzlerinin kapkara kesildiği görülmektedir. Bunun nedeni de, kendilerini saran pişmanlığın, üzüntünün, gördükleri azaptan dolayıdır. Allah Teâlâ kendisine uymayıp kibirlenenler için cehennemin onlar için bir mekân olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Zuheyli bu ayette geçen "büyüklenme" ifadesini, insanları küçük görerek, hakkı inkar etme olduğunu bir hadiste geçtiğini söylemektedir.²³⁵

Psikologlar yalan söylemenin birçok nedeni olduğunu söyleyerek, bunların çocuklarda ve yetişkinlerde farklı olduğunu söylemektedirler. Çocukların yalan konuşması; utanmak, çekinmek, ilgi çekmek, sevgi sağlamak, cezalandırılmaktan çekinmek, kendini üstün göstermek, övünmek gibi nedenlerden kaynaklandığını, yetişkinlerde ise; yalanı alışkanlık haline getirmek, kin beslediği kimseden intikam almak, bir çıkar elde etmek gibi nedenlerden kaynaklandığını söylemektedirler.²³⁶

²³³Nisa,4/173.

²³⁴Zümer,39/60.

²³⁵ Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, Risale Yayınları, İstanbul,2014,XII,304.

²³⁶ Kasapoğlu, Abdurrahman, a.g.e, s.75-76.

وَعَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ فَيَنْكُتُ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ حَتَّى يَسْوَدَّ قَلْبُهُ فَيُكْتَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْكَذَّابِينَ

İmam Malik'e ulaştığına göre, İbni Mes'ud (radiyallahu anh) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde yalancılar" arasına kaydedilir."²³⁷

Bu hadisten anlıyoruz ki, insan yalan söyleye söyleye kalbindeki iman nuru çıkıncaya kadar kalbi katılaşıp. Allah tarafından da yalancı yazılır ve Allah'ın lanetine müstahak olur.

1.1.5.4. Kibir ile Cehl İlişkisi

Cehl; ilmin zıddı olup, karşı tarafı onun hak ve hukukunu hafife almak, önemsememek, bir nesneyi olduğunun dışında görmektir.²³⁸ Cehl kelimesi üç kısma ayrılmaktadır: Birincisi; gerçek cehl bu olup, nefsin ilimden uzak olmasıdır İkincisi; gerçeğin karşıtı olan gerçek olmayan şeylere inanmaktır. Üçüncüsü; Bir şeyi, tam tersini yapmaktır.²³⁹

Cehaletin nedenleri şunlardır: İnsanların belli bir seviyeye gelmek için hırslanması, insanların heva ve heveslerine tabi olması, din adamlarını ve atalarını taklitte aşırıya gitmek, hiçbir bilgiye sahip olmadan davranışlarda bulunmak, şeytanın buyrukları doğrultusunda davranışlarda bulunmak, kibir, gurur, ucb gibi sebepler sayılabilir.²⁴⁰

Cehaletin ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında görülmektedir ki, cehalet ile kibrin birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Şu ayette görüldüğü gibi:

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

"O zaman inkâr edenler, kalplerine öfke ve gayreti cahiliye çağının öfke ve gayretini koymuşlardı. Allah da elçisine ve mü'minlere huzur ve güveni indirdi; Onları

²³⁷ Canan, İbrahim, a.g.e, 14/547.

²³⁸ İbn Manzur, a.g.e., XI.129; Rağıb, İsfahani, a.g.e., s.209.

²³⁹ Buladı, Kerim, a.g.e, s.51.

²⁴⁰ Akman, Mustafa, *Kur'an'da Cahil Cahiliye Cehalet*, Buruc Yayınları, İstanbul, 2005, S.255.

takva sözüne tutunmalarını sağladı. Onlar, bu söze layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilmektedir."²⁴¹

Sabuni tefsirinde bu ayeti şöyle açıklar: Kâfir olan kişilerin kalplerine batıl şeyler ve izzetinefis girdiği için büyüklük taslayarak, "Muhammed, Allah'ın elçisidir" ibaresini anlaşıma metninden çıkardılar. Onlar, kibire ve gurura kapılarak şöyle dediler: "Senin Peygamber olduğunu bilsek, sana mutlaka uyarız. Sen kendi adını ve babanın adını yaz" dediler. Müşriklere gelen bu cahiliye duyguları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve inananların kalplerine gelmedi, çünkü Allah onların kalplerine huzur verdi. Sabuni ayette geçen "Takva" ifadesini; mü'minlerin; samimiyetini, Allah ve Resulüne tam bağlılığını, anlaşıma metni yazılırken ihtilafa düşmemeleridir.²⁴²

Bu ayette geçmekte olan "Hamiyyetü'l Cahiliye" ifadesinden kastedilen mana; onların benliklerinde yatan büyüklenme duygusu anlaşılmaktadır. Cahiliye terimi; Cahiliye Arapların davranışlarını, tutumlarını, tavırlarını, inançlarını kısacası tüm hayatları için kullanılan bir tabirdir. Cahiliye Arapları, büyüklük iddiasında bulunduklarından dolayı kendilerini küçük düşürecek tüm şeylere direnen bir toplumdur. İslam dini, müslümanların hayatlarında cahiliye kalıntıları silinmiş olmasına rağmen, bazı müslümanların bilincinde hala etkisi devam ettiği görülmektedir.²⁴³ Şu hadisi şerifte belirtildiği gibi:

Bilal-i Habeşi'ye(r.a.) " siyah kadının oğlu" diyerek hakaret eden Hz. Ebu Zerr'i (r.a.) Peygamberimiz'in (a.s.) şu şekilde kınadığı bilinmektedir: "Onu, annesinin renginden dolayı mı, ayıplıyorsun? Demek ki sende hala cahiliye ahlakı bulunmaktadır."²⁴⁴ Şeklindeki ifade de bunu göstermektedir.

Cahiliye Arapları, heva ve heveslerine aşırı bir şekilde tabi olup, bilgisizlik düşüncesinin egemen olduğu bir toplumdur. Bunun nedeni ise, bir iş yaptıkları veya yapacakları zaman iyice düşünmeden, peşin hüküm ve zanlarda bulunmalarıdır. Cehaletin en temel vasfı, yalana ve zanna uymalarıdır. Cehalet ortamında yaşayan insanların en kolay yaptıkları şey, kendilerini diğer kişilerden büyük zannederek onları alaya almalarıdır. Çünkü bu tür kişiler sağlıklı bir şekilde düşünememektedirler. Bu durumla alakalı olarak halk dilinde şöyle güzel bir tabir kullanılmaktadır: " Gözündeki merteği görmeyip başkasının gözündeki çöpü görmek " sözü olsa gerektir.²⁴⁵

²⁴¹Feth,48/26.

²⁴² Sabuni, a.g.e.,VI,128.

²⁴³ Polater, Kadir, a.g.e. s.75.

²⁴⁴Buhari, İman 22,Edeb 79,İtk 28;Müslim,Eyman 38,40;Ebu Davud, Edeb 133.

²⁴⁵ Akman, Mustafa, a.g.e, s.259-260.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'AN'DA KİBİR OLGUSU

2.1. Kibrin Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı

Kibir; Bir insanın kendisini diğer insanlardan büyük görerek, sadece kendisine mahsus olan sıfatlarla nitelenmesidir. Kibir kavramı ikiye ayrılmaktadır: Batın olan kibir; kibirle anılıp, insanın nefsinden kaynaklanan bir ahlaktır. Zahir olan da; tekebbürle anılıp, insan azalarının yapmış olduğu hareketlerdir.²⁴⁶ Ucb kavramı, batını hareketleri meydana getiren nedendir. Çünkü kişi bilgisinden, amelinden, nefsinden dolayı kendisini beğendiği zaman, büyüklük iddiasından bulunarak kibirlenir.²⁴⁷

Kibir ile ucb kavramı birbirinden farklı kavramlar olup şu şekilde açıklanabilir: Ucb'da kişi kendisine verilmiş lütufların sahibinin Allah olduğunu unutarak, kendisini başkalarında büyük görerek o üstünlükle iftihar etmesidir. Eğer bu kendisine verilmiş olan lütufların başkasına karşı övüldüğü takdirde bu kibir olur. Ayrıca kibir; kendisiyle kibir edilen ve üzerine kibir edilen bir durum olduğundan dolayı kendini beğenme olan ucb'dan ayrılır.²⁴⁸

İnsanların Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetlerden dolayı büyüklük, üstünlük taslaması gibi anlamlara gelen kibir kavramı genel olarak; insanların oturması, kalkması, bakışları, giyimi, yürümesi, konuşması gibi hallerde, fiillerde, tavırlarda ve davranışlarda belli olmaktadır. Bunlara misal verecek olursak; insanların toplum içerisinde yürüdüğü zaman başını dik tutması, yanındakileri küçük gördüğünden olayı gözlerini aşağı ve yukarıya bakması, nefes aldığı zaman uzun bir şekilde solunum alması şeklinde ortaya çıkmaktadır.²⁴⁹

2.2.Kibri Teşvik Edip Hazırlayan Sebepler

Bâtını davranışların bir sonucu olan zahiri kibrin üç nedenleri bulunmaktadır:

Birincisi: Mütekebbir'den olan ucb'dır.

İkincisi: Kendisine karşı kibir taslayandan olan haset ve kin olmaktadır.

²⁴⁶ Aydın, Hayati, a.g.e, s.241.

²⁴⁷ Gazali, a.g.e, III,818.

²⁴⁸ Aydın, Hayati, a.g.e, s.244.

²⁴⁹ Kasapoğlu, Abdurrahman, a.g.e, s.46.

Üçüncüsü: Ucb, haset ve kin dışındaki şeylerle alakası olan riya'dır.²⁵⁰

Bizde burada kibir konusunun daha iyi bir şekilde anlayabilmek için kibri teşvik edip hazırlayan sebeplerin neler olduğu hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.2.1. Ucub

Arapça bir kelime olan ve " u-c-b" kökünden türeyen ucub; kibirlenmek, övünmek, iyi olsun kötü olsun kendisinde bulunanla övünüp, kendini beğenmek ve üstün görmektir.²⁵¹ Büyüklenmenin ve övünmenin bir neticesi olan kendini beğenme; kendisine verilen lütufların, ihsanların kendisini yaratan Rabbinden olduğunu ve bu lütufların bir gün kendisinden alınacağını düşünmemesidir. Kendisinin yardıma muhtaç, güçsüz bir varlık olduğunu unutarak, kendisini diğer insanlardan üstün görüp, onların hareketlerini, fikirlerini, düşüncelerini beğenmezler. Kendini beğenen kişiler; kendilerini kıymetli görüp, her türlü makam ve mevkinin kendilerinin hakkı olduğunu söylerler. Aksine diğer insanları da hiçbir şey onların hakkı olmadığını söyleyip, onları kıymetsiz görürler.²⁵²

Hızlı, Ebubekir (r.a.), halife seçildiği zaman söylediği şu sözler dikkate değerdir: " Kibir ve gururdan sakınınız! Topraktan yaratılan, sonra tekrar toprağa dönüp kurtların yiyeceği, bugün canlı, yarın ölü insanın gururu nedendir ve kimedir?²⁵³ Diye söylemektedir. Kendini beğenme ile alakalı olarak anlatılan şu olayı da burada vermekte faydalı olacağı kanaatindeyiz.

"Hükümdarlardan Ahmet b. Tüheyl'in veziri olan Mihleb, bir gün güzel bir elbise giymiş, kendisini beğenmiş bir şekilde yolda yürürken, yanına bir adam gelerek kendisine: "Allah ve Peygamberinin sevmediği bir biçimde yaptığın bu yürüyüş, nasıl bir yürüyüşdür?" diye sorunca Mihleb şu cevabı verir: "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" diye sorunca adam da ona şu cevabı verir: "Bilirim, senin evvelin (yani yaratılışın) bir damla bulanık su, sonun ise bedeninin kurtlara gıda olmasıdır" diye cevap vermiştir. Mihleb, bu söz üzerine bir söz bulamayınca çeker gider."²⁵⁴

²⁵⁰ Gazali, a.g.e, III,818.

²⁵¹ İbn Manzur, a.g.e., I,581.

²⁵² Hızlı, Mefail, a.g.m, "Ucb", Şamil İA, VIII,109.

²⁵³ Bursalı, Mustafa Necati, Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, Erhan Yayınları, İstanbul, s.105.

²⁵⁴ Hızlı, Mefail, a.g.m, "Ucb", Şamil İA, VIII,109-110.

2.2.2. Hıkd (Kin)

Hıkd kelimesi; Arapça bir kelime olup, Farsçada bu kelime kin diye geçmektedir. Hıkd (Kin) kavramı; hıncını içinde tutmak, düşmanlık etmek, nefret etme, öfkelenmek gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁵

Hıkd (Kin) kavramı; bir kimsenin başkasına karşı beslemiş olduğu öfkesini, nefretini, kızgınlığını sürekli bir şekilde sürdürmesidir. Kin ve öfkenin bazı durumlardan birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Öfke; yarı bilinçsiz, devamı olmayan, kısa süren, geçici olandır. Kin ise; uzun bir şekilde devam eden, sürekli olan ve nefret ettiği kimseye zarar vermeden önce bütün planlarını yaptıktan sonra nefret ettiği kişiye zarar vermeye çalışandır. Kin kavramı; toplumlara, gruplara, şahıslara, görevlere, şahsiyetlere, insanların şereflerine gibi çok değişik şeylere yöneldiği görülmektedir.²⁵⁶

İslam ahlakçılarına göre kin; İnsanların nefret ettiği kişiden hıncını ve öcünü alamadığı zaman bu kızgınlığı kalpte büyüyerek kine ve düşmanlığa dönüşür. Görüldüğü gibi kini ortaya çıkaran nedenlerin kızgınlık ve öcünü alma hırsıdır. Ayrıca bakıldığı zaman kinin birçok davranışın da kaynağı olduğu görülmektedir. Mesela; gıybet, haset, ilişkileri kesme gibi.²⁵⁷

Kur'an-ı Kerim, Müslüman olan kimselerin kendisini yaratan Rabbinden uzaklaştıran her şeyin haram olduğunu bildirmekte ve mü'min olan kullarının kendilerini bunlardan sakındırmasını istemektedir. Bunlardan biri de kin duygusudur. Bu duygu öylesine tehlikeli bir davranıştır ki müslümanları birbirine düşman etmekte, birbirlerine karşı nefret duygusuyla bakmalarına sebep olmaktadır. Müslümanlar bu duyguyu kalplerinde atıp, birbirlerine karşı sevgiyle, muhabbetle, kardeşçe davranışlarda bulunması gerekir. Rabbimiz şu ayette ne güzel buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ
آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

"Muhacirlerden ve Ensar'dan sonra gelen müminler şöyle dua ederler" Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Müminlere karşı

²⁵⁵ Çağrı, Mustafa, "Kin", DİA, XXVI,30.

²⁵⁶ Kasapoğlu, Abdurrahman a.g.e, s.45.

²⁵⁷ Özalp, Ahmet, "Kin", Şamil İA, IV,353.

kalbimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen, çok şefkatli ve merhametlisin."²⁵⁸

Taberi tefsirinde bu ayet hakkında şöyle der: Mücahid'e göre bu ayette anlatılan insanların, daha sonra Müslüman olanlar olup, kendinden önceki Müslümanları hayır ile anacaklarını anlatılmaktadır. Katade ise; Allah, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), sahabilerini anlattıktan sonra, onlardan sonra gelen Müslümanları bu ayette anlatmış Müslümanların, Sahabelerini hayırla anmalarını emrederek, onlara dil uzatılmasını nehy etmiştir. İbn Ebi Leyla da şöyle der; Bu ayette insanlar üç gruba ayrılarak değerlendirilmiş olup, ilk muhacirler, ondan sonra gelip de onlara uyan tabiler ve tabilerden sonra gelen Müslümanlardır. İşte bu ayette bu son grup anlatılmış²⁵⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu duası da bizler için örnek teşkil etmektedir: "Ey Rabbim! Kalbime hidâyet eyle, dilimi doğru kıl, göğsümdeki hile ve kin duygusunu gider" diye duâ ve niyâzda bulunmuştur.²⁶⁰

2.2.3. Hased

Hased kelimesi sözlükte; kıskançlık, çekememezlik gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise; Bir kimsenin, başkasının elinde olan servet gibi olanakların onun elinden çıkıp, kendisine geçmesini istemesidir.²⁶¹

Hased kelimesiyle aynı kökten gelen hasid, hasud, kavramları ise şu anlamlara gelmektedir: Hasid kelimesi, insanların ellerinde olan imkânların yok olmasını isteyip, kendinde de olmamasını istemesidir. Hasud kelimesi, İnsanların ellerinde bulunan imkânlardan hoşlanmayarak, onun yok olmasını istemesidir.²⁶²

Konumuzun daha anlaşılabilmesi için hased ile gıpta arasındaki farkı belirtmek gerekmektedir. Gıpta kelimesi, Allah'ın başkasına vermiş olduğu olanakların o kimseden yok olmasını istemeyerek, bir benzerinin kendisine de verilmesini istemesidir. Bu güzel ahlaklardan olup, özendirilen davranışlar arasında olmaktadır.²⁶³ Hased kavramı ise, gıpta kelimesinin tersi olup, başkalarının elinde bulunan imkânların yok olmasını isteyerek, o imkânların kendisine verilmesini istemesidir. Bu davranış kötü olan ahlaklarda birisi olup, yasaklanan davranışlar arasında sayılmıştır. Şöyle bir

²⁵⁸Haşır,59/10.

²⁵⁹Taberi,a.g.e, VIII,239.

²⁶⁰Ebu Davud,Vitr 25;Tirmizi,Deavat 102.

²⁶¹İbn Manzur,a.g.e.,III,148.

²⁶²Yolcu, Mehmet, a.g.e, s.137.

²⁶³Aydın, Hayati, a.g.e, s.272-273.

durumda vardır ki, bunu da burada belirtmekte fayda vardır. Bir günahkâr veya kâfir ellerinde bulunan bu imkânları kullanarak, insanlar arasında fitne, huzursuzluk gibi durumlara sebep oluyorsa, bunun yok olmasını istemek haram değildir. Zira bunun yok olmasını istemek, ona kıskançlıktan değil, huzursuzluğun, adaletsizliğin, fitnenin yok olmasını istemektir.²⁶⁴Hasedin haram oluşuyla ilgili olarak Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

إِنْ تَمَسَّسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْءٌ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

*"Eğer size bir iyilik dokunacak olsa bu onları üzer. Eğer başınıza bir kötülük gelse bu yüzden sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'tan korkarsanız, onların hilesi size hiçbir zarar veremez. Hiç şüphesiz Allah'ın bilgisi onların yaptıklarını kuşatmıştır."*²⁶⁵

Süleyman Ateş bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Cenab-ı Allah bu ayette Müslümanları ikaz ederek, dışta dost görünüp de içleri kıskançlık, nefret gibi duyguları kapsayan kimselerle konuşulduğunda dikkatli ve ihtiyatlı bir şekilde konuşulmalı, onlara sırlarını söylememeli ve arkadaş seçiminde dikkatli olunmalıdır. Çünkü bu kimseler dost olmayıp, aksine düşman olan kimseler olup, Müslümanların ilerlememesini, huzursuz olmalarını isteyerek bundan hoşnut olurlar.²⁶⁶

Hasedin ortaya çıkmasının birçok nedenleri vardır: Makam ve mevki sevgisi, şaşkınlık ve hayranlık, kibir, düşmanlık, amaçlarına ulaşamama endişesi, toplumda ilerde olma isteği, cimrilik gibi sebepler sayılır.²⁶⁷

İmam Gazali, hasedin dört kısma ayrıldığını söylemektedir, şunlardır: Birincisi; kıskançlığın en kötüsü olup, kıskandığı kimseden o imkânların yok olmasını istemesidir. İkincisi; kıskandığı kimseden o imkânların ondan alınıp kendisine verilmesini istemesidir. Üçüncüsü; kıskandığı kimselerin elindeki imkânların aynısını değil de benzerini istemesi, eğer bu benzeri imkânlardan yoksunsa, diğerlerinden de o imkânların alınmasını istemesidir. Dördüncüsü; imrendiği kimsede olan imkânların

²⁶⁴Özalp, Ahmet, a.g.m."Hased",Şamil İA, III,192.

²⁶⁵Ali İmran,3/120.

²⁶⁶Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1982,1,414.

²⁶⁷Özalp, Ahmet, a.g.m,"Hased",Şamil İA, III,192-193.

kendisine de verilmesini istemesidir. Bu imkânlarla ulaşabilmese de yok olmasını istemez.²⁶⁸Haset konusunda Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

وعن الزبير رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ أُمَّمٍ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، وَهِيَ الْحَالِقَةُ، أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ تَخْلُقُ الشَّعْرَ، وَلَكِنْ تَخْلُقُ الدِّينَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا تَحَابُّونَ بِهِ؟ أَفْسُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

Hz. Zübeyr (r.a) anlatıyor:"Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saç kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'a yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi? Aranızda selâmı yaygınlaştırın."²⁶⁹

Bu hadisi şerifte anlaşılmaktadır ki, kıskançlık hastalığı sahibini felaketlere götürmesine sebep olan kötü bir ahlak olup, bilerek veya bilmeyerek Allah'ın takdir etmiş olduğu bir şeye karşı gelip, şeytanın yapmış olduğu hasedine ortak olmuş olur. Müslümanlar, kalbini bu kötü ahlaklardan temizleyerek, birbirlerine karşı muhabbetle, sevgiyle, saygıyla yaklaşarak huzurlu ve mutlu bir toplum elde edilmiş olunacaktır.

2.2.4.Riya

Riya kelimesi sözlükte; gösteriş yapmak, göstermek, iki yüzlülük gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; bir kimsenin sadece Allah rızası için yapması gereken ibadetleri, davranışları kendisini insanlara göstermek ve beğendirmek gayesiyle yapmaktır.²⁷⁰

Riya kavramı; ameli ve ittikadi olarak ikiye ayrılmaktadır: Ameli riya; sadece Allah için yapılması gereken amellerde, kulun beğenisini kazanmak için ihlâstan ayrılmaktır. İnsanlar yapmış olduğu ibadetleri aracılığıyla kendisini güzel göstererek, insanların beğenisini kazanmak, onların yanında kıymet elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu riya şahıslarla sınırlı olmayıp, toplumu da etkileyen kötü bir huy olmaktadır. İttikadi riya: bu çeşit riya münafıklara mahsus olmaktadır. Münafık olan kimse, kalbinde küfrünü gizleyerek, açıkta ise Müslüman gibi davranan kimsedir. Münafıkların hal ve

²⁶⁸Gazali, a.g.e, III,459-460.

²⁶⁹Canan, İbrahim, a.g.e, VI,326.

²⁷⁰Tahanevi, Muhammed Ali b.Ali, *Keşşafü Islahatı'l Fünun*, Kahraman Yay.,İstanbul,1984,I,607.

hareketleri sahte olup, düşünceleri tamamıyla aldatma üzerine kurulmuştur.²⁷¹Bu hususla alakalı olarak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

*"Küfürlerini gizleyerek (akıllarınca) Allah'ı ve müminleri kandırmaya kalkarlar. Hâlbuki sadece kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar."*²⁷²

Başka bir ayette de Cenab-ı Allah münafıkların durumunu bizlere şöyle haber vermektedir:

وَإِذَا لَفُوا الظَّالِمِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ

*"Müminlerle karşılaştıkları zaman; biz de inandık derler. Şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında, biz sizinle beraberiz. Biz ancak müminlerle alay edicileriz derler."*²⁷³

Bu ayetlerde görüldüğü gibi, münafıkların Allah'ı ve ona inanan kullarını kandırdıklarını sanırlar. Asıl kendi nefislerini kandırırlar. Şu olay onların gerçek yüzünü en güzel bir şekilde göstermektedir: Abdullah İbn Übey taraftarlarıyla bir gün yolda yürürken sahabelerden bazılarıyla karşılaşır. İbn Übey, yanındakilere yavaşça bakın ben şu ahmakları nasıl kovacağım, demiş ve yanlarına vardığında ilk önce Hz. Ebu Bekir'i, sonra da Hz. Ömer ve Hz. Ali'yi methedici sözler söyleyince Hz. Ali, ey Abdullah! Allah'tan kork, münafıklık yapma, çünkü münafıklar, Allah'ın en kötü yaratıklarıdır, deyince Abdullah şöyle dedi: Müsade et, ey Ebu'l Hasan benim hakkımda böyle mi konuşuyorsun? Allah'a yemin olsun ki, bizim imanımız sizin imanınız gibi, bizim doğrumuz, sizin doğrunuz gibidir. Oradan ayrıldıklarında, İbn Ubey tekrar taraftarlarına dönerek, nasıl yaptım, gördünüz mü? İşte siz de bunları gördüğünüzde aynısını yapın demiştir.²⁷⁴

Riyakâr insanlar, toplumda ün kazanmak, çıkar elde etmek için dini kendilerine alet edinirler. Mesela; sevmediği birini seviyormuş gibi görünmeye çalışmak gibi.²⁷⁵

Allah Resulü (s.a.v.) onların durumuyla ilgili şöyle buyurmaktadır:

²⁷¹Aydın, Hayati, a.g.e, s.279.

²⁷²Bakara,2/9.

²⁷³Bakara,2/14.

²⁷⁴Kasapoğlu, Abdurrahman, a.g.e, s.237.

²⁷⁵Arpa, Ahmed, a.g.m."Riya" Şamil, İA, VII,50-51.

وعن أبي هريرة وابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رِجَالٌ يَخْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالدِّينِ، يَلْبِسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأْنِ مِنَ اللَّيْنِ، أَلْسِنَتُهُمْ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذَّنَابِ. يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَبِي تَغْنُرُونَ أَمْ عَلَيَّ تَجَنَّرُونَ. فَبِي حَلَفْتُ لَأَءِ بَعَثَنَّ عَلَى أَوْلَئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَذَرُ الْحَلِيمَ فِيهِمْ حَيْرَانًا

*Ebu Hureyre ve İbn Ömer (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (a.s) buyurdular ki: "Ahir zamanda dinle dünyayı talep eden insanlar zuhur edecek. Bunlar, insanlara iyi görünüp, onları aldatmak için öyle bir yumuşaklığa bürünürler ki koyun postu yanlarında kaba kalır. Dilleri de baldan daha tatlıdır. Ancak kalpleri kurtlarınkinden vahşidir. Cenâb-ı Hak bunlar için şöyle diyecektir: "Beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz, yoksa bana karşı cürete mi yelteniyorsunuz? Zât-ı Akdesime yemin olsun, bunlar üzerine, kendilerinden çıkacak öyle bir fitne göndereceğim ki, içlerinde halîm olanlar bile şaşkına dönecekler."*²⁷⁶

İnsanların dünya hayatında mutlu olabilmeleri, ahiret yurdunda da mükâfatlara nail olabilmeleri için kendisini yaratan Rabbinin yasakladığı davranışlardan uzak durmasıyla mümkün olmaktadır. Bu yasaklanan davranışlardan biri olan riyadan korunabilmek için onun karşılığı olan ihlâs ve samimiyetle muamele etmek gerekmektedir. Çünkü insanlar birbirlerine içtenlikle, ihlâsla, samimiyetle davrandıkları zaman kalplerinde birbirlerine karşı beslemiş olduğu riya, kin, kibir, gıybet gibi duygular atılmış olur.

2.3. Kur'an'da Kibrin Sebepleri

İnsanlar büyülenme iddiasında bulundukları zaman kendilerinde kibir meydana gelmektedir. İnsanların kendilerini üstün görebilmeleri için kendilerinde kemal sıfatlarından birinin olması lazımdır. Bu sıfatlar dini ve dünyevi olmaktadır. Dini olarak; amel ve ilim, dünyevi ise; güzellik, servet, kuvvet, asalettir.²⁷⁷

2.3.1.İlim Sebebiyle Kibirleşmek

Allah'ın kendisine vermiş olduğu ilimden dolayı büyüklük iddiasında bulunup, kendi ilmiyle kendisini diğer insanlardan faziletli görendir. Bu tür kibir, kibirlerin en

²⁷⁶Canan, İbrahim, a.g.e, VII,312.

²⁷⁷ Gazali, a.g.e, III,806-807.

kötüsü olup, bu çeşit ilim sahibine hiçbir fayda vermemektedir. Asıl sahibine fayda veren ilim, Allah'tan korkarak ahiret için faydalı olan ilimdir. İlim sebebiyle kibre düşenin toplumda saygı duymayı, övülmeyi, kendini yüksek yerde görmeyi istemesi gibi beklentiler içerisinde olmaktadır.²⁷⁸

İnsanlardan bazılarının ilimden dolayı daha çok övünmelerinin iki sebebi bulunmaktadır: Birincisi; meşgul olduğu ilmin gerçek ilim olmamasıdır. Çünkü gerçek ilim, kişinin Rabbini ve kendisini bildiği ve Allah korkusunu bildiren ilimdir.²⁷⁹ Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

*"Yine böyle değişik renkte insanlar, hayvanlar ve davarlar yarattık. Allah'dan asıl korkanlar, O'nun bilgin kullarıdır. Hiç kuşkusuz Allah üstün iradeli ve bağışlayıcıdır."*²⁸⁰

Fahreddin Razi bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Saygı ve çekinme, saygı duyulan varlığın tanınmasına bağlı olmaktadır. İlim sahibi olan kişi Rabbini bilir, ondan korkar ve ona ümit bağlar. Bu, âlimin mertebe olarak abid'den daha üstün olduğunun işaretidir. Bu hususla ilgili olarak Allah: "Sizin Allah katında en şerefli, en müttakî olanınız, Allah'dan en çok korkanınızdır"²⁸¹ buyurarak, değer ve şerefın takvaya göre olduğunu, takvanın da ilme göre olduğunu açıklamıştır.²⁸²

İnsanlardan bazılarının ilimden dolayı daha çok övünmesinin sebeplerinden ikincisi de; ilimle meşgul olan kişinin kötü niyetli, alçak nefisli ve kötü huylu olduğu halde ilme dalmasıdır. Çünkü nefisini Rabbi'ne ibadete alıştırmadığından dolayı mayası kirliliğinden dolayı hayırda eseri görünmemektedir.²⁸³ Bu hususla alakalı olarak; Taberânî Evsâtında ve Bezzâr "İsnadı- lâbeis" ile Ömer (r.a.) den ve Ebû Yâla da İbn Abbâs (r.a.) dan rivayetlerinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: İslâmiyet zahir olup (her tarafa galebe çalacak) hatta tüccarlar deryalarda istedikleri gibi seyahat edecekler ve atlar Allah yolunda (sulara) batacaktır. Sonra birtakım insanlar türeyecektir. Bunlar Kur'an okuyacaklar ve: "Bizden daha iyi okuyan var mıdır? Bizden daha bilgin var

²⁷⁸ Gazali, a.g.e, III,806-807.

²⁷⁹ Özdemir, Faruk, Kürsüden Vaazlar, Merve Yayınları, İstanbul, 2013, II,136.

²⁸⁰ Fâtır,35/28.

²⁸¹ Hucurat,49/13.

²⁸² Râzi, Fahrüddin *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, Akçağ Yayınları, Ankara,1988,XVIII,404.

²⁸³ Gazali, a.g.e, III,807.

mıdır? Bizden daha İyi fıkhı bilen var mıdır?” diyerek ortalıkta övünüp duracaklardır.”(Resûl-i Ekrem) sonra Ashabına: “Bunlarda hayır var mıdır?” diye sordu. Onlar: “Allah ve Resulü daha iyi bilir,” dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Gerçi onlar sizdendir (yani Müslüman’dır) ama onlar, cehennemin yakıtıdır” buyurdu.²⁸⁴

Konumuzla alakalı olarak yaşanmış olan şu olay dikkate değerdir: Bir gün Huzeyfe (r.a.) cemaate namaz kıldırıp selam verdikten sonra :”Artık bundan sonra ya başka imam bulun yahut namazınızı münferit kılın. Ben bir daha imamlık yapmam. Çünkü namaz kıldırırken aklımdan: " Bu cemaatte benden daha liyakatlısı yok" diye bir şey geçti. Bu ise kibir bir alametidir. Binaenaleyh bu vazifeyi bir daha yapamam" dedi.²⁸⁵

2.3.2.Amel ve İbadetin Çokluğu Sebebiyle Kibirlenmek

Salih Amel, İnsanların Rabbi’nin hoşnutluğunu kazanmasına vesile olacak ameller yaparak, Allah katında kıymetinin artmasına ve ahirette de mutlu bir hayat sağlamasına neden olan amellerdir. Salih ameller ikiye ayrılır: Birincisi: İnsanların kendisine faydası olan ameller olup; oruç tutmak, dua etmek, namaz kılmak, küfürle mücadeledir. İkincisi: Başkalarına faydası olan ameller olup; zekât ve sadakadır.²⁸⁶ İnsanlar, Allah’ın kendisine verdiği nimetten dolayı çok çabuk kibirlenen bir yapıya sahiptir. İnsanlar, ibadetlerinde ve amellerinde büyüklük duygusuna kapıldıklarından dolayı, dini ve dünyevi yönden beklentileri bulunmaktadır: Dünyalığıdaki beklentisi; kendisini üstün gördüğünden dolayı, toplum içinde her hususta öncelik hakkının kendisine ait olduğunu söylemesidir. Dindeki beklentisi ise; sadece kendilerinin kurtulduğunu, diğerlerinin ise helakta olduğunu zannederler.²⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor: Bir kimsenin "insanlar helak oldu! "dediğini duyarsanız, bilin ki kendisi, herkesten çok helak olandır.²⁸⁸

Gazalinin(ö.505/1111) eseri olan İhyada geçen şu hikâye konumuzun daha iyi anlaşılmasında faydalı olacağını düşünmekteyiz. Deniliyor ki; İsrailoğulları arasında bir kişi vardı. Ona şerrinin çokluğundan dolayı "İsrailoğulları'nın rezili!" derlerdi. Bu rezil bilinen kişi, başka bir kişinin yanına vardı. Ona da "İsrailoğulları'nın âbidi" denilirdi.

²⁸⁴ İbn Hacer Heytemi, (Çev:Lütfi Şentürk, Ahmet Sedaroğlu), *Ez'zevacir An İktirafıl Kebâir" İslâm'da Helâller Ve Haramlar "Büyük Günahlar"* Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 1970,I,243.

²⁸⁵ Özdemir, Faruk, a.g.e, II,138.

²⁸⁶ Çeker, Orhan, a.g.m. "Ameli Salih", Şamil İA, I,181-182.

²⁸⁷ Gazali, a.g.e, III,808.

²⁸⁸ Müslim, Birr 139;Ebu Davud, Edeb 85.

Âbidin başı ucunda kendisini gölgelendiren bir bulut vardı. Rezil onun yanından geçtiği zaman içinden "Ben İsrailoğulları'nın reziliyim, bu da İsrailoğulları'nın âbidi. Eğer ben bunun yanında otursam, umulur ki Allah bunun yüzü suyu hürmetine bana rahmet eder" dedi ve onun yanına oturdu. Âbid de içinden "Ben İsrailoğulları'nın âbidiyim, bu ise İsrailoğulları'nın rezili. Bu nasıl benim yanımda oturur?" diye düşündü ve ondan yüz çevirerek "Benim yanımdan kalk git! " dedi. Bu konuşmadan sonra Allah o devrin peygamberine şöyle vahiy gönderdi: "Onların ikisine de yeniden amel yapmalarını söyle! Çünkü ben o rezili affettim, âbidin amelini de yaktım!" Başka bir rivayette, "âbidi gölgelendiren bulut, bu sefer rezili gölgelendirmeye başladı" şeklindedir. İşte bu hikâye sana, Allah Teâlâ'nın kullarından asıl kalplerini istediğini gösterir. ²⁸⁹

2.3.3. Soy Üstünlüğü Sebebiyle Kibirleşmek

Hz. Muhammed'in (s.a.v) gönderiliş gayesinden biri de kötü olan cahiliye ahlaklarını ortadan kaldırmaktır. Bu cahiliye ahlaklardan birisi de insanların kendi soyuyla övünmeleridir. Kendi soyuyla övünen insanlara karşı Selman'ı Faris'in şu sözü çok manidardır: "Kays ve Temim kabilesine mensup kişiler kendi kabileleriyle övündükleri zaman, Selman'ı Faris'i onlara şöyle derdi: Benim babam islamdır, ben de bununla iftihar ederim. " demiştir. Bununla alakalı olarak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

*"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstünüünüz O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır."*²⁹⁰

Taberi bu ayet hakkında şöyle der: Bu ayet, insanlar tek bir anne ve babadan meydana geldiğinden dolayı, birbirlerine karşı soyca üstünlük taslamaması gerektiğini açıklar, üstünlüğün ancak Allah'ın buyruklarını yerine getirerek ondan korkmakla olacağını söylemektedir.²⁹¹

Sabuni de bu ayet hakkında şöyle der: Bu hitap bütün insanlardır. Yani, ey insanlar! Biz sizi kudretimizle bir tek asıldan yarattık ve bir anne ve babadan meydana

²⁸⁹ Gazali, a.g.e, III,810-811.

²⁹⁰ Hucurat, 49 / 13.

²⁹¹ Taberi, a.g.e, VII,515-516.

getirdik. Bu sebeple, ne baba ve atalarla övünmek ne de soy, sop saymak yoktur. Hepiniz Âdem'denseniz. Âdem ise topraktır. Sizi milletlere ve çeşitli kabilelere ayırdık ki, aranızda tanışma ve kaynaşma meydana gelsin, düşmanlık ve ayrılık olmasın.²⁹²

Ebu Zer el-Gıfârî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in yanında bir kişiyle tartıştık.(rivayetlerde tartıştığı kişi Hz. Bilal'dır) Ona "Ey siyah kadının oğlu" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) şöyle dedi:

يَا أَبَا ذَرٍّ طَفَّ الصَّاعَ لَيْسَ لَإِبْنِ الْبَيْضَاءِ عَلَيَّ ابْنِ السَّوْدَاءِ فَضُلٌّ

*"Ey Ebu Zer! Ölçek doldu! Ölçek doldu (veya dolmadı; yani iyi ölçmedin.) Beyaz kadının oğlu, siyah kadının oğlundan üstün değildir! Bunun üzerine ben yere uzandım ve kişiye dedim ki: " Benim yanağıma bas!" diyerek öztür diledim.*²⁹³

Kendi soy ve ırkıyla üstünlük taslayarak övünenlerin akıbeti hakkında Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "İki kişi Hz. Peygamber'in yanında birbirlerine karşı böbürlenerek tartıştılar. Onlardan biri diğerine şöyle dedi: "Ben filân oğlu filânım! Ey annesiz kişi! Sen kimsin?" Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: " İki kişi Musa'nın yayanında birbirine karşı böbürlendiler. Onların biri şöyle dedi: " Ben filân oğlu filânım!" Böylece dokuz atasını saydı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Musa'ya vahiy göndererek şöyle buyurdu: " Böbürlenene söyle! Senin o dokuz ecdadın ateş ehliindendir ve sen de onların onuncususun"²⁹⁴

Bu ayet ve hadislerden anlıyoruz ki; bir insanın izzeti, şerefi kabilesi ve kavmiyle değil, ancak islamla olmaktadır. Kavmiyetçilik cahiliye âdeti olup islamda yeri yoktur. Bakınız Hz. Ömer (r.a.) ne güzel söylemiştir: Biz öyle bir ümmetiz ki, Allah bizi islamla aziz kıldı. Eğer biz izzeti İslam dışında ararsak Allah bizi zillete düşürür.

2.3.4.Ekonomik Güç Sebebiyle Kibirilenmek

Allah'ın kendisine vermiş olduğu servetten dolayı kibirlenip, böbürlenerek kendisini yaratan Rabbini unutup, topluma ve insanlara karşı olan vazifelerini yapmayan kişiler kastedilmektedir. Servete karşı aşırı düşkün olan kimseler, servet

²⁹² Sabuni, a.g.e, VI,148.

²⁹³Buhari, İman 22,Edeb 79,İtk 28;Müslim,Eyman 38,40;Ebu Davud, Edeb 133.

²⁹⁴ Gazali, a.g.e, III,816.

dışında onlar için her şey değersizdir, sadece bu dünyayı düşünüp ahiretini düşünmezler, kısacası servetleri onların her şeyleridir.²⁹⁵ Allah onların bu durumunu bize şöyle haber veriyor:

الْهَيْكُمُ النَّكَارُ (1) حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ (2) كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (3) ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (4)

*"Mal ve evlat çoğaltma yarışı sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. Hayır, yakında bileceksiniz. Yine hayır yakında bileceksiniz."*²⁹⁶

Sabuni bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Ey İnsanlar! Mal ve evlatların çokluğuyla övündüğünüzden dolayı Allah'a olan kulluk vazifelerini yerine getirmekten ve ahiret yurdu için hazırlık yapmaktan size engel oldu. Sonunda size ölüm geldi ve kabirlere gömüldünüz. Bu cümle öğüt ve kınama amacıyla getirilmiş bir haber cümlesidir.²⁹⁷

Kur'an'da geçen ayetlere bakıldığında görülüyor ki Karun, kendisine verilen servetten dolayı övünerek büyüklük iddiasında bulunmuştur. Ayette şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

*"Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü-kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki; şımarma Allah şımaranları sevmez."*²⁹⁸

Taberi bu ayetle ilgili olarak şöyle demektedir: Bu ayette Karun'dan bahsedilmiş ve Karun'un Hz. Musa'nın amcasının oğlu olduğu söylenmektedir. Ayette geçen "Onlara karşı azgınlık etmişti" ifadesi, Karun'un kibirlenmesini, bazılarına göre de malının çokluğuna mağrur olması şeklinde açıklanmıştır. Karun'a ait hazinelerin anahtarlarını, ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği ifade edilmektedir. Heyseme, bu güçlü topluluktan maksadın altmış katır olduğunu söylemiştir,

²⁹⁵ Buladı, Kerim, a.g.e, s. 166.

²⁹⁶ Tekâsür, 102/1-4.

²⁹⁷ Sabuni, a.g.e, VII,411.

²⁹⁸ Kasas, 28/76.

Katafle, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise adı geçen güçlü topluluktan maksat, kırk kişidir. Bazıları bu topluluğun üç ile on, diğerleri ise on ile on beş kişi arasında değişen topluluklar olduğunu söylemişlerdir.²⁹⁹

Allah Resulü (s.a.v.) de konuyla alakalı olarak şöyle buyurmaktadır: *O halde sevininiz ve sizi sevindirecek şeyi ümit ediniz! Vallahi! Ben sizin namınıza fakirlikten korkmuyorum. Fakat sizin namınıza dünyanın sizden öncekilere serildiği gibi size de serilmesinden ve dünya için onların yarıştıkları gibi, sizin de yarış etmenizden, dünyanın onları helak ettiği gibi, sizi helak etmesinden korkuyorum.*"³⁰⁰ Diye buyurmuştur.

Hz İsa (a.s.) ,servetin üç afeti olduğunu söylemektedir: Birincisi, onu helalinden temin etmemek, ikincisi, helalinden kazansa bile meşru olmayan yerlere sarf etmektir. Üçüncüsü, meşru yollara sarf etse bile, o malı düzeltmekle meşgul olmaktır kî, bu da onu Allah'tan alıkoyar." demiştir.³⁰¹ Konuyla alakalı olarak diyebiliriz ki; İnsanların kendilerine verilen mal ve mülk gibi nimetlerden dolayı övünmesi onu Allah'ın emirlerini yerine getirmesine mani olmaktadır. İnsanlar bu mal ve mülk biriktirme hastalığından kurtulabilmesi için, bunu kendisine verenin Rabbi olduğunu bilip onu kendisine verdiği için zekât, sadakasını vererek Rabbine şükrünü yerine getirmiş olur ve kalbini de bu tür hastalıktan manevi yönden temizlemiş olur.

2.3.5.Giyim, Kuşam ve Güzellik Sebebiyle Kibirleşmek

İnsanlar, Allah tarafından şerefli bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsanları diğer varlıklardan ayıran nitelikler; akıl, idrak, konuşma gibi sebepler sayılmaktadır. İnsanlar, dünya hayatında maddi ve manevi yönlerden huzurlu olabilmesi için Allah'ın emirlerini yerine getirmesiyle ancak mümkün olmaktadır. İnsanların maddi tarafını; bedeniyle ilgili olanlar olup; manevi tarafını ise, iç dünyasıyla alakalı olan ruhi yönünü teşkil etmektedir.³⁰²

İnsanların maddi olarak beden yönünü teşkil eden ve diğer kişilere karşı üstünlük taslamasının nedenleri olan; giyim, güzellik, boy gibi nedenlerden dolayı kendini övebilmektedir. Övünme vesilesi olan bu özelliklerinden dolayı, başkasının

²⁹⁹ Taberi, a.g.e, VI,346-347.

³⁰⁰ Budak, Ali, İmam Nevevi, Riyazus Salihin Muhtasar, Ensar Neşriyat, İstanbul,2011,s.167.

³⁰¹ Buladı, Kerim, a.g.e, s. 167.

³⁰²Şener, Sami, a.g.m, "İnsan", Şamil İA, IV,109.

eksikliklerini, ayıplarını, gıybetini yaparak onların kırılmalarına, incinmelerine sebep olmaktadır.³⁰³ Allah Resulü (s.a.v.) bu hususla alakalı olarak şöyle buyurmaktadır:

Hz. Aişe'den (r.a) şöyle rivayet edilir: *"Bir kadın Hz. Peygamber'in huzuruna girdi. Ben elimle o şöyledir (yani kısa boyludur) dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber beni ikaz ederek şöyle dedi: "Sen onun gıybetini yaptın"*³⁰⁴

İmam Gazali bu hadisi şerif hakkında der ki: Bu çeşit övünme, insanların kalbinde gizli olan bir kibirdir. Eğer Hz.Aişe (r.a.) de o kadın gibi kısa boylu olmuş olsaydı onu; "kısa boylu olmakla" adlandırmazdı. Güya kendinin uzun boylu olması Hz.Aişe (r.a.) nin hoşuna gitmiş ve uzun boyluluğunu beğenmiştir.³⁰⁵

Hz. Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor: *"Yakışıklı bir adam Resulullah (a.s.)'a gelerek: "Ben güzelliği seviyorum. Gördüğünüz gibi bana güzellik de verilmiş. Kimsenin beni, ayakkabı bağı bile olsa bu hususta geçmesinden hoşlanmıyorum. Ey Allah'ın Resulü! Bu (haram olan) kibre girer mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm"Hayır! Buyurdular. Ancak kibr, hakkı ibtal, halkı tahkirdir!"*³⁰⁶

Bu hadisi şeriflerde anlıyoruz ki, bir insanın; giyim, kuşam, elbisesi gibilerin temiz olması, güzel olması, saç vs bakımlı olmasına dikkat etmesi kibir olmayıp, eğer bunlarla övünür ve kendisini beğenirse bu kibir olur.

2.4.Kibrin Kısımları

Kibir konusunda buraya kadar anlatılanlar kibir kavramının ne olduğunu, hangi anlamlarda kullanıldığını, nasıl ortaya çıktığını, sebeplerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Burada ise kimlere karşı büyüklük, üstünlük taslandığı hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Kur'an'a göre kendisine kibir taslanan birincisi; Kendisine nimet verip de, kendisini en güzel şekilde yaratan Rabbine karşı, İkincisi; kendisini hidayete davet eden ve rehberi olan Peygamberlerine, üçüncüsü de; insanlara karşı yapılan kibir olmaktadır.

2.4.1.Allah'a Karşı Kibirleşmek

Allah'a karşı kibirleşmek; Kibrin kısımları içerisinde en tehlikelisi bu olmaktadır.

³⁰³ Gazali, a.g.e, III,816.

³⁰⁴Ebu Davud,Edeb 40;Tirmizi,Sıfatü'l Kıyame 52.

³⁰⁵ Gazali, a.g.e, III,816.

³⁰⁶Ebu davud, Libas 29.

Çünkü insanoğlunu buna teşvik eden sebep ise; bilgisizlik ve azgınlık olmaktadır. Nemrut'un kendisini yaratan Rabbine harbetmeyi düşünmesi, Firavunun, ilahlık iddiasında bulunması gibi³⁰⁷ Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِنَ الْمُسْرِفِينَ

"Firavun'dan da kurtardık. Çünkü o üstünlük taslayıp haddi aşan bir zorbaydı."³⁰⁸

Sabuni bu ayeti tefsirinde şöyle açıklamaktadır: "Firavun; kibirli, suç işlemekten ve zulüm yapmakta aşırıya giden birisi olduğundan dolayı onları, onun baskısından ve zulmünden kurtardık." Diye tefsir etmektedir."³⁰⁹

Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) de bu tür davranışlarda bulununlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

عن أبي سعيد وأبي هريرة رضي الله عنهما قالا: قال رسول الله: قال الله تعالى الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِزُّ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي شَيْئًا مِنْهُمَا عَذَّبْتُهُ

Ebu Said ve Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyorlar: "Resulullah (a.s.) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri şöyle dedi: "Büyüklik ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm."³¹⁰

Bu hadisi şerifte anlaşıyor ki, insanların bu iki sıfatın kendisinde de olduğunu söyleyerek büyüklükte bulunur, bununla başkalarına karşı övünürse, Allah Teâlâ ona azab edeceğini bildirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin, Allah'ın ayetlerini yalanlamalarını ve kendilerine gelen bu ayetlerden yüz çevirmelerinin sebebinin de kibirden kaynaklandığını Allah bize şöyle haber veriyor:

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ (4) فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبُؤًا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُونَ (5)

"Oysa kâfirler kendilerine Rablerinden gelen her ayete yüz çevirirler. Nitekim onlar kendilerine gelen gerçeği, Kur'an'ı derhal yalanladılar. Fakat alay konusu ettikleri gerçeklerin haberleri ilerde kendilerine gelecektir."³¹¹

³⁰⁷ Gazali, a.g.e., III, 800.

³⁰⁸ Duhan, 44/31.

³⁰⁹ Sabuni, a.g.e., VI, 25.

³¹⁰ Ebu Davud, Libas 25; İbn Mace, Züh'd 16.

Taberi tefsirinde bu ayeti şöyle tefsir eder: Cenab-ı Allah, inatçı ve yalancı olan müşriklerin hallerini bize bildirerek, Allah'ın birliğini ve Peygamberin doğruluğunu gösteren delil ve mucize geldiğinde ondan yüz çevirdiler, aldırış etmediler. Peygamberini yalanladılar, alay ettiler. Cenab-ı Allah da bu ayette Peygamberini alaya alan kâfirleri tehdit etmektedir ve bedir savaşında da bu tehditlerin bir kısmının ne olduğunu görmüşlerdir.³¹² İnkârcıların, Allah'ın emirlerini yerine getirmemesinin sebebi de kibirlerinden kaynaklandığını Kur'an bize şöyle haber vermektedir:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

*"Rabbiniz şöyle dedi: "Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim, bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler, şüphesiz rezil ve perişan olarak cehenneme gireceklerdir."*³¹³

Taberî, "Bana dua edin" buyruğunu, "Bana kulluk edin; ibadeti benden başkasına, putlara ve başka şeylere değil, sırf bana yapın ki duanızı kabul edeyim; size rahmetimle muamele edeyim ve sizi bağışlayayım" şeklinde açıklamıştır. Bu değerlendirmeye göre, ayette geçen "dua" ifadesinden ibadet kastedilmektedir. Hatta Hz. Peygamber'in "Dua ibadetin kendisidir" buyurduğu, ardından da bu ayeti okuduğu bildirilmiştir. Kur'an, bu ayette inkârcıları Allah'a dua etmeye çağırmakta, onların ise bu çağrıya uyacağı yerde, büyüklük taslayarak bu çağrıya uymayıp kulaklarını tıkadıklarını bildirmekte ve bunların varacağı yerin cehennem olduğunu haber verilmektedir.³¹⁴

2.4.2. Peygamberlere Karşı Kibirilenmek

Allah'a inanmayan insanların, Peygamberlerin Peygamberliklerini kabul etmemesinin sebepleri olarak; kendileri gibi insan olmaları, kendileri gibi zengin kişilerden değil de yoksul kişilerden olmaları gibi nedenler etkili olmaktadır.³¹⁵ Kâfirler, bu gibi nedenlerden dolayı böbürlendikleri için kendilerinde kibir duygusu meydana gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

³¹¹ En'am, 6/4-5.

³¹² Taberi, a.g.e, III, 467.

³¹³ Mümin, 40/60.

³¹⁴ Komisyon, a.g.e., IV, 671.

³¹⁵ Aydın, Hayati, a.g.e, s. 247.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ

"Onlar da şöyle cevap vermişlerdi: "Siz de ancak bizim gibi bir beşersiniz. Rahman olan Allah hiç bir şey indirmemiştir. Siz, yalancından başka bir şey değilsiniz. "³¹⁶

Sabuni bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Kâfirler, siz de bizim gibi bir insansınız, bizden üstün bir tarafınızda yok, nasıl olur da Allah, bize değil de size vahyetti? Allah, Peygamberlik ve vahiy diye bir şey indirmedir. Dolayısıyla siz Peygamberlik iddiasında bulunan yalancı bir topluluktan başkası değilsiniz.³¹⁷

Kureyş Müşriklerinin birçok bahaneler ileri sürerek Hz. Peygamber'e (s.a.v) inanmama sebebi de onların bu kibridir. Bu hususla alakalı olarak Allah Şöyle buyuruyor:

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ

*Müşrikler: "Şu Kur'an, iki şehrin birinde bulunan bir büyük adama indirilseydi ya. " Dediler.*³¹⁸

Taberi bu ayeti şöyle açıklamaktadır: Bu Kur'an şayet hak bir kitap ise şu iki şehirdeki büyük bir adama indirilseydi ya. "Müfessirler ayette zikredilen iki şehrin Mekke ve Taif şehirleri olduğunu söylemişlerdir. Bu şehirlerin her birindeki büyük adamlardan kimin kastedildiği hakkında ise farklı görüşler zikredilmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu iki kişi, Mekke'li Velid b. Muğire el- Mahzumi ile Taifli Haib b. Amr es Sakafî'dir.³¹⁹ Kurtubi de, bu iki kasabanın Mekke ve Taif olduğunu iki adamdan birinin Ebu Cehil'in amcası olan Velid b. Muğire, Taiften olan ikinci şahsın ise, Ebu Mesud Urve b. Mesud es-Sakafî olduğunu söylemiştir.³²⁰

Allah katında üstünlük; mal, mülk, mevki, makam, soyluluk değil, aksine kim Allah'tan daha fazla korkarsa üstün olan olup, bu da takvadır. Velid b. Muğire şöyle söylemiştir; Kureyş'in efendilerinden olan ben ve Ebû Amr b. Umeyr es-Sekafi dururken Kur'an Muhammed'e mi inecek? "demişti. Hâlbuki kendilerini o kadar büyük

³¹⁶ Yasin, 36/15.

³¹⁷ Sabuni, a.g.e, V, 201.

³¹⁸ Zuhuruf: 43/31.

³¹⁹ Taberi, a.g.e, VII, 324-325.

³²⁰ Kurtubi, a.g.e., XV, 491, 492.

zannediyorlardı ki, bir düşünebilseler ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), onların en şerefli, en saygı duydukları kişiydi.³²¹ Bu şekilde düşünenler hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ

*"Kendini beğenmişler "Allah'ın aramızdan seçerek lütfuna lâyık gördükleri bunlar mıdır?" desinler diye biz onları işte böylece sınavdan geçirdik. Allah şükredenleri herkesten iyi bilen değil mi?"*³²²

Kureyş'liler, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Peygamberlik mevkisini yakıştırmadılar, Hz. Peygamber 'i(s.a.v.) hor ve hakir gördüler. Hz. Peygamber'e "Biz nasıl senin yanında otururuz? Zira senin yanında şunlar vardır!" dediler. Peygamberin yanında olan köleler, fakirleri alaya aldılar.³²³ Onların bu davranışlarından dolayı Allah şu ayeti indirdi:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَصَى يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

*"Sırf Rab'lerinin rızasını dileyerek sabah-akşam O'na yalvaranlarla bir arada olmaya kendini zorla. Dünya hayatının çekiciliğini isteyerek böyle kimseleri göz ardı etme. Adımızı anmayı kalbine unutturduğumuz ve ihtiraslarına tutsak olarak kendini akıntıya kaptırmış kimselerin arzularına uyma."*³²⁴

Taberi bu ayet hakkında şöyle der: Bu ayet Kureyş'in liderleri ve efendileri hakkında inmiş olup, Onlar Resulullah'tan fakir mü'minler olan İbn-i Mesud, Süheyb, Ammar, Bilal gibilerle oturup kalkmamasını, kendileriyle oturup kalkmasını istemişler, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur ve ayette onlarla oturup kalkmamasını isteyerek, fakir olan müslümanlardan ayrılmamasını emretmektedir.³²⁵

Gazali'nin(ö.505/1111) ihya adlı eserinde, Hz. Musa (a.s.) ile Firavun arasında geçen şu konuşma Peygambere karşı büyüklenmenin Allah'a karşı büyüklenme olduğunu bizlere güzel bir şekilde anlatmaktadır: Vehb der ki: Musa (a.s) Firavun'a

³²¹ Gazali, a.g.e, III,801.

³²² En'am,6/53.

³²³ Meydanî, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Ahlaku'l İslamiye ve Ususuha*, Daru'l Kalem, Dimeşk, 1992,1,74.

³²⁴ Kehf,18/28.

³²⁵ Taberi, a.g.e, V,351.

İman et de senin sultanlığın senin olsun!" dedi. Firavun, Hz. Musa'ya 'Bana mühlet ver ki Hâman'la müşavere edeyim!' dedi. Bunun üzerine Hâman'la istişare etti. Hâman ona 'Sen ibadeti yapılan bir Rab olduğun halde, ibadet yapan bir kul olursun!' dedi. Bunun üzerine Firavun, Allah'a itaat etmekten ve Hz. Musa'ya uymaktan kaçındı.³²⁶

Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Allah, Hz. Musa (a.s) 'nın Firavun'a yaptığı tebliğ görevinin Firavun tarafında nasıl bir karşılık bulduğunu ayetlerde şöyle buyurmaktadır:

*"Musa onlara apaçık ayetlerimizle gelince uydurulmuş büyüden başka bir şey değildir. Bizden önceki atalarımızdan böylesini işitmedik dediler. Musa; Rab'im, katında bir doğruluk rehberini kimin getirdiğini ve bu dünya hayatının sonunda güzel sonucun kime nasip olacağını daha iyi biliyor. Muhakkak ki, zalimler iflah olmaz dedi. Firavun; Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum. Ey Hamaan! Haydi, benim için çamur üzerinde ateş yak ve tuğla imal et, bana bir kule yap ki, Musa'nın tanrısına çıkayım; ancak sanıyorum ki, O mutlak yalan söyleyenlerdendir dedi. Firavun ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekte Bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini yakalayıp suya attık. Bir bak, o zalimlerin sonu nasıl oldu. Biz onları ateşe çağıran önderler yaptık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir. Bu dünya hayatında biz onların peşine bir lânet taktık. Kıyamet gününde iğrenç kimselerden olacaklar."*³²⁷

2.4.3. İnsanlara Karşı Kibirleşmek

Kişi kendisini beğenip başkasını hor ve hakir görmesi, onlara yüksekte bakıp onları aşağılamasıdır. Peygamberimiz (s.a.v.), insanlara karşı kibir tarifini; "İnsanları hakir görmek" şeklinde tanımlamaktadır.³²⁸ Kibirli olan insanlar başkalarına itaat etmezler, onlara karşı böbürlenirler, onlarla dalga geçip, onları küçümserler, onlarla aynı statüde olmak istemezler, Gururun bu kısmı birinci ve ikinci kısımdan tehlike bakımından daha aşağı ise de bunun da iki yönden tehlikesi büyüktür.³²⁹

Birincisi: Aciz ve zayıf bir şekilde yaratılan insanoğlunun kendisini yaratan, kendisine nimetler veren Rabbi'ne karşı onun sıfatlarıyla büyüklük iddiasında bulunmakla, Rabbiyle münakaşaya girişmiş olmaktadır. Bu şekilde davranışlarda bulunan kimselerin durumu hakkında Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

³²⁶ Gazali, a.g.e, III,801.

³²⁷ Kasas,28/ 36-42.

³²⁸ Karagöz, İsmail, *Kur'an'dan Mesajlar*, T.D.V.Yay, Ankara,2014,s.53.

³²⁹ Gazali, a.g.e, III,803.

عن أبي سعيد وأبي هريرة رضي الله عنهما قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِزُّ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي شَيْئًا مِنْهُمَا عَذَّبْتُهُ

*Ebu Said ve Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyorlar: "Resulullah (a.s.) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri şöyle dedi: "Büyüklik ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm."*³³⁰

Bu hadisi şerifte anlaşıyor ki, Kibriya ve azamet, Allah'ın sıfatları olup, sadece Allah'a mahsustur. Hiçbir kimse Allah'ın iki sıfatına ortak olamaz. Çünkü insanların sıfatı tevazu ve gönül alçaklığıdır. Bu iki sığata ortak olmak isteyen insanlar, hadiste de dediğı gibi Allah onu cehennemine atar.

İkincisi: Büyüklük iddiasında bulunan kimseler, Allah'ın buyruklarına karşı olmaya çağırır. Çünkü büyüklük taslayan kimseler, başkasından gerçeğı duysa onu onaylamadığı gibi onun karşısında yer alır.³³¹ Bu hususla alakalı olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ

*İnkâr edenler: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki ona galip gelirsiniz" dediler.*³³²

Vehbe Zuheyli bu ayeti şöyle tefsir eder: İnkârcıların bir kısmı diğerlerine şöyle dediler: Kur'an okunduğı zaman onu dinlemek için; susmayın, baş eğmeyin, buyruklarını yapmayın. Kur'an'ı okuyan kişiyi de şaşırtmak için; sesinizi, ıslığınızı yükseltin. Böyle yaparsanız galip gelen siz olmuş olursunuz, dediler. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.), inkârcıların Kur'an'ı dinleyip iman etsinler diye açıkta okurdu. Onlar da engellemek için, şiir okuyarak, alkışlayarak, ıslık çalarak engel olmaya çalışırlardı.³³³

Seleme bin Ekva'(r.a) anlatıyor: Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'ın yanında sol eliyle yemek yiyordu. Ona: Sağ elinle ye, dedi, O da: Yapamıyorum dedi. Efendimiz de: Yapamayasın, dedi. Adam sırf bunu kibrinden dolayı yapmıştı. Bir daha elini ağzına kaldıramadı.³³⁴

³³⁰Ebu Davud, Libas 25;İbn Mace, Zühd 16.

³³¹Gazali, a.g.e, III,803.

³³²Fussilet,41/26.

³³³Zuhayli, Vehbe a.g.e, XII,487-488.

³³⁴Müslim, Eşribe 107.

Bu hadis, bizlere yemek adabını göstermektedir ve sağ elle yemek yemeyi bizlere emretmektedir. Bir kimse özürsüz olarak sol eliyle yemek yemesinin caiz olmadığı bildirmektedir. Peygamberimizin bu kişiye beddua etmesinin sebebi ise bu kişinin kibirlenip Resulullah'ın sözünü dinlemediğinden dolayıdır. Daha sonra bu kişinin eli felç olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ANDA KİBİRLE İLGİLİ KISSALAR

İnsanları en müşerref bir şekilde yaratıp dünyaya gönderen Cenab-ı Allah, Kur'an'da geçmiş ümmetlerin dünyanın süslü cazibesine çok çabuk kanarak kendini yaratan Rabb'ini unuttuğunu bizlere bildirmekte, bizlerin de aynı hataya düşmememizi istemektedir. Bu anlatılanlar, Kur'an'ın anlatımıyla yaşanmış hadiseler olduğunu bizlere Allah Teâlâ Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Bu anlatılanlar gerçek olaylardır. Allah'tan başka ilah yoktur. Hiç kuşkusuz Allah üstün iradeli ve hikmet sahibidir, diye buyurmaktadır."³³⁵ Biz de bu son bölümümüzde Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın yasaklamış olduğu bu kötü ahlakla şöhret kazanmış olan; şeytan, Nemrut, Firavun, Karun gibi şahıslardan bahsetmeye çalışacağız.

3.1.Şeytan ve Kibir

Şetane kökünden meydana gelen Şeytan kelimesi, haktan uzak olmak, öfkeden tutuşmak, rahmetten uzaklaşmak, helak olacak hale gelmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise: Cinlerin inkârcı kısmından gizli bir varlık olup, Allah'ın emrine karşı gelerek, Allah'ın rahmetinden uzaklaşan demektir. Allah'ın emrine karşı gelerek başkaldıran şeytan, pis yılan, insan, hayvan ve cinlerden asi ve inatçılara denir.³³⁶

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetlerde ve Hz. Peygamber (s.a.v.)de hadisi şeriflerinde Şeytan yani İblis'ten bahsedildiğini görmekteyiz. İblis'ten bahsedilen ayetlerde İblis ile ilgili iki durum anlatılmaktadır.

Birincisi: Allah Teâlâ Hz Âdem'i (a.s.) yarattıktan sonra meleklerin kendisine secde etmelerini emretti. Şeytan; büyüklük taslayıp, Allah'ın emrine karşı çıkınca Allah onu rahmetinden uzaklaştırdığından bahsedilmesi. İkincisi ise; İblis'in Cennette, Hz. Âdem ve Havva'yı kandırarak, Allah'ın kendilerine haram kıldığı meyveden yemelerine

³³⁵Ali-İmran,3/62.

³³⁶İbn Manzur,a.g.e., VI,29-30.

sebebi olduğu ve bu yüzden cennetten atılarak yeryüzüne inmelerine neden olduğudur.³³⁷

Bu hususla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

"Hani meleklere: Âdem'e secde edin demiştik de onlar hemen secde edivermişlerdi. Sadece Şeytan kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."³³⁸

Sabuni bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Ey Muhammed! Kavmine, bizim meleklerle "Âdem'e ibadet secdesi ile değil de, selam ve hürmet secdesi ile secde ediniz, dediğimiz zamanı hatırlat. İblis hariç hepsi secdeye kapanmışlardı. O, kibirlendi ve kendisine emrolunanı yapmaktan kaçındı. "Böylece o kibri ve kaçınması yüzünden kâfirlerden oldu" Zira o, Allah'ın Âdem'e secde edin, emrini çirkin buldu.³³⁹

Ebu Hureyre (r.a)'dan rivayet edilen bir hadiste de Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "İbn Âdem secde (âyetini) okur da secde ettiği takdirde şeytan uzaklaşıp ağlar ve: Vay benim halime, der. Âdemoğluna secde etmesi emrolundu, o da secde etti, buna karşılık ona cennet verilecektir. Ben de secde etmekle emrolundum, fakat kabul etmedim, dayattım. O bakımdan bana da cehennem var."³⁴⁰

Bu ayet ve hadiste de bildirildiği gibi, İblis'in bu adı almasını sebebi olarak Kendisini yaratılış maddesinden dolayı Hz. Âdem'den üstün görerek, Allah'ın secde emrine karşı çıkıp O'nun rahmetinden uzaklaşmasıdır.³⁴¹ İblis'in bu durumunu Allah bize şöyle haber veriyor:

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Allah şöyle dedi: "Ey İblis, bizzat vasıtasız olarak yarattığıma Secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibirlendin mi? Yoksa şımaranlardan mı oldun? İblis: "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın. Onu ise balçıktan yarattın." dedi.³⁴²

³³⁷Güç, Ahmet, a.g.m, "Şeytan", Şamil İA, VII,303.

³³⁸Bakara,2/34.

³³⁹Sabuni, a.g.e, I,87.

³⁴⁰Şafii, Seyyid Mansur Ali Hasif Hüseyini,(Trc: Bekir Sadak), Tacu'l Camiu-li'l-Usül Fi Ahadis'ir Resül(Tac Tercemesi Büyük Hadis Kitabı),Eser Neşriyat, İstanbul,1992,1,383.

³⁴¹Güç, Ahmet, a.g.m, "Şeytan" Şamil, İA, VII,304.

³⁴²Sad,38/75-76.

Taberi bu ayeti şöyle tefsir eder: Allah'ın secde emrine isyan eden İblis'e Allah şöyle dedi: : "Bizzat benim yarattığım Âdem'e secde etmekten seni alıkoyan nedir? Sen, büyüklük mü tasladın? Yoksa sen, kendini yükseklerde gören ve şımaranlardan mı oldun? Diye sordu. İblis şu cevabı verdi: "Ben, senin secde etmemi emrettiğin Âdem'e secde etmedim. Zira sen beni ateşten yarattın, Âdem'i ise balçıktan yarattın. Ateş balçıktan daha üstündür. Zira ateş balçığı pişirir, yer ve bitirir."Cenab-ı Allah bu ayette Hz. Âdem (a.s) ile İblis'in durumunu açıklayarak, Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı büyüklük iddiasında bulunan kimseleri ayıplamakta ve İblis'in düştüğü duruma kendilerinin de düştüğünü açıklamaktadır. ³⁴³

Şeytanın kendisini üstün görerek bu şekilde bir davranışta bulunması ona hiçbir şey kazandırmadığı gibi tam tersine kendisinin Allah'ın katından uzaklaşmasına, Allah'ın rahmetini kaybetmesine, Allah'ın lanetinin kıyamete kadar üzerinde olmasına sebep oldu. Çünkü Şeytan, hisleriyle hareket ettiğinden dolayı kendisinin yaratıldığı maddenin tek olduğunu, gerçek bir yapıya sahip olduğunu zannetmiş ve kendi maddesinin ötesini görememişti. Şeytan'ın yapmış olduğu bu karşı duruş onu kendisini üstün görmeye ve inkâra götürmesine neden olmuştu. Şeytan'ın bu durumu karşısında Cenab-ı Allah Ona şu ikazda bulundu:

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

*"Allah ona "o halde in oradan, orada büyüklük taslamak haddine düşmedi. Çık dışarı, sen alçağın birisin, dedi."*³⁴⁴

Elmalılı Hamdi Yazır bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Cenab-ı Allah Şeytan'a şöyle dedi; sen büyüklenip kendi maddesinden dolayı övündüğün için Melekler toplumundan ve cennet makamından in. Çünkü cennet makamı kendisini büyük görenlerin, inkâr ve isyan edenlerin makamı olmayıp, kendini bilenlerin, alçakgönüllü olanların yeridir. Allah, büyüklenme iddiasında bulunanları küçültür, alçaltır ve küçük düşürür. Aslında Şeytan şöyle düşünmekteydi: kendi maddesine güvendiğinden dolayı, fazilet ve hayırlığın özünden kendisine miras olduğunu, bu özelliklerin kendi elinden

³⁴³ Taberi, a.g.e, VII,145-146.

³⁴⁴ A'raf,7/13.

alınmayacağını, mutluluk makamından çıkarılmayacağını zannediyordu. Şeytan'ın bu zannı onu Allah'ın emirlerinden uzaklaştırıp, küçüklüğe ve hakarete mahkûm etti.³⁴⁵

Hiz. Âdem 'e (a.s) üstünlük iddiasında bulunan, Allah'ın secde emrine karşı çıkan, Allah'ın rahmetinden uzaklaşan ve melekler arasındaki yerinden olan Şeytan bu seferde öç alma yoluna başvurdu, amacı insandı. Zira insandan dolayı Allah'ın rahmetinden kovulmuştu.³⁴⁶ Şeytan bu hedefini yerine getirmek için Allah'a şöyle niyazda bulundu:

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

İblis , "Bana insanların tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi."³⁴⁷

Bu ayette: Cennetteki yerini kaybeden İblis'in Allah'tan mahşer gününe kadar yaşamak dileğinde bulunmasının sebebi, bu zaman zarfında insanlara karşı nasıl düşmanca bir tavır takınacağını açıklamaktadır. Cenab-ı Allah, Şeytana ve ona uyan insanların nasıl aşağılayıcı bir halde kalacaklarını uyarmaktadır, şöyle ki: "*İblis cennetten kovulma işitince (Dedi ki:) Ey Rabbim! Sen (Bana dirilecekleri güne kadar) Âdem ile zürriyetinin sona erip de yeniden hayata kavuşacakları vakte, ikinci sura üfürölme zamanına kadar (mühlet ver.) beni o zamana kadar öldürme!*"³⁴⁸ İsteğinde bulunmuştu. Şeytan Allah'tan mühlet istemekle insanları hayrete düşürerek öcünü alacağını ve kendisinin de ölümden kurtulacağı isteğinde bulunuyordu.³⁴⁹

Mahşer gününe kadar kendisine yaşama hakkı verilen Şeytan'ın kusurunun farkına varıp, Allah'tan affını isteme yoluna gideceği yerde tam tersine daha da azgınlaştı. Kendisine mahşer gününe kadar oyalanacağı bir amaç belirledi. Bu amacı, kendisini Allah'ın rahmetinden kovulmasına neden olan insanoğluydu.³⁵⁰ İnsanlardan öcünü alacağını saygısız bir şekilde Allah'a şöyle açıklamada bulundu:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ (.) ثُمَّ لَا تَجِدُنِي إِلَّا يَوْمَ الْحِسَابِ (.) قَالَ أَخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ

³⁴⁵Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Zehraveyn Yayıncılık, İstanbul.1992, IV,20.

³⁴⁶İbn Manzur,a.g.e.,VI,30.

³⁴⁷A'raf,7/14.

³⁴⁸A'raf,7/15.

³⁴⁹Bilmen, a.g.e, II,1000.

³⁵⁰Güç, Ahmet, a.g.m, "Şeytan"Şamil, İA, VII,304.

"İblis dedi ki; "Beni kışkırtıp sapıklığa düşürdüğün için, andolsun ki, doğru yolun üzerinde pusu kurup insanların yolunu keseceğim. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım da çoğunluğunu şükreder bulamayacaksın. Allah dedi ki; Çık oradan yerilmiş ve kovulmuş olarak! Andolsun ki, insanlardan kim sana uyarsa, onları ve sizi birlikte cehenneme dolduracağım." ³⁵¹

Bu ayetlerde Şeytan; İnsanları hak yoldan, doğru yolda çıkaracağına yemin ettiğini bildirmektedir. Buna karşın Allah, kötü niyet besleyen ve planlar yapan şeytan'ı yerilmiş sayarak bulunduğu cennetten atmıştır. Şeytan'a bu cezanın verilme sebebi ise; Allah'a başkaldırması ve insanlara haset edip, onlara karşı kötü niyetli olmasının da bir cezasıdır. Şu halde insanlara hasetlik edip, insanlar için kötü düşünceler besleyenler, insanların saadetini, refahını, bozmak isteyenlerin bu davranışları da şeytanca olup, Allah huzurunda cezaları çok ağır olacaktır. ³⁵²

Allah kullarına karşı o kadar çok merhametlidir ki, kulları hata işledikleri vakit hemen onlarla alakasını kesmeyip, onların kendi hatalarını görüp bu hatalarını düzeltme fırsatı vermiştir. Allah hatalarını düzelten kullarını bağışlayacağını, aksine hatasını anlamayıp, hatasında ısrar eden kullarını ise en ağır şekilde cezalandırılacağını bildirmektedir. Bu ayetlerde de görüyoruz ki; Allah Teâlâ kendisine başkaldıran Şeytan'la hemen alakasını kesmediğini, ona fırsat verdiğini, şeytan ise bu fırsatı değerlendirmeyip, inadına devam edince Allah onu bulunduğu yerden kovarak en ağır ceza ile cezalandıracağını açıklamaktadır.

3.2.Karun ve Kibir

Cenab-ı Allah Kur'an'da kendisine verilen servetten dolayı büyüklük taslayıp onunla övünen kimselerden bahsetmektedir. Bu bahsedilenlerden birisi de Karun'dur. Karun, Hz.Musa'nın kavminden olup, Kur'an'da adı dört yerde geçmektedir. ³⁵³ Allah Teâlâ Kur'an'da Karun ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

³⁵¹A'raf,7/16-18

³⁵²Komisyon,Kur'an Yolu,a.g.e.,II,507-508.

³⁵³Salah, Abdulfettah Halidi, (Çev: İbrahim Sarmış), Kur'an Öyküleri, Kitap Dünyası Yayınları, Konya,2005, I,149.

*"Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü-kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki; "Şımarma, Allah şımaranları sevmez."*³⁵⁴

Taberi bu ayeti şöyle tefsir etmiştir: Bu kişi tercih edilen görüşe göre Hz. Musa'nın amcasının oğludur. Âyette, Karun'un, kavmine karşı azdığı zikredilmektedir. Bazılarına göre onun bu azgınlığı, kibirlenme şeklinde görülmüştür. Bazılarına göre ise onun azgınlığı, malının çokluğuna mağrur olmasıyla meydana gelmiştir. Karun'a ait hazinelerin anahtarlarını, ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği ifade edilmektedir. Heyseme, bu güçlü topluluktan maksadın, altmış katır olduğunu söylemiştir, diğer rivayetlerde de üç ile on, on ile onbeş veya ile kırk kişidir.³⁵⁵

Razi şöyle buyurmaktadır: Karun, Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetler sebebiyle çok büyük servet elde etmişti. O kadar çok zengindi ki, hazinelerin anahtarını taşımak dahi bir topluluğa ağır gelecek kadar çoktu. Fakat Karun bu zenginliği kendisine verenin Allah olduğunu görmeyip, kibirli bir şekilde kavminin karşısına çıkarak onları küçümsüyordu.³⁵⁶ Allah Teâlâ Karun'a kendisine verilmiş olan servet dolayısıyla şükür etmesini isteyerek şöyle buyurmaktadır:

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

*"Allah'ın sana verdiği bu servet içinde ahiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma, Allah sana nasıl iyilik ettiyse, sen de öyle iyilik et, yeryüzünde bozgunculuk isteme, çünkü Allah bozguncuları sevmez."*³⁵⁷

Cenab-ı Allah Karun'dan bize haber veriyor ve şöyle der: Malın çokluğuyla kibirlenip Kavmine zulüm etme. Allah'ın sana verdiği malını ahiret için harca. Dünyada da Allah'ın hoşnutluluğunu kazanmaya çalış. Dünyada ki nasibini de unutma. Dünyada öyle güzel amel işle ki Allah, Ahirette seni azabından kurtarsın. Allah'ın sana yapmış olduğu iyiliklerden sen de iyilik yap. Yani dünyada da Allah'ın hoşuna giden amelleri de terk etme.³⁵⁸

³⁵⁴ Kasas,28/76.

³⁵⁵ Taberi, a.g.e, VI,346-347.

³⁵⁶ Razi,a.g.e.,VII,558-559.

³⁵⁷ Kasas,28/77.

³⁵⁸ Taberi, a.g.e, VI,347-348

"Böyle diyenlere karşı Karun yine böbürlenerek şöyle dedi: "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir" diyordu. Sonunda Allah Teâlâ büyükleme, kibirlenmesi, Allah'ı tanımaması ve malının şükürünü ödememesi sebebi ile Karun'u feci bir şekilde cezalandırmış, onu ve sarayını yerin dibine batırarak yok etmiştir. Adamları da Allah'ın bu cezasına karşılık ona yardım edememişlerdir. Kendisi de kendini savunup kurtaramamış, malı, mülkü hazineleri de ona bir fayda sağlamamıştır."³⁵⁹

Karun kendisine verilen bu serveti Allah yolundan harcayacağına aksine insanlara zulüm ederek, haksızlık yaparak kullanmıştır. Ayetlere baktığımızda İsrailoğullarının Karun hakkında iki görüşe sahip olduğu görülmektedir. Allah'a iman etmiş olanlar; Karun'un üstünlük taslamasını, haksızlık yapmasını tenkid etmişler, kendisine verilen servetin Allah yolunda sarf etmesini istemişlerdir. Karun gibi olmak isteyenler ise; Bu serveti Allah, Karun'u sevdiğinden ve ondan razı olduğu için verdiğini söylemişler, onun çok talihli olduğunu söyleyip, onun gibi olmak istemişlerdir.³⁶⁰ Ayette şöyle beyan edilmektedir:

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

"Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, "Keşke Karun'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir" dediler."³⁶¹ Onların bu şekilde Karun'u kendilerine örnek alıp gaflete düşen kimselere ilim sahipleri şöyle ikazda bulundu:

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُفْلِحُ إِلَّا الصَّابِرُونَ

"Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur" dediler."³⁶²

Cenab-ı Allah kullarına karşı çok merhametli olduğu için Şeytan'a verilen yani hatasını anlayıp Rabb'inden kendisini bağışlama isteğinde bulunma fırsatını, Karun'a da

³⁵⁹ Kasas, 28/78-81.

³⁶⁰ Salah Abdulfettah Halidi, a.g.e 1,149.

³⁶¹ Kassas,28/79.

³⁶² Kassas,28/80.

vermiş fakat Karun bunu değerlendirmedeği gibi aksine daha da çok şımarınca Allah, kendisini malıyla birlikte helak ettiğini Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ

"Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!"³⁶³

Karun helak olmadan önce onun gibi olmak isteyenler, Karun helak olunca bu sefer şöyle demeye başladılar: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızık bol verir ve(dilediğine) kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki kâfirler iflah olmayacak" demeye başladılar. İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarıdır. Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.³⁶⁴

Bu ayetlerde de anlıyoruz ki, bir kimse Allah kendisine mal mülk verdiği zaman buna karşı kendisini yaratan Rabbi'ne şükretmeyip, bu nimetlerin kendi çabaları sonucu olduğunu zanneden mütekebbirler, dünya hayatında Allah onları helak ettiği gibi, Ahiret yurdunda da onlar için elim bir azabın kendilerini beklediğini bildirmektedir. Biz Müslümanlar bu mütekebbirlerin akıbetlerinden ibret alarak Rabbimizin bizlere vermiş olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirerek, hayatımızı ve bizlere verilen servetimizi Rabbimizin rızasına uygun bir şekilde kullanmalıyız.

3.3.Nemrut ve Kibir

Hız. İbrahim (a.s.) zamanında iktidarda olan, Babil şehrini kuran ve Babil kulesini yapan Nemrut b.Ken'an, Allah'ın kendisine verdiği güç, kuvvet ve iktidardan dolayı büyüklük iddiasında bulunarak, kendisini Allah yerine koyup, bu konuda Hız. İbrahim (a.s.) ile mücadele eden ve insanlara zulüm eden bir hükümdar olduğu bildirilmektedir.³⁶⁵

³⁶³ Kassas,28/81.

³⁶⁴ Kassas,28/82-83-84.

³⁶⁵ Komisyon,Kur'an Yolu,a.g.e.,1,408-409.

Nemrut kendisine tebliğde bulunan Hz. İbrahim'in (a.s.) çağrısına kulak vermediği gibi Onunla Rabbi hakkında mücadeleye girmiş ve kendisinin de İlah olduğunu iddia etmişti. Nemrut hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

*"Allah kendisine iktidar verdi diye şımararak İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya girişen adamı görmedin mi? İbrahim "Benim Rabbim, diriltebilen ve öldürebilendir" deyince adam "Ben de diriltebilir ve öldürebilirim" dedi. Bunun üzerine İbrahim "Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de onu batıdan getir, bakalım" deyince o kâfir adam şaşırıp kaldı, söyleyecek söz bulamadı. Allah zalimleri hidayete erdirmez."*³⁶⁶

Taberi tefsirinde Hz. İbrahim (a.s) ile Nemrut arasında geçen diyalogu şöyle özetlemektedir: "Hz. İbrahim (a.s.), ateşten kurtulup çıkınca onu Kralın yanına götürdüler. Hz. İbrahim daha önce Kralın yanına hiç gitmemişti. Kral onunla konuştu. Ve ona: "Rabbin kimdir?" diye sordu. Hz. İbrahim (a.s), "Rabbim, dirilten ve öldüren-dir." dedi. Bunun üzerine Nemrut, "Ben de diriltip öldürürüm. Dört kişiyi eve hapsederim. Onlara yiyecek içecek vermem. Açlıktan ölecek duruma gelince ikisine yemek ve su verip ölmelerini önlerim yaşarlar. İkisini de bırakırım ölürler," dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim ona şöyle dedi: "Benim Rabbim odur ki, güneşi doğudan getirir. Sen de onu batıdan getirsene." Bunun üzerine inkârcı Nemrut şaşırıp kaldı ve söyleyecek hiçbir söz bulamadı. Nemrut, Hz. İbrahim ile tartışmaya devam ederse kavminin yanında rezil olacağından dolayı Hz. İbrahim'i huzurunda kovdu.³⁶⁷ Cenab-ı Allah bu hususla alakalı olarak şöyle buyurmaktadır:

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

*"Bu, İbrahim'e, kavmine karşı verdiğimiz delilimizdir. Biz, dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi iyi bilendir."*³⁶⁸

³⁶⁶ Bakara, 2/258.

³⁶⁷ Taberi, a.g.e, II, 116.

³⁶⁸ En'am, 6/83.

Nemrut kendisinin Rab olduğu iddiasından vazgeçmeyince Allah Teâlâ, O'nun ve ordusunun başına sivrisinekleri musallat etti. Etlerini yiyip, kanlarını emdi. Kemiklerinden başka bir şey kalmadı. Özellikle Allah Nemrut'un azabını bu dünyada arttırmak için O'na ayrı bir sivrisinek musallat etti. Bu sivrisinek Nemrut'un burnundan girip beynine yerleşti. Sivrisinek uzun yıllar boyunca Nemrut'un beyninde kalarak O'nu çok rahatsız ediyordu. Sineğin verdiği rahatsızlığı önlemek için kafasına tokmaklarla vuruluyordu. Nemrut'un uzun yıllar boyunca yapmış olduğu zorbalığın ve zulmün karşılığı olarak yıllarca bu şekilde eziyet göre göre zillet içerisinde öldü.³⁶⁹ Şu ayet-i kerime bu hususa işaret etmektedir:

فَدُمِّرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ

*"Kendilerinden önceki kâfirler de tuzak kurdular. Fakat Allah, onların binalarını temelinden sarstı. Tavanları başlarına geçti. Azap, beklemedikleri bir yönden kendilerine geldi."*³⁷⁰

Bu ayette anlıyoruz ki: Peygamberlerine inanmayan kâfirlerin başlarına Allah azap getirerek evlerini başlarına yıkıp, onları helak etmiştir. Güçlerine, kuvvetlerine, saltanatlarına güvendikleri halde bu imkânları onlara hiçbir fayda vermemiştir. Nemrut da bu gücüne güvenerek kavmiyle birlikte çok yüksek bir kule yaparak kendilerine göre güya gök ehline de hükmetmek için onlarla savaşmak isteğinde bulunmuştu. Allah Onların bu yaptıkları kulelerini başlarına yıkıp, onları da helak etmişti.

3.4. Firavun ve Kibir

Fer'ane veya Tefar'ane kelimesinden meydana gelen Firavun kelimesi; bozulma, zarara uğratma, kibirlenen, saptırma, zulüm yapan, zarara uğratma manalarına gelmektedir. Mısırdaki hüküm süren Amerika krallarına verilen unvan olmaktadır. Mısırlıların krallarına Firavun, Türklerin hükümdarlarına Hakan, İranlılarına Kisra, Bizanslılarına Kayzer denilmektedir.³⁷¹

Kur'an-ı Kerim'de Firavun ismi yetmiş dört defa geçmekte olup, Hz. Musa (a.s.)dan sonra bu kadar çok ismi geçen başka kimse bulunmamaktadır. Bu bize

³⁶⁹ Taberi, a.g.e, II,118.

³⁷⁰ Nahl,16/26.

³⁷¹ Özalp, Ahmet, a.g.m."Firavun",Şamil İA, II,369;İbn Manzur,a.g.e.,XIII,323.

gösteriyor ki, Firavun'un geçmiş toplumlar içinde en çok dikkati çeken günahkâr olduğu anlaşılmaktadır.³⁷² Kur'an bunu net bir şekilde bildirerek şöyle buyurmaktadır:

مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِنَ الْمُسْرِفِينَ

*"Firavun'dan da kurtardık. Çünkü o üstünlük taslayıp haddi aşan bir zorbaydı."*³⁷³

Kur'an'da Allah'ın izah ettiği kıssalar içerisinde büyüklük taslayanların en aşırı örneğini Firavun'un sergilediğini görmekteyiz. Çünkü Firavun Allah'ın kendisine vermiş olduğu mal, mülk, İktidar hırsından dolayı şımarmış ve bununla da övünerek şöyle dedi:

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ

*"Firavun, kavmine seslenerek şöyle dedi: "Ey kavmim, Mısır'ın mülkü ve memleketimden akan şu nehirler benim değil mi görmüyor musunuz?"*³⁷⁴

Bu ayette Firavun kibir taslayarak kavmi olan Kıptilere dedi ki: Şu Mısır'ın bütün her şeyi, ırmakları, bahçeleri, topraklarının kendisine ait olduğunu söyleyip, ey halkım bunu görmüyor musunuz? Dedi. Ve şöyle devam etti: Benim nasıl bir iyi konuşmacı olduğumu, Musa'nın ise nasıl zayıf bir konuşmacı olduğunu görmüyor musunuz? Dedi. Firavun; Allah'ın kendisine verdiği imkânlarla karşı Rabbine şükredeceği yerde aksine bu imkânlarla daha da şımarmış ve azabın artırılması için verildiğini anlamamıştı.³⁷⁵ Firavun kendisine verilen servetine o kadar çok güvenip azmıştı ki bu kibri onu Allah'a kadar götürerek şöyle dedi:

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ

*"Firavun, "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi. Musa "Eğer kesin gerçeği öğrenmek istiyorsanız, O göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki bütün varlıkların Rabbidir" dedi."*³⁷⁶

³⁷² Aydın, Hayati, a.g.e, s.247.

³⁷³ Duhan,44/31.

³⁷⁴ Zuhuf, 43/51.

³⁷⁵ Taberi, a.g.e, VII,333.

³⁷⁶ Şuara,26/23-24.

Mevdudi bu ayeti şöyle tefsir etmektedir: Ayette geçen; Firavun, "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" Bu soru, Hz. Musa'nın (a.s) Allah tarafından İsrailoğullarının kendisiyle gitmesi için, Firavun'un onları salıvermesi gerektiği ilahi mesaj ile gönderildiğini söylemesi ile ilgilidir. Çünkü Allah'ın Firavun dâhil herkesin üzerinde güç ve hâkimiyet sahibi olduğunu bildirerek, Peygamberi aracılığıyla gönderdiği buyruğunu ona bildirerek, böylece onları imparatorluk bölgesinin dışına çıkarılacağı ima edilmektedir. Bu yüzden Firavun, Hz. Musa'ya seni bu Mısır imparatorluğuna gönderen "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" diye sormaktadır.

Hz. Musa (a.s) Firavun'a, göklerin ve yerin Malik'i tarafından gönderildiğini eğer bu kâinatın bir Rabb'i ve Hükümdarı olduğuna inanıyorsanız, Âlemlerin Rabbinin kim olduğunu anlamak sizin için zor olmayacaktır.³⁷⁷

"Hz. Musa (a.s) Firavun'un Rabbin Kimdir sorusuna şöyle cevap verdi: Musa, Rabbimiz, her şeye yaratılış özelliklerini veren, sonra onlara yol gösterendir." dedi. Firavun, "Ya geçmiş nesillerin hali ne olacak? "dedi. Musa, şöyle dedi: "Onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katında bir kitaptadır. Rabbim, yanılmaz ve unutmaz. Rabbim, yeryüzünü size beşik yapan, orada size yollar açan ve size gökten yağmur indirendir. Böylece onunla sizin için yerden türlü türlü bitkileri çift çift çıkardık. Yiyin, hayvanlarınızı yiyin. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için Allahın varlığını ve birliğini gösteren deliller vardır. Ey insanlar! Sizi topraktan yarattık, ölümünüzle sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız. Andolsun, biz Firavun'a bütün mucizelerimizi gösterdik de o bunları yalanladı ve reddetti."³⁷⁸

Hz. Musa'nın (a.s) bütün bu delillerinin hile olduğunu söyleyerek ona meydan okudu. Sihirbazlarını topladı. Hz. Musa'nın (a.s.) mucizesi olan değneğin yılanı dönüşüp, sihirbazlarının yaptıklarını yutunca mağlup olan Firavun haddini aşip daha da ileri giderek şöyle dedi:

³⁷⁷ Mevdudi, a.g.e, IV,19.

³⁷⁸ Taha,20/50-56.

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

"Sizin en yüce Rabbiniz benim" dedi. Allah bunun üzerine onu dünya ve ahiret azabına uğrattı. Doğrusu bunda Allah'tan korkan kimseye ders vardır.³⁷⁹

Firavun'un, " Sizin en yüce Rabbiniz benim" şeklindeki bu savı, insandaki servet ve makam ihtirasının, insanları nerelere sürükleyeceğini gösteren ibretlik bir ifadedir. Musa'nın icabına inkârla karşılık veren Firavun'un yapmış oldukları karşılıksız kalmamış, Allah onu hem bu dünyada hem de ahirette azablandırıldığını bildirmektedir. Nitekim Allah Firavun'u bu dünyada insanlara ibret olsun diye adamlarıyla birlikte onu denizde boğmuştur.³⁸⁰

Gazali(ö.505/1111), insanın ihtiras ve iddiasının sebeplerinin neler olduğu konusunda şöyle söylemektedir: Firavun'a, "Ben sizin en büyük tanrınızım" dedirten şey aslında insanın içinde gizlidir. Bazıları bu duygularını dışarıya vururken, bazıları da bu duygularını içinde tutar veya bu duygularını bastırır. Firavunla özdeşleşen insanlarda bu küstah iddia, tüm insanlarda bulunan büyüklenme, böbürlenme, övünme, özgürleşme arzusu gibi duygularının saptırılmış şekli olduğu görülmektedir.³⁸¹

Görüldüğü gibi, Allah'ın kendisine verdiği gücüne, ilmine, makamına, malına güven duyan kimselerin, bunların bir gün ellerinden alınacağını ve kendilerinin de yok olacağını hesaba katmadan kendilerini İlah yerine koymaktadır. Çünkü bu kimseler kendisi üzerinde hâkim ve otorite bir yaratıcıyı ret ve inkâr etmektedir.³⁸²

³⁷⁹ Naziat,79/24-26.

³⁸⁰ Komisyon, *Kur'an Yolu*, a.g.e., V, 548.

³⁸¹ Gazali, a.g.e, III, 281.

³⁸² Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara, 1993, s. 208.

SONUÇ

"Kur'an-ı Kerim'e göre kibir" konusunda yapmış olduğumuz bu çalışmada kibrin; bir kimsenin kendisini büyük ve üstün görüp, başkalarını hor ve hakir görmek olduğu anlaşılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kibir kelimesinin türevleri olarak istikbar, tekebbür, kibriya'dan ve kibir kelimesiyle anlamdaş olarak bağı, ulüvv, batire, ata, tağa, mele', ucb, cebr, gurur, istinkaf, istihza' ve suhriyye gibi kelimeler kullanılmaktadır. Allah'ın, Kur'an'da kibir kavramına bu kadar çok yer vermesinin nedeni olarak bu kavramın küfrü içermesidir. Bunun nedeni olarak da kendisini en güzel bir şekilde yaratan ve kendisine nimet veren Rabbini unutup, büyüklük iddiasında bulunarak, Rabbine karşı ilahlık iddiasında bulunmasıdır. Bu çeşit kibir, en kötü olandır. Nemrut ve Firavun gibileri. İnsanlar Rabbine karşı kibirlendiği gibi Peygamberlere karşı da kibirlenmektedir. Bunun nedeni de, İnsanların inatçılığından ve cahilliklerinden kaynaklanarak kendini büyük görüp Peygamberlerin davetini kabul etmediği gibi, diğer insanların da bu daveti kabul etmemeleri için ellerinden gelen tüm imkânlarını kullanmasıdır. İnsanlara karşı kibir ise; Allah'ın kendisine vermiş olduğu imkânlar dolayısıyla insanlara karşı üstünlük taslayarak, onları hor ve hakir görüp, toplum içerisinde küçük düşürerek, rencide etmeye çalışmasıdır. Cenab-ı Allah, kibrin bu üç çeşidini yasaklamış, bu şekilde davranışlarda bulunan kişileri, bu dünya hayatında cezalandırdığı gibi, ahiret hayatında da onlar için en ağır azabın beklediğini Kur'an'da bildirmektedir. Çünkü büyüklük, üstünlük, ululuk, yüce gibi anlamlara gelen bu kibir sıfatı, sadece Allah'a mahsus olan bir sıfat olup, insanların Allah'ın bu sıfatını kullanması Rabbi'yle münazaaya girişmiş olur ki, Rabbi ona en ağır ceza ile cezalandıracağını beyan etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de kibrin ilk örneğinin şeytan olduğu görülmektedir. Çünkü Şeytan'ı kâfir kılan durum, Şeytan'ın Allah'ın emrini tartışması ve kendisini Hz. Âdem(a.s.)den üstün saymasıdır. Şeytan'ı buna iten sebep ise, kendisinin ateşten yaratıldığını, Hz. Âdem(a.s.)in ise topraktan yaratıldığını söyleyip, kendisinin yaratılış maddesinin üstün olduğunu ileri sürerek Hz. Âdem(a.s.)e secde etmemesidir. Firavun'un Hz. Musa'nın, Nemrut'un Hz. İbrahim'in davetine karşı çıkışlarının nedeni ise, mal, mülk, makam ve mevkilerin kendilerine verdiği kibir ve gurur yüzünden olduğu ayetlerde beyan edilmektedir. Çünkü güçlü olmak, zenginlik içerisinde yaşamak isteği kişileri kibirlenmeye, dolaylı olarak da şirke ve küfre götüren nedenler

olmaktadır. Kendini ilim, mal, mülk, makam, mevki, güzellik, soy olarak üstün görenlerin anlayışı da aynı düşüncenin bir sonucudur.

Kibir, hem fertler üzerinde hem de toplum üzerinde çok büyük tahribatlara sebep olmaktadır. Çünkü kibirli olan insanlar, her zaman kendisini üstün, güçlü, kuvvetli olduğunu hisseder, herkesin dikkatini kendisi üzerine çekmeye çalışırlar. Malına, ilmine, zekâsına, makam ve mevkisine güvenir, onunla iftihar eder. Sahip olduğu bu nimetlerin kendinden bilip, bu nimetlerin kendisine sonsuza kadar kalacağını düşünür ve böylece Rabbi'ni unuttur. Kibirli olan kimseler, Allah tarafından sevilmediği gibi, toplum tarafından da sevilmezler, saygı görmezler. Kendilerini mutlu zannederler, ama gerçekten mutlu değildirler. Çünkü bu kötü hasletlerden dolayı toplumda yalnızlığa itilmektedirler. Bu haldeyken şöyle bir kendine gelip bir düşünebilse ve dese ki, bunları bana verenin Allah olduğunu hatırlayıp, gurur, kibir, kin, haset gibi kötü olan bu ahlaklardan vazgeçip, bunların yerine tevazu, şefkat, merhamet, doğruluk gibi güzel olan bu davranışları sergilediği zaman, hem kendisini huzurlu ve mutlu hisseder hem de insanlarla barışık olup, insanlar tarafından sevilen, sayılan, değerli bir insan olur. Öyleyse Allah'ın bizden razı olduğu bir kul olabilmek için, bu dünyadaki her şeyin Allah'a ait olduğunu düşünmeli, Allah'ın vermiş olduğu bu nimetleri harcarken kibirlenmenin bizi zillete düşüreceğini unutmayalım.

BİBLİYOGRAFYA

- AKMAN, Mustafa, **Kur'an'da Cahil Cahiliye Cehalet**, Buruc Yayınları, İstanbul,2005.
- ATEŞ, Süleyman, **Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1982.
- AYDIN, Hayati, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- BAKÜVİ, Mir Muhammed Kerim, (Çev:Ahmed Bedir),**Keşfu'l Hakayik An Nüketi'l Ayati Ve'd Dekayık**, Altınpost Yayınları, Balıkesir,2012.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi,(ö.1971),**Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meallisi ve Tefsiri**, Sentez Yayınevi, İstanbul.
- BUDAK, Ali, İmam Nevevi, **Riyazu's Salihin**, Ensar Neşriyat, İstanbul,2001.
- BUHARİ, Muhammed b.İsmail,(ö.256/879),**Camiu's Sahih** Mısır,1345.
- BULADI, Kerim, **Kur'an'da Nankörlük Kavramı**, Pınar Yayınları, İstanbul,2001.
- BURSALI, Mustafa Necati, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, Erhan Yayınları, İstanbul.
- CANAN, İbrahim,(ö.2009),**Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, İstanbul,2012.
- CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayınevi, Ankara,1997.
- CEVHERİ, İsmail b.Hammad(ö. 400/1009),**Tacü'llüga ve Sıhah'ı Arabiye**,Daru'l İlm, Beyrut,1984.
- ÇANGA, Mahmut, **Mu'cem'ül Müfehres Tercümesi (Kur'an Kelimelerin Anahtarı)**,TimaşYayınları, İstanbul, 1986.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Kur'an'ın Temel Konuları**, İfav Yayınları, İstanbul,2000.
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Pınar yayınları, İstanbul,2008.
- DÜZENLİ, Yaşar, **Kur'an Işığında Evrensel Dengeler Ve İnsan**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- EBU DAVUD, Süleyman b. El-Eş'as es Sicistani(ö.275/888),**Sünen**, Mısır,1951.
- FİRUZABADİ, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub,(ö.817/1414),**Kamusu'l - Muhit, Müessesetü'r-Risale**, Beyrut, 1994.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b.Muhammed,(ö.505/1111), **İhyau Ulümi'd-din**,(trc: Ali Aslan), Merve Yayınlar, İstanbul, 1992.

- HEYTEMİ, İbn Hacer, (Çev: Lütfi Şentürk, Ahmet Serdaroğlu), **Ez'zevacir An İktirafil Kebâir(İslâm'da Helâller Ve Haramlar "Büyük Günahlar)**, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 1970.
- HÖKELEKLİ, Hayati, **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara, 1993.
- İBN KESİR, İmadü'd-Din Ebu'l-Fida İsmail,(ö.774/1372),**Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Çev: Bekir karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985.
- İBN MACE, Muhammed b.Yezid Kazvini,(ö.275/888),**Sünen**,(thk.M.Fuad Abdulbaki),İstanbul,1981.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem(ö.711/1311), **Lisanü'l – Arabi'l Muhit**, Daru Sadır, Beyrut, 1955.
- İZUTSU, Toshihiko (Çev: Selahattin Ayaz), **Kur'ân'da Dini ve Ahlakî Kavramlar**, Pınar Yayınları,2013.
- KARAGÖZ, İsmail, **Kur'an'da Dört Kavram**, T.D.V Yayınları, Ankara,2015.
- KARAGÖZ, İsmail, **Kur'an'dan Mesajlar**, T.D.V.Yay, Ankara,2014.
- KARAHİSARİ, Mustafa b.Şemsettin, **Ahteri Kebir**, Darui İhyaitturasil Arabî, Beyrut, H. 952.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, **Kur'an'da Ahlak Psikolojisi**, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, **Kur'an'da İman Psikolojisi**, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- KASİMİ, Cemalu'ddin, **Mehasinu't Te'vil**,Darul Fikr,Beyrut,1978.
- KIZILKAYA, N.Hilal, **Her Güne Bir Ayet, Hadis, Hikâye**, Mavi Lale Yayınları, Yenigüven Matbaası, İstanbul,2007.
- KOMİSYON, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B. Yayınları, Grup Mat. Ankara,2007.
- KOMİSYON, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D.İ.B.Yayınları, Ankara,2014.
- KOMİSYON, **Kur'an'dan Öğütler**, D.İ.B.Yayınları, Yenigün Matbaacılık, Ankara, 2010.
- KOMİSYON, **Kur'an-ı Kerim Meali**, D.İ.B.Yayınları, Ankara,2006.
- KOMİSYON, **T.D.V.İslam Ansiklopedisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, İstanbul,1988.

- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmet el-Ensari,(ö.671/1273),**el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an**,Darul Kutup,1384.
- KUTUP, Seyyid,(ö.1386/1966), **Fizilali'l Kur'an**, Birleşik yayıncılık, İstanbul,2012.
- LUVİS, Ma'luf, **Muncid**, Matbaatul Kasulikiye, Beyrut,1980.
- MES'UD, Cübran, **Erraid (Asrın Lügat Sözlüğü)**,Darul İlmi Lilmelayin, Beyrut,1964.
- MEVDUDÎ, Seyyid Ebu'l A'la,(ö.1979),**Tefhimul Kur'an(Kur'an'ın Anlamı Ve Tefsiri)**,İnsan Yayınları, İstanbul,2013.
- MEYDANÎ, Abdurrahman Hasan Habenneke, **Ahlaku'l İslamiye ve Ususuha**, Daru'l Kalem, Dimeşk,1992.
- MUKATİL B.SÜLEYMAN, El-Ezdi El-Horasanî El Belhi,(ö.767), (Çev:M.Beşir Eryarsoy),**Kur'an Terimleri Sözlüğü**, İşaret Yayınları, İstanbul,2004.
- MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin Müslim b.el-Haccac el-Kuşeyri,(ö.261/874),**Sahih**,(thk. M. Fuad Abdalbaki)İstanbul,1981.
- NEVEVÎ, **Riyazüs Salihin Tercümesi ve Şerhi**, Çeviren:(İsmail Lütfü Çakan, Raşit Küçük, Yaşar Kandemir),Erkam Yayınları, İstanbul,2015.
- OCAK, Metin, **Kur'an'da İhsan ve Muhsin Kavramları**, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÖZDEMİR, Faruk, **Kürsüden Vaazlar**, Merve Yayınları, İstanbul,2013.
- ÖZSOY, Ömer, **Konularına Göre Kur'an(SistematiK Kur'an Fihristi)**,Fecr Yayınevi, Ankara, 2005.
- ÖZTÜRK, Yener, **Kur'an'da Kalp Ve Mühürlenmesi**, Pınar Yayınları, İstanbul,2003.
- PAK, Zekerîya, **Kur'an'da Kulluk**, Kayıhan Yayınları, İstanbul,1999.
- POLATER, Kadir, **Kur'an Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları**, C.Ü. ilahiyat Fakültesi Dergisi, 2013.
- RAĞİB, İsfahani,(ö.502/1108),(Terc: Yolcu, Mehmet), **Müfredat (Kur'an Kavramları Sözlüğü)**,ÇıraYayınları, İstanbul,2012.
- RAZÎ, Fahrüddin Muhamed b.Ömer,(ö.605/1208),**Tefsiru'l Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)**,Akçağ Yayınları, Ankara,1988.
- SA'DÎ, Abdurrahman b.Nasır, **Teysiru'l Kerimi'r Rahman Fi Tefsiri Kelami'l Mennan**, Darus-Selam, Riyad,2015.
- SABUNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir**, Ensar Neşriyat, İstanbul,2014.
- SALAH, Abdulfettah Halidi,(Çev: İbrahim Sarmış), **Kur'an Öyküleri**, Kitap Dünyası Yayınları, Konya,2005.

- SARI, Mevlüt, **Mevarid (Arapça-Türkçe Lügat)**, Bahar Yayınları, İstanbul, 1982.
- SOYALAN, Mehmet Yaşar, **Elmalılı Tefsirinde Kur'anî Terimler ve Deyimler**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 2003.
- ŞA'RAVİ, Muhammed Mütevellî, (ö.1998), **Tefsirul Şe'ravi Lil Kur'an'il Kerim**, Günlük Haber Yayınevi, Mısır, 1997.
- ŞAFİİ, Seyyid Mansur Ali Hasif El Hüseyinî (Terc: Bekir Sadak), **Tacu'l Camiu-li'l-Usûl Fi Ahadis'ir Resûl (Tac Tercemesi Büyük Hadis Kitabı)**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1992.
- ŞAMİL İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Şamil Yayınevi, Dergâh Ofset, İstanbul, 2000.
- ŞENTÜRK, Lütfi, **Örnek Vaazlar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.
- ŞİMŞEK, M. Sait, **Kur'an'ın Ana Konuları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, (ö.310/922), **Taberi Tefsiri**, Hisar Yayınevi, İstanbul, 2013.
- TAHANEVİ, Muhammed Ali b. Ali, **Keşşafü Islahatı'l Fünun**, Kahraman Yay., İstanbul, 1984.
- TATLISU, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Başak Yayınları, İstanbul, 2011.
- TDK, **Türkçe Sözlük**, Yeni Baskı, Ankara, 1988.
- TİRMİZİ, Ebu İshak Muhammed b. İsa es-Sevri, (ö.279/892), **Sünenü't Tirmizi**, Mısır, 1965.
- TOPTAŞ, Mahmut, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÜNAL, Ali, **Kur'an'da Temel Kavramlar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, (ö.1361/1942), **Hak Dini Kuran Dili**, Zehraveyn Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- YOLCU, Mehmet, **Kur'anda İnkâr Psikolojisi**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.
- YURDAGÜL, Metin, **Ayet Ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.
- ZEBİDİ, Seyyid Muhammed Murteza Huseyin, **Tac'ul Arus min Cevahiri'l Kamus**, Daru'l Fikir, Beyrut-Lübnan, 1994.
- ZEMAHŞERİ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, (ö.538/1143), **Tefsirul Keşşaf**, Darul Marife, Beyrut, 2009.
- ZUHAYLİ, Vehbe, **Tefsirü'l-Münir**, Risale Yayınları, İstanbul, 2014.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Abdullah DOĞAN
Öğrenci Numarası	141212110
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN
Tez Başlığı (Türkçe)	"Kur' an-ı Kerim'e Göre Kibir"

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, ...26.../...12.../...2016... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespiti programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı27' tır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azan benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğini ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilir)

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

1982 Elazığ doğumluyum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 2014 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdim. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladım.

Elazığ merkez Akçakiraz Beldesi Elazığ Yem Sanayi Camiinde imam hatiplik görevini yapmaktayım. Evli ve iki Çocuk babasıyım.

